

SOSYAL BİLİMLER KONULARI

Editör: Dr.Öğr.Üyesi Ömer DORU

yaz
yayınları

Sosyal Bilimler Konuları

Editör

Dr.Öğr.Üyesi Ömer DORU

yaz
yayınları

2025

Sosyal Bilimler Konuları

Editör: Dr.Öğr.Üyesi Ömer DORU

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5596-11-6

Mart 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

II. Dünya Savaşı Döneminde Sümerbank Aracılığıyla Dağıtılan Köylü ve Halk Tipi Giysilerin Karikatürlere Yansımaları.....	1
<i>Zülal IŞIK</i>	
Agile Approaches in Logistics and Supply Chain Management: Business Practices within the Scope of Logistics 4.0.....	21
<i>Fatmanur AVAR ÇALIŞKAN</i>	
Üniversite Öğrencilerinin Etik Değerlere Yatkinlıkları ile Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Düzeyleri İlişkisi: Bir Alan Araştırması.....	34
<i>Bahar DOĞRAMACI YALÇIN</i>	
Georgia and the Turkish World in the 14th And 15th Centuries: Political and Cultural Interactions	54
<i>Abdurrahman SEÇKİN</i>	
Davranışsal Kamu Politikası Aracı Olarak Yeşil Dürtme.....	87
<i>Esma YÜRÜK, Seyfullah YÜRÜK</i>	
Türkiye’de Kentleşmenin Tarihsel Dinamikleri: 1950 Sonrası Mekânsal Dönüşüm, Sosyo-Ekonomik Eşitsizlikler ve Planlama Politikaları.....	100
<i>Asmin KAVAS</i>	
International Trade Governance: Changes in the Last Five Years and Future Perspectives.....	118
<i>Hasan Fatih BİNGÖL</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE SÜMERBANK ARACILIĞIYLA DAĞITILAN KÖYLÜ VE HALK TİPİ GİYSİLERİN KARİKATÜRLERE YANSIMALARI

Zülal IŞIK¹

1. GİRİŞ

İnsanlık, tarihi boyunca birçok kriz ve zorlukla karşı karşıya kalmış, ancak bunlar arasında en geniş çaplı ve yıkıcı olanlarından biri 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşı olmuştur. Bu savaş süreci, kitlesel katliamlara sahne olmuş ve milyonlarca insanı hem manevi hem de maddi açıdan derinden etkilemiştir. Ekonomik yönden bakıldığında, savaş dönemi toplumdaki gelir eşitsizliğini derinleştirmiş ve fakir ile zengin arasındaki farkı daha da belirgin hale getirmiştir. Öte yandan, Stalin, Churchill, Roosevelt, Hitler ve Mussolini gibi radikal ideolojilere sahip siyasi liderler, bu süreçte tarih sahnesinde önemli bir yer edinmişlerdir. (Yıldız, 2019).

Bu büyük küresel çatışmanın patlak vermesinde çeşitli etkenler rol oynamıştır. Söz konusu faktörler kısaca şöyle özetlenebilir: İtalya'nın I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşadığı hayal kırıklıkları; İngiltere'nin savaş öncesinde benimsediği denge politikasını sürdürememesi; ABD'nin Milletler Cemiyeti üyeliğini reddetmesi ve Avrupa'daki sorunlardan kendisini izole etme arzusunun yanı sıra; Sovyetler Birliği'nin kendi içindeki devrim süreci nedeniyle Avrupa'dan uzak kalması. Tüm bu unsurlar, II. Dünya Savaşı'nın

¹ Yüksek Lisans, Düzce Üniversitesi, Yüksek Lisans Enstitüsü, Tarih, isikzülal99@gmail.com, ORCID: 0009-0000-0213-6575.

dinamiklerini şekillendiren temel etkenler arasında yer almaktadır. Sonuç olarak Dönemi genel bakış açısıyla incelediğimiz zaman ise bütün hükümetlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettiği açık bir şekilde görülebilmektedir (Parker, 2005).

Meydana gelen tüm karmaşıklık içinde I Dünya Savaşı ve sonrasında büyük kayıplar ile karşılaşan ve bunun yanında dünya tarihinde ender görülebilecek şekilde bir direniş gösteren Türk milleti ve devleti, II. Dünya Savaşı sırasında tedbiri elden bırakmayarak sürece mesafeli bir duruş sergilemiştir. Fakat alınan önlemler Türkiye Cumhuriyeti'nin savaştan etkilenmesini engelleyememiştir. İç ve dış politikada henüz kuruluş dönemi sorunları ile uğraşmış ve bu noktada devlet ile halk görüşlerinde ayrılıklar yaşanmıştır. Konu aynı zamanda hiciv sanatında da kendine önemli bir yer edinmiştir. Dönemde yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar esprili çizimler ile halk arasında tartışma konusu olmuştur. Bu çalışma dönemin zor şartları altında Sümerbank aracılığı ile vatandaşına giysi yardımı yapmayı amaçlayan Türk Hükümetine karikatürler ile gelen övgü ve eleştirilerin incelenmesini içermektedir.

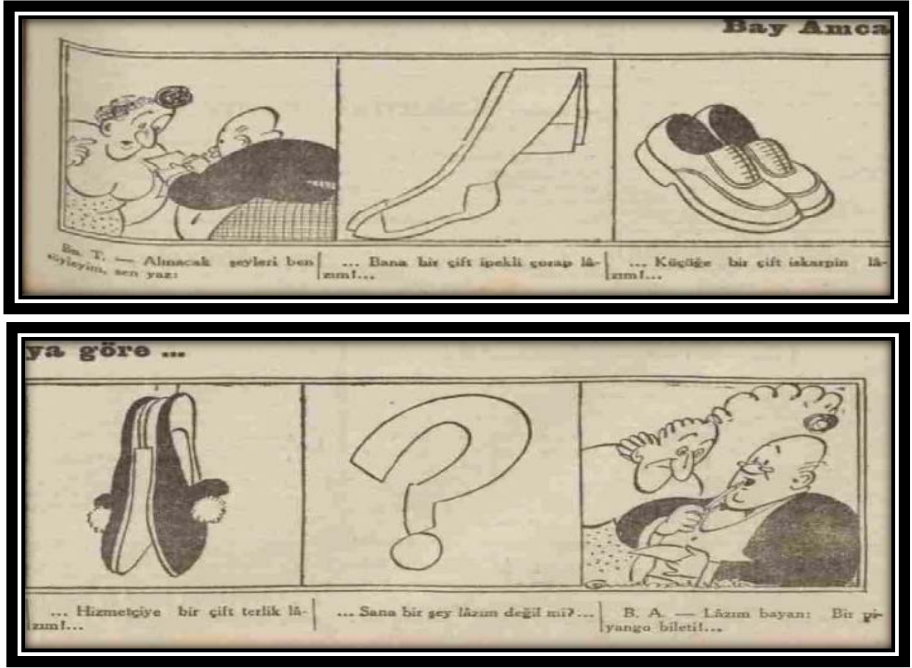
2. II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE TÜRK HALKININ KARŞILAŞTIĞI EKONOMİK ZORLUKLAR

II. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği sorunlar arasında ekonomik buhran, en belirgin unsurlardan biri olarak ön plana çıkmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi bu sıkıntı Türkiye'de kendini göstermiştir. Halkın ihtiyaç duyduğu ürünler karaborsaya düşmüş ve böylece fiyatları alım gücünün üzerine çıkmıştır. Süreç içinde orta sınıfı oluşturan memurlar ve işçiler oldukça zor durumda kalmışlardır (Utkugün & Ş. Ortak, 2018). Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün "*Savaşın en çok hissedilen*

tarafı hayat pahalılığı olmuştur” şeklinde ki beyanı durumun vahametini ortaya koymuştur (TBMM, 1945, s. 5).

Diğer taraftan, savaşın başlangıcında dahi Türk toplumunda küçük bir elit kesim refah içinde yaşarken, halkın büyük çoğunluğu dar gelirli ve yoksul bireylerden oluşmaktaydı. Tüm bu unsurların yanında dönem içinde vatandaş Varlık Vergisine² ek olarak ekonomik bunalım, mali denge ve hava kuvvetlerine yardım uygulamaları altında birçok neden ile devlete borçlandırılmıştı (Dokuyan, 2015). Gelirin azalmasında ki diğer bir neden ise harp tedbirleri dolayısı ile üreten nüfusun silahaltına alınmasıydı (BCA, 1942, s.1). Öte yandan savaş döneminde gelişme olanağı bulamayan sanayi de zor şartlar içinde ürettiği malları yüksek fiyatlar ile piyasaya sürmüştü. Süreç içinde halk; yağ, ekmek, pirinç, makarna, kahve, şeker gibi gıda ürünlerinin fiyatlarındaki olağanüstü artış ile birlikte kumaş, züccaciye, akaryakıt, ayakkabı, odun, çimento, kömür ürünleri ve ampül gibi önemli ihtiyaçlara erişimde de problemler yaşamıştı (Utkugün & Ş. Ortak, 2018). Bu durum karikatürlerde ise kendine yer bulmuş ve özellikle zengin kesimin bile buhran ile başa çıkamadığı evinde hizmetçisi bulunan Bay Amca figürü üzerinde şu şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

² 11 Kasım 1942 tarihinde yürürlüğe giren ve azınlıkların oluşturduğu savaş zenginlerinden alınması amaçlanan vergidir.

(Akşam, 18 Kasım 1940)

Bn T. – Alınacak şeyleri ben söyleyeyim, sen yaz:

... Bana bir çift ipekli çorap lazım!...

... Küçüğe bir çift iskarpın lazım!...

... Hizmetçiye bir çift terlik lazım!...

... Sana bir şey lazım değil mi?...

B. A.- Lazım bayan: Bir piyango bileti!...

Karikatürde; Bay Amca lakaplı iyi giyimli vatandaş karısının istekleri üzerine dehşete düşmüştür

Yorum; Savaş dönemi koşullarında giyim, çoğunlukla bir lüks unsuru olarak değerlendirilmiş ve halkın ulaşması oldukça sınırlı hale gelmiştir. Özellikle ipek çorap, çanta ve kürk gibi kadın giyim ürünlerinin ithalatı dahi durdurularak, bu tür eşyaların temini neredeyse imkânsız hale gelmiştir.

3. SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRK TOPLUMUNUN SOSYO-EKONOMİK KOŞULLARINI İYİLEŞTİRME POLİTİKALARI

II. Dünya Savaşı aynı zamanda hükümetlerin halklarına sıklıkla gıda, kumaş, ayakkabı yardımı yaptığı bir dönemdir (Cumhuriyet, 19 Ağustos 1943). Süreç içinde pamuklu kumaşların üretiminin yetersiz kalması ve fiyatlarında ki artışların durdurulamaz hale gelmesi nedeni ile vatandaş özellikle giyim noktasında desteklenmiştir (Utkugün & Ortak, 2018). Gıda dağıtımı fırınlar ve bakkallar ile yapılırken giyim yardımları Yerli Mallar Pazarları eli ile sağlanmıştır. Kapsam dâhilinde yetimlere, emeklilere (25.000) ve memurlara (110.000) destek için dokuma kumaş dağıtımı yapılmıştır. 1941 tarihinden sonra ise sorunsuz bir şekilde dağıtım yapılabilmesi amacıyla Yerli Mallar Pazarlarının sayısında artışa gidilmiştir (Özbil, 2015). Bu konuda Türk Devleti'nin iktisadi görevini üstlenen Sümerbank' ta, diğer kurumlar gibi savaştan olumsuz olarak etkilenmiş ve bu durum giyim yardımı noktasında aksaklıklara neden olmuştur (Erdoğan & Kapıcı, 2018).

Diğer taraftan süreç içinde dağıtım konusunda da birçok sorun yaşanmış ve görevli memurlardan bazıları işlerini yeterince iyi yapmamışlardır. Yardım alan bazı vatandaşların para karşılığında ürünleri sattıkları haberleri ve Yerli Mallar Pazarları önlerinde meydana gelen yoğunluk, uzun bekleme süreleri ve buna rağmen dağıtılan ürünlere erişememe gibi sorunlar, dönemin basınında sıkça ele alınmıştır. (Vatan, 3 Mart 1943). Erkek ve kadın giysilerinin köylere dağıtımını ve ucuza temin edilmesini sağlamak için ise nüfusun fazla olduğu illerde kamyonlar satın alınmış ve teşkilat kurulması amaçlanmıştır (Akşam, 25 Mayıs 1939).

Diğer taraftan mağaza sayısında da eksiklik yaşanmış ve Yerli Mallar Pazarı, dağıtımın daha fazla kişiye yapılması için

belli bir oranda aracılık payı karşılığında çalışan 700 kadar manifaturacı ile el sıkışmıştır (Şahin, 2021). Bu sistem ile birlikte Yerli Mallar Pazarları, Halk Dağıtma Birlikleri vasıtasıyla düzenlenen listelere uygun olarak hazırladığı malı manifaturacıya vermiştir. Sistemde bazen sıkıntılarda oluşmuştur. Manifaturacılar ara sıra malları kullanıcıya doğrudan ulaştırmayıp kara borsaya sürmüşlerdir (Özbil, 2015).

Öte yandan vatandaşa yapılan giysi yardımları genellikle tek tip ve ucuz maliyetli olacak şekilde tasarlanmış bununla beraber insanlar giysilerini zevklerine göre değil ihtiyaçlarına bağlı seçmişlerdir. Kıyafetlerdeki süs amacı ile kullanılan parçalar çıkartılmış ve böylece tutumluluk hali baş göstermiştir (Albayrak, 2016). Tüm bu yardımlar ve tasarruf önlemleri dahi malların fiyatlarında ki artışı durdurmaya yetmemiş ve kıyafet, ayakkabı, ipek çorap gibi ürünler halk için pahalı hale gelmiştir. Bu yüzden 1942 yılında Sümerbank olumsuz koşullardan dolayı hükümetten yardım talebinde dahi bulunmuştur (BCA, 1942, s.1). Bu pahalılık süreci ise karikatürlerde kendine abartılı çizimler ile yer bulmuştur;

(Akşam, 17 Kasım 1940)

-Bu ne hal yahu, çıldırdın mı?...

-Çıldırmadım amma, tam 24 lira verdim!..

Karikatürde; Paltosu ve şemsiyesi ile yolda yürüyen bir adam arkadaşına rastlayınca gördüğü karşında oldukça şaşırmıştır. Gördüğü kişi ise pahalılıktan dolayı ayakkabısını kafasında taşıyan çantasından anlaşıldığı üzere memur bir vatandaştır.

Yorum; Savaş dönemi boyunca tüm giyim eşyaları kıtlık ve arz sıkıntısı ile karşı karşıya kalırken, özellikle ayakkabı en fazla spekülasyona ve karaborsaya konu olan ürünlerden biri haline gelmiştir.

4. KÖYLÜ ÜRETİMİYLE ŞEKİLLENEN HALK TİPİ GİYİM

Savaş yılları modasına bakacak olursak ise şıklıktan uzak rahat bir stil benimsenmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi elbiselerin ücretlerinin düşürülebilmesi adına kumaşlardan tasarruf edilmiş ve böylece kadın elbiselerinin vücuda sıkı oturulması sağlanmış, boyları da diz kapağının altına indirilmiştir. Diğer taraftan gündemin savaş olduğu bir ortamda siviller günlük yaşamda ki giyimlerinde ordu üniformasından oldukça fazla etkilenmiştir örneğin: “Apolet detaylı ceketler, vatkalı omuzlar ve ek takviyelerle zenginleştirilmiş giysiler, yalnızca neşeli bir estetik sunmakla kalmayıp, aynı zamanda modanın bireysel tarzına minimal ve dengeli bir yaklaşım kazandırmıştır” (Utkugün & Ortak, 2018).

Modanın yanında giysi için kullanılan kumaşa da değişikliğe gidilmiştir. Her hükümet öncelikli olarak kendi ülkesinde üretilebilen bezleri piyasaya sunmuş ve ithalatı engellemeye çalışmıştır. Türkiye’de ise bu nokta da pamuklu ve

yünlü dokuma ihtiyacı için yapılan çalışmalar savaşın daha ilk yıllarında başlatılmıştır. Süreç içinde fabrikaların üretim kapasiteleri arttırılmış ve pamuk ile yünlü dokuma birleştirilmiştir. 1939 tarihinde Sümerbank’a bağlı yünlü tekstil üretim tesisleri “Sümerbank Birleşik Yün İpliği ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi” Nazilli, Ereğli, Bakırköy, Kayseri pamuklu dokuma fabrikaları “Sümerbank Birleşik Pamuk İpliği ve Dokuma Müessesesi” olarak örgütlenmiştir (Özbil, 2015). Sümerbank 1940 yılında dokuma arzında oluşan gereksinimi kapatabilmek adına fabrikalarının senelik ihtiyacı olan pamuğun elde edilmesi için tedbirler almıştır (BCA, 1940, s.15).

Diğer bir taraftan pamuklu dokuma talebinin karşılanması noktasında Refik Saydam hükümetinin ortaya koyduğu pamuğa el koyma kararları Şükrü Saraçoğlu tarafından da uygulanmıştır. Bu bağlamda 469 sayılı kanun ile birlikte 1942 tarihli pamuk mahsullerine belirlenmiş fiyatlarla Aydın, Malatya, Seyhan, İstanbul, Denizli, Antalya, Balıkesir, Konya, İzmir, İçel, Kars, Manisa, Kayseri, Gaziantep’te el konmasına karar verilmişti (Özbil, 2015).

Sümerbank’ın tüm çabalarına rağmen pamuklu kumaş arzında sıkıntı yaşanmış ve bu nedenle el tezgâhları arttırılmıştır. İktisat vekâleti bu tezgâhlar sayesinde aynı zamanda işsiz köylülerin boş vakitlerinin değerlendirilmesini sağlamıştır. Köylere açılan kursları başarı ile bitiren vatandaşlara bu tezgâhlar ücretsiz verilmiş ve uygulama halk arasında oldukça olumlu karşılanmıştır (Özbil, 2015). Dağıtım sırasında ise farklı yöntemler izlenmiştir. İlk aşama Yerli Mallar Pazarlarının yayımladığı kuponların Dağıtma Birlikleri aracılığı ile halka verilmesi şeklinde olmuştur (Akşam, 7 Temmuz 1942). Devlet sonuca bağlı olarak süreci genişletmeyi dahi düşünmüştür (Akşam, 8 Nisan 1939). Köylüler bu stantlar sayesinde ürettiklerini satmış ve para kazanmışlardır. (BCA, 1942, s.1-2). İktisat Vekâleti aynı zamanda köylere profesyonel dokuma

ustaları göndermişlerdir (BCA, 1942, s.3). Hükümet, halkevlerini de sürece katmış ve dokumacılık eğitimini arttırmıştır (Akşam, 11 Mayıs 1941).

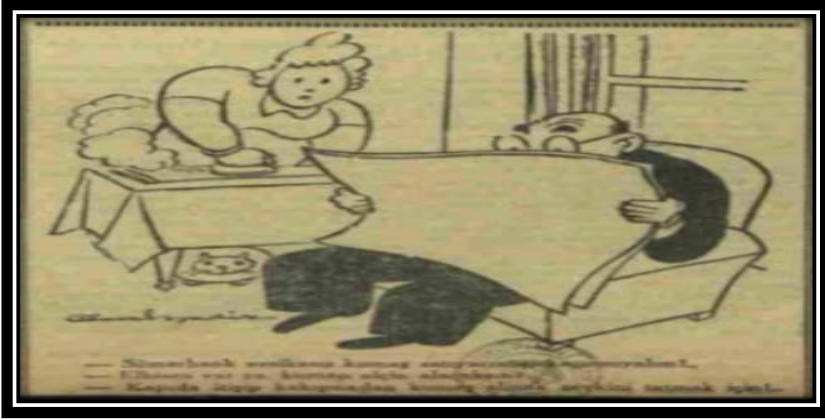
1942 yılında, dağıtılan tezgâh ve çıkırıkların olumlu sonuçlar vermesi nedeniyle, ek olarak 5.000 tezgâh ve çıkırık talep edilmiş ve bu ekipmanların el işçiliğinde yetkinleşmiş bireylere ücretsiz olarak tahsis edileceği resmi olarak ilan edilmiştir. İktisat Vekâleti 1940-1941 yıllarında köylüye 3.842 tezgâh ve 3.682 çıkırık, Halkevleri ve Köy Enstitülerine 142 tezgâh, 250 çıkırık; 1942 mali yılında 600'er tezgâh ve çıkırık dağıtmıştır. 1943 mali yılında ise 400'er tezgâh ve çıkırık dağıtmayı planlamıştır. Bu proje kapsamında eskimiş olan tezgâhlarda yenilenmiştir. Köylünün sürece tam olarak dâhil olması ile birlikte 1941 yılı başında İktisat Vekâleti binasında vatandaşın kendi ürettiği ürünleri sunmak için müze tarzı teşhir yerleri oluşturulmuştur (Utkugün & Ortak, 2018).

Tüm bu giysi pahalılığının ve önlem alma çabalarının yanı sıra fiyatlar şehirlerarasında dahi farklılık göstermiştir. Örneğin; İstanbul'da 25 kuruşa satılan bir kasket Anadolu'nun her hangi bir köyünde 2 liraya kadar çıkmıştır. Bu durumun ana sebebi ürün ve köylü arasında aracılardan çok fazla kişiden meydana gelmesi olmuştur. Sümerbank sıkıntıyı gidermek amacıyla köylü için uygun fiyatlı çorap dahi hazırlatmış ve Anadolu halkının da büyük şehirdekiler kadar rahatlıkla ürün elde edebilmesini sağlamaya çalışmıştır. Yerli Mallar Pazarı ise 1944 yılının kış ayları için halka özel ucuz fiyatla içlik üretmeye dahi karar vermiştir (Akşam, 21 Ekim 1944).

İsmet İnönü'de konunun üzerinde durmuş ve özellikle de köylünün giyim sorunu ile yakından ilgilenmiştir. Bu noktada devlet fabrikaları Türk köylüleri için kumaş imal etmiş ve bezlerin ucuz aynı zamanda ise kaliteli olmasına önem gösterilmiştir. Çalışmalar sonucu kriterlere uyan kumaşların

çulaki ve çeşitli şayak türleri (ince, kalın, damalı) olduğuna karar verilmiştir. Hükümet bu kumaşlardan yaptığı elbiseleri maliyet fiyatına vermiş ve satış işi için ise Sümerbank ile Ziraat Bankası görevlendirilmiştir (Akşam, 2 Nisan 1939). Bankalar öncelik olarak erkek köylüye ucuz elbise tedarikinden sonra köylü kadınlara da uygun fiyatlı manto ve elbise üretimine başlamıştır (Utkugün & Ortak, 2018).

Sümerbank karar verilen kumaşlardan Yerli Mallar Pazarları Müdürlüğü'ne 30 Nisan 1939 yılından başlayarak İstanbul'da satışa çıkarılacak dört boy elbise hazırlatmıştır. Halis yerli yapağıdan imal edilen elbiselerin maliyet ve satış fiyatı şöyledir; “Çulakiler için 360-450, ince şayaklar için 520-655, kalın şayaklar için de 545-700 ve damalı şayaklar için de 500-700 kuruş olarak tespit edilmiştir (Utkugün & Ortak, 2018).” Üretilen yeni ürünlerin ise hem bol hem de ucuz olması halk açısından mutluluk ile karşılanmıştır. Bu durum karikatürlere şu şekilde yansımıştır;

(Akşam, 23 Eylül 1943)

-Sümerbank vesikanız kumaş satıyor kaçırmayalım!.. -Elbisem var ya kumaşı niçin alacaksın?... -Kapıda itişip kakışmadan kumaş alma zevkini tatmak için!..
Karikatürde; bir koltukta oturmuş gözlükleriyle elinde ki gazeteyi okuyan vatandaş ütü yapan karısı ile birlikte Sümerbank’ın kumaş dağıtımını konuşmaktadır.
Yorum; Savaş dönemi boyunca halk, zorunlu gereksinimlerini karşılayabilmek için dahi uzun süre sırada beklemek zorunda kalmıştır. Karikatürde ise bu durumdan dolayı düşük maliyetle temin edilebilen bu kumaşlara yönelik ilginin daha fazla olduğu vurgulanmaktadır.

Bunların yanında Milli Şefin isteği üzerine köylü için özel olarak; “Amerikan bezinden çamaşır, diril kumaştan gömlek ve Beykoz Fabrikası mamulatından bot ve iskarpin olarak iki çeşit ayakkabı yapılmasına karar verilmiştir. Beykoz Fabrikası, üretimine başladığı bu ayakkabılardan bot olanlarını 310 kuruştan, altı çift olarak yapılacak iskarpin tipinin de 190 kuruştan satacağını, halis köseleden ve sağlam olarak yapılacak ayakkabıların ise ülkenin her tarafında maliyet fiyatına verileceğini duyurmuştur.” (Günbulut, 2023). Ayrıca köylü tipi çorap ve kasket için de değerlendirme başlatılmıştır. Savaş sırasında tüketici aldığı tüm bu malzemeleri yeniden dönüştürerek sıklıkla kullanmıştır. Diğer taraftan bu geri dönüşüm orduda da kullanılmış ve devletlere maddi rahatlama sağlamıştır (Günbulut, 2023).

5. HALK TİPİ KIYAFET VE AYAKKABI UYGULAMASI

Kıyafet yardımı noktasında devletin attığı ilk adımların başarısının ardından Ticaret Odası da İsmet İnönü'den aldığı emirler doğrultusunda halk tipi ucuz ve sağlam elbise imalatı için adımlar atmış, çorap ve fanila örnekleri hazırlamış ve eşyaların fazlaya kaçmadan ihtiyaç dâhilinde üretimine başlamıştır. İaşe Müsteşarlığı giysilerin halk tipi olabilmesi için bütün fabrikaların ucuza imal edebileceği yünlü ve milli bir kumaş üretme çalışmalarına girişmiş ve Ayakkabıcılar Kooperatifi de hazırlayacağı halk tipi ayakkabıların ücretleri noktasında Fiyat Murakabe Komisyonuna bilgi vermiştir (Utkugün & Ortak, 2018). Sümerbank ise bu noktada pozitif bir ayrımcılığa gitmiş ve kadınlar için üretilen giysilerin erkeklerinkinden daha ucuz olabilmesi adına tek tip kıyafet yapılmasına karar vermiştir. Aynı zamanda köylü kadınların tarlada çalıştıkları zamanlar için dayanıklı kumaştan giysiler üretilmesi öngörülmüştür (Akşam, 7 Haziran 1939).

Köylü kadınlar için ise fiyatları 255-325 kuruş arasında yer alan Kayseri bezinden yazlık mantolar imal edilmiştir. Sümerbank köylüleri mantoya alıştırmaya çalışmış ve bu amaç ile Kayseri bezinden hazırladığı kışlıkları halka 225-355 kuruş arasında satmıştır. Üretilen yazlık erkek elbiseleri ise düz renkleri 255-310, desenlileri 280-340 kuruş arasında satışa sunulmuştur (Akşam, 22 Haziran 1939). Dayanıklılığının daha fazla olması için pantolonların ve ceketlerin eklem kısımlarına iki kat kumaş dikilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca erkekler içinde avcı tipi elbise yapılmıştır (Akşam, 11 Haziran 1939). Kıyafetler ise vatandaşa köylerde bulunan ihtiyar heyetleri aracılığı ile dağıtılmıştır. Dağıtım köylerde tamamlandıktan sonra şehirlerde de uygulanmasına yönelik girişimler başlatılmıştır (Akşam, 22 Haziran 1939).

Bu çalışmalar ile birlikte Sümerbank, süreçte üretilen mantoların kısa süre içinde tükenmesi üzerine ikinci parti palto satışa çıkaracağı müjdesini vermiştir. Üretimi son bulan 5.000 paltonun bir bölümü ise Anadolu esnafına toptan olarak satılmıştır. Ürünlerin aşağıda belirtilen fiyatlar doğrultusunda toptan fiyatla satışa çıkarılacağı ve perakende satışların da devam ettiği ilan edilmiştir (Akşam, 29 Ekim 1944);

Tablo 1. Ürünlerin kumaşlarına göre fiyat dağılımları

Ürün Türü	Kuruş
Özel üretim paltolar	105
Hazır paltolar (Siyah)	93-87
Renkli paltolar	47-53-38
İskoç palto türleri	42-44
Tiftik Renkli paltolar	60
Tiftik lacivert paltolar	65-70
Lacivert Yün pardösüler	38
Çocuk palto ve pardösüler	28-32-37

Kaynak: Akşam, 29 Ekim 1944

1941 tarihinin Şubat ayında ise yeni tip uygun fiyatlı, kalın şayak köylü elbiselerinin toptan satışına başlanmıştır. Bu ürünlerin fiyatları ise şu şekilde belirlenmiştir (Akşam, 7 Şubat 1945);

Tablo 2. Ürünlerin modeline göre fiyat dağılımları

Ürün	Fiyat
Büyük yeleksiz takımlar	22
Büyük tek ceketler	13-14
Büyük tek pantolonlar	8-9
Büyük yelekli takımlar	26
Çocuk yeleksiz takımlar	17
Çocuk yelekli takımlar	20
Çocuk tek pantolonlar	7
Çocuk tek ceketler	10

Kaynak: Akşam, 7 Şubat 1945

Aynı yıl içerisinde yeni tip işçi elbiselerinin toptan satışı sağlanacağı bildirilmiş ve fiyatları şu şekilde belirlenmiştir (Akşam, 8 Şubat 1945).

Tablo 3. Ürünlerin türlerine göre fiyat dağılımları

Ürün	Fiyat
İşçi takımları (ceket + pantolon)	1.650
Tek ceketler	875
Tek külot pantolonlar	620
Düz pantolonlar	680
Battal boy pantolonlar	750

Kaynak: Akşam, 8 Şubat 1945

Diğer taraftan tek tip ayakkabı çalışmaları sonucunda ise fiyatlarının 660 kuruşa mal olacağı belirtilmiştir. Ayakkabılar altları sığır derisi, yüzleri vidalı, burun ve ökçeleri demirli yapılarak piyasadaki benzerine göre daha sağlam olması amaçlanmıştır (Utkugün & Ortak, 2018).

Süreç, 15 Temmuz 1941 tarihinde yayınlanan Cumhuriyet Gazetesi'nde "660 Kuruşa Satılacak Halk Ayakkabılarının Yalnız İsmi Var" başlıklı makalede halk tipi ayakkabıların pahalı ve bulunmaz olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Halk ayakkabıları hakkında "660 kuruşa satılması kararlaştırılan bu ayakkabılardan numune olarak ancak birkaç çift imal edilmiş olacak ki piyasada bir gün yüzünü göstermeden ortadan kaybolmuş ve bir daha da kendisinden bahsettirmemiştir." yorumu yer almıştır (Cumhuriyet, 15 Temmuz 1941). Ankara'da ise konu ile alakalı yorumlar farklılık göstermiş ve ayakkabılar vatandaş tarafından onay görmüş aynı zamanda 1942 yılının kış ayları için tahtadan ayakkabı yapılabileceği kararlaştırılmıştır (Utkugün & Ortak, 2018). Cumhuriyet gazetesinin bu memnuniyetsiz tutumu ise aynı dönem yayınlanan Son Posta gazetesinde ki şu karikatür ile işlenmiştir;

(Son Posta, 26 Mart 1941)

-Hasan bey halk tipi ekmek ayakkabılarından sonra gayet zarif ve dayanıklı halk tipi kadın ayakkabıları da yapılmış...

Hasan Bey- Bunlara kadınların rağbet edeceğini pek zannetmiyorum..

-Neden yahu? Hem şık, hem de ucuz!

Hasan Bey- İyi söylüyorsun ya, ucuz olduğu için!.

Karikatürde; Hasan Bey ve arkadaşı yolda yürürken halk tipi ayakkabıları değerlendiriyorlardır.

Yorum; Halk tipi ayakkabılar, ekonomik açıdan vatandaşlar için ulaşılabilir bir seçenek olmuş ve bu durum karikatürlerde mizahi bir üslupla ele alınmıştır. Karikatür aynı zamanda açıkça ürünlerin kalitesini vurgulamaktadır.

Sümerbank Genel Müdürlüğü, ise bu sırada öncelikli olarak kendi fabrikalarında köylü vatandaş için üretilen kumaş eşyanın bilgilerini devlete bildirmiştir. Temel ihtiyaç ürünleri ve halk tipi elbiseler üretilirken fabrikaların tüm olanağından yararlanılmak istenilmiş böylece lüks eşyaların üretiminin azaltılması hatta bazı ürünlerin tamamı ile engellemesi uygulamasına gidilmiştir (TBMM, 1942, s. 149).

“Tek tip elbise ve ayakkabı üretimi hakkında Meclis’teki bir konuşmasında Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen ise 30 Ocak 1942 tarihinde şu açıklamalarda bulunmuştur; *İktisat ve Ticaret Vekillikleri bir seneden beri bu iş üzerinde çalışmış olmakla beraber henüz müspet sahaya dökemiyorlar. Çünkü tahakkuk ettirmek için çivi, deri, makine lazımdır. Velhasıl birçok malzeme ile alakadardır. Bunların bir kısmı ithal edilmiştir, stok edilmiştir. Bir kısmı da sipariş edilmiş, gelmiş veya gelecektir. Fakat şunu düşünmek lazımdır ki tek tip elbise, tek tip kundura ile istediğimiz şey yeknesak bir üniforma yapmaktan ziyade halka daha ucuza mal olacak bir tip yapmaktır* (TBMM, 1942, s. 149).” Ökmen bu söz ile uygulamanın amacının insanları tek tip değil ucuza giydirmek olduğunu vurgulamıştır.

Aynı dönemde Memur kesime yapılan eşya yardımı konusunda kanun çıkarılmıştır. Yasanın halka yardımcı olan pozitif yönlerinin yanında negatif kısımları da bulunmaktadır. Bu nokta da vatandaş ve memur arasında ki gerilim artmıştır. Gazetelerde memurlara yapılan yardımların yetersizliğinin yanında dar gelirli halkın fakirlik nedeni ile ucuzda olsa halk tipi giysiye para bulmakta sıkıntı çekmesi şikâyetleri yer almıştır (Akşam, 5 Ekim 1944).

6. SONUÇ

Tek tip ve halk tipi kıyafet uygulamaları, savaşın sonuna kadar ülkede geçerliliğini korumuş ve hatta savaşın bitmek üzere

olduğunun anlaşıldığı 1 Ağustos 1944 tarihinde dahi, Akşam Gazetesi'nde İstanbul'daki uygun fiyatlı halk kıyafetleri satış noktasına ilişkin bir ilan yayımlanmıştır. Ürünlerin fiyatları detaylı bir şekilde sıralanmış ve halka sunulmuştur (Akşam, 1 Ağustos 1944). 9 Eylül 1944 yılında ise tiftik lacivert paltoların 6.250 kuruşluk fiyatla satışa sunulduğuna dair yayınlanan ilan “Halk Elbiseleri” ilan başlığı ile gazetelerde kendine yer bulmuştur (Akşam, 9 Eylül 1944).

Sonuç olarak savaşın artık geride kaldığı 15 Mayıs 1945 yılına gelindiğinde ince kumaş vatandaş tipi elbiselerin bütünüyle satıldığı halka duyurulmuştur (Utkugün & Ortak, 2018). II. Dünya Savaşı esnasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin, vatandaş özellikle köylüyü rahatlatmak ve gereksinimlerini karşılamak adına attığı bu adım işlevini büyük oranda gerçekleştirmiş ve dönemde insanlara hem iş kapısı hem de uygun giyecek sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Akşam. (1939, 11 Haziran).
- Akşam. (1939, 2 Nisan).
- Akşam. (1939, 22 Haziran).
- Akşam. (1939, 22 Haziran).
- Akşam. (1939, 25 Mayıs).
- Akşam. (1939, 7 Haziran).
- Akşam. (1939, 8 Nisan).
- Akşam. (1940, 17 Kasım).
- Akşam. (1940, 18 Kasım).
- Akşam. (1941, 11 Mayıs).
- Akşam. (1942, 7 Temmuz).
- Akşam. (1943, 23 Eylül).
- Akşam. (1944, 1 Ağustos).
- Akşam. (1944, 21 Ekim).
- Akşam. (1944, 29 Ekim).
- Akşam. (1944, 5 Ekim).
- Akşam. (1944, 9 Eylül).
- Akşam. (1945, 7 Şubat).
- Akşam. (1945, 8 Şubat).
- Albayrak, E. A. (2016). İkinci Dünya Savaşı'nın (1939-1945) kadın giyimine etkileri. *ASOS Journal*, (35), 539-555. <https://doi.org/10.16992/ASOS.6582>
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 03.01.00/109,688, s. 1.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30.10.0.0/166.156. s. 15.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 490.01., 1452.16.1. s.1-3.

Cumhuriyet. (1941, 15 Temmuz).

Cumhuriyet. (1943, 19 Ağustos).

Dokuyan, S. (2015). Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(2), 23-56. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.15078>

Erdoğan, A., & Kapıcı, H. Z. (2018). II. Dünya Savaşı Sürecinde Sümerbank. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32(45), 83-108.

Günbulut, A. (2023). Yeniden Amaçlandırma Bağlamında II.Dünya Savaşı Döneminde Giysi Ve Aksesuar Üretimi Üzerine Bir İnceleme. Akdeniz Sanat, 17(31), 47-72. <https://doi.org/10.48069/akdenizsanat.1188027>

Özbil, A. (2015). *Türkiye 'de savaş ekonomisi uygulaması olarak Milli Korunma Kanunu (1940-1946)* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Parker, R. A. C. (2005). *II. Dünya Savaşı* (M. Günay, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.

Son Posta. (1941, 26 Mart).

Şahin, M. (2021). *2000 yılından günümüze gişe filmlerinin senaryolarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1945). *TBMM Zabıt Ceridesi, D. 6, C. 21, s. 5.*

Utkugün, C., & Ortak, Ş. (2018). 1939-1945 Yılları Arasında Halkın Sosyo-Ekonomik Düzeyini İyileştirmeye Yönelik

Bir Çözüm: Köylü Tipi ve Halk Tipi Elbise Uygulamaları.
Uluslararası Sosyal Ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 5(9), 22-44. <https://doi.org/10.20860/ijoses.373619>

Vatan. (1943, 3 Mart).

Yıldız, Ö. (2019). II. Dünya Savaşına genel bir bakış. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Dergisi*, 6 (12), 62-75.

AGILE APPROACHES IN LOGISTICS AND SUPPLY CHAIN MANAGEMENT: BUSINESS PRACTICES WITHIN THE SCOPE OF LOGISTICS 4.0

Fatmanur AVAR ÇALIŞKAN¹

1. INTRODUCTION

Over the past decades, globalization has led to an increasingly competitive business environment. This rising competition is fuelled by shifting customer expectations and rapid technological advancements. In addition to these, companies are confronted with shortened product life cycles and growing uncertainties in market dynamics. The volatile conditions of the 21st century have made the need for competitive and adaptable strategies even more critical (Mehralian et al., 2013). Consequently, the concept of an agile supply chain has become essential, allowing businesses to respond to market changes promptly and effectively.

In response to these new demands, companies have restructured their supply chains and adopted advanced technologies. By fostering supply chain agility, companies can respond swiftly and efficiently to market uncertainties. Agile supply chains enable businesses to dynamically adjust their processes in alignment with evolving market conditions (Agarwal et al., 2007).

¹ Öğr. Gör. Dr., İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Programı, fatmanur.avar@kavram.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5831-908X.

Agile project management is especially relevant in this context, as it offers a flexible framework suited for projects with evolving goals, ambiguous initial requirements, and high uncertainty. In agile projects, continuous improvement is driven by ongoing collaboration between supply chain partners, ensuring that customer expectations and technological innovations are addressed (Gunasekaran, 1999).

Organizational agility encompasses structures, logistics processes, and information systems (Christopher, 2000). With the emergence of Industry 4.0 and its implications for logistics and supply chain operations (referred to as Logistics 4.0), agile methods have become increasingly applicable. Trends such as digitalization, the Internet of Things (IoT), cyber-physical systems (CPS), cloud-based manufacturing, and smart factories are key drivers in this transition (Bauernhansl et al., 2014). The integration of agile approaches into logistics enhances real-time tracking, optimizes transport processes, and facilitates cost-effective delivery of customized products (Dasilveira et al., 2001).

This study focuses on logistics and supply chain agility at the operational level. While previous research addressed agility and Industry 4.0 separately, this study specifically investigates how businesses implement agile approaches in logistics and supply chain management under the Logistics 4.0 framework. This chapter first examines the evolution and components of Industry 4.0, followed by a discussion on the concept of Logistics 4.0 and its applications. The final section analyses how companies achieve agility in their supply chains using Logistics 4.0 technologies and highlights the potential applications of agile approaches for businesses.

2. INDUSTRY 4.0: EMERGENCE AND KEY COMPONENTS

2.1. Emergence of Industry 4.0

The industrial sector, particularly in Europe, holds a pivotal role in economic development. Over the past decades, industrial activity has surged in Eastern Europe and Germany, while many Western European countries such as the United Kingdom and France have experienced declining market shares. Emerging economies have significantly increased their share, now accounting for approximately 40% of global manufacturing. To safeguard its industrial leadership, Germany introduced the Industry 4.0 concept at the Hannover Trade Fair in 2011, positioning it as a cornerstone of its future production strategy (Mittermair, 2015).

Industry 4.0 embodies a transformative production model, characterized by adaptive manufacturing systems that continuously communicate and coordinate in response to evolving consumer needs. Can and Kıymaz (2016) define Industry 4.0 as the integration and collaboration of all production-related units through advanced information technologies. Similarly, Batista et al. (2017) view it as a new stage in the organization and management of the entire value chain, enabled by sensor and actuator technologies.

Schumacher et al. (2016) describe Industry 4.0 as the fusion of the internet, intelligent machines, production processes, and physical objects into interconnected systems. According to Mrugalska and Wyrwicka (2017), Industry 4.0 involves integrating complex machines and devices with sensors and software to enhance predictive, planning, and control capabilities. These interconnected systems produce smart products equipped with sensors and processors that communicate functional guidance to users (Jian et al., 2016).

2.2.Core Components of Industry 4.0

Cyber-Physical Systems (CPS): CPS refers to systems that enable communication between physical processes and digital systems using networks of sensors, actuators, and processing units (Sinan, 2016). CPS enhances production agility by enabling real-time control, transparency, and optimization (Parvin et al., 2013).

Internet of Things (IoT): The IoT concept, introduced by Kevin Ashton in 1999, refers to interconnected physical objects that communicate with each other and with external systems (Sinan, 2016). In the industrial context, IoT facilitates the transition from Industry 3.0 to Industry 4.0 by embedding intelligence into products and processes (Hofmann & Rüsch, 2017).

Internet of Services (IoS): IoS is based on web technologies that make services easily accessible to businesses and consumers (Whalster, 2014). IoS platforms enable the creation of value-added services through the combination of existing digital offerings (Andersson & Mattsson, 2015).

Cloud-Based Manufacturing (CBM): CBM is a production model leveraging cloud computing to reduce lifecycle costs, enhance responsiveness, and enable flexible production processes (Yıldız, 2018). CBM ensures scalability, virtualization, and resource pooling, which are essential for Industry 4.0 (Yıldız, 2018).

Smart Factories: Smart factories autonomously manage production processes using interconnected machines, people, and systems (Lu, 2017). These factories utilize decentralized information exchange, real-time monitoring, and adaptive decision-making to handle production complexities (Lucke et al., 2008).

3. LOGISTICS 4.0: DEFINING THE FUTURE OF LOGISTICS

3.1. Historical Evolution of Logistics

Logistics has undergone several evolutionary stages, from Logistics 1.0 (manual processes) to Logistics 4.0 (intelligent, interconnected systems). Logistics 1.0 relied on steam-powered transport and manual warehousing, while Logistics 2.0 introduced global resource planning and automated processes. Logistics 3.0 marked the era of computer-supported manufacturing integration (Göçmen & Erol, 2018).

Logistics 4.0, driven by IoT, encompasses autonomous inventory systems, smart forklifts, vehicle-to-vehicle communication, and fully automated warehouses. Key enabling technologies include CPS, IoT, IoS, and Big Data analytics (Barreto, 2017).

Smart products equipped with RFID tags provide real-time visibility across the supply chain (Sun, 2012). Logistics 4.0 thus integrates digital and physical processes, enhancing end-to-end transparency and enabling autonomous decision-making (Jeschke, 2016).

3.2. Key Elements and Technologies in Logistics 4.0

Logistics 4.0 relies heavily on seamless data integration across all supply chain nodes. Autonomous systems, real-time communication, and advanced data analytics collectively enable faster and more accurate decision-making processes. The main components of Logistics 4.0 include:

Cyber-Physical Systems (CPS): Sensors embedded in vehicles, warehouses, and cargo units facilitate real-time monitoring and process optimization.

Internet of Things (IoT): Connected devices ensure constant data flow between supply chain partners, enabling predictive logistics and proactive issue resolution.

Big Data Analytics: Large volumes of operational data are analyzed to identify patterns, predict disruptions, and optimize routes and inventories.

Cloud Computing: Cloud platforms facilitate collaborative logistics networks, allowing real-time data sharing among suppliers, carriers, and customers.

Automation Technologies: Automated Guided Vehicles (AGVs), drones, robotic picking systems, and smart warehouses streamline operations and enhance speed, accuracy, and efficiency (Hofmann & Rüsch, 2017).

3.3. The Role of Digital Integration in Agile Supply Chains

Digital integration enabled by Logistics 4.0 strengthens supply chain agility by providing:

- Real-time Visibility; Continuous tracking of shipments, inventory levels, and order statuses allows companies to proactively respond to changes.
- Process Automation; Digital workflows reduce manual intervention, increasing process speed and minimizing human errors.
- Predictive Analytics; Advanced algorithms analyze historical and real-time data to anticipate demand fluctuations, transportation bottlenecks, and supplier risks.
- Flexible Network Configuration; Digital platforms enable rapid reconfiguration of supply chain networks to address demand shifts, supplier failures, or geopolitical disruptions (Jeschke, 2016).

4. AGILITY IN LOGISTICS AND SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

4.1. Understanding Supply Chain Agility

Supply chain agility refers to the ability of businesses to swiftly respond to unexpected events, adapt to changing customer demands, and effectively address disruptions. Agility is particularly critical in today's environment where demand patterns are increasingly unpredictable, and product lifecycles are shrinking (Sharifi & Zhang, 1999).

Agile supply chains exhibit four essential characteristics (Christopher, 2000):

Market Sensitivity: Agile supply chains actively sense and respond to real-time demand changes.

Virtual Integration: Information flows seamlessly across all supply chain partners, ensuring visibility and coordination.

Process Integration: Strong collaboration between suppliers and buyers supports flexible and rapid decision-making.

Network Flexibility: Agile supply chains leverage a diverse network of partners to quickly adjust to shifting market dynamics.

4.2. Technologies Enabling Agility in Logistics 4.0

The technological foundations of Logistics 4.0 directly enhance supply chain agility by enabling:

Real-time Notifications: Systems provide continuous updates on shipment statuses, estimated arrival times, and handling requirements.

Proof of Delivery (PoD): Digital PoD systems capture delivery confirmations electronically, enhancing accuracy and speed (Ghani, 2013).

Geo-fencing and Location Tracking: GPS-enabled systems monitor vehicle routes and alert managers if vehicles deviate from designated paths (Rouse, 2016).

Automated Storage and Retrieval Systems (ASRS): Robotics-driven storage solutions optimize inventory management and reduce processing times (Parsons, 1995).

Pick-to-Light Systems: Light-guided picking systems enhance order accuracy and reduce picking times in warehouses (Göçmen & Erol, 2018).

5. CONCLUSION AND SUGGESTIONS FOR FUTURE RESEARCH

Technological advancements in contemporary society have introduced a fundamentally new understanding of business practices. In particular, organizations within the logistics sector have become more adaptable to emerging trends such as digitalization, innovation, sustainability, flexibility, and productivity. The advent of the fourth industrial revolution, commonly referred to as Industry 4.0, has led to a redefinition of traditional logistics concepts.

This study aims to evaluate the technologies associated with Logistics 4.0, providing insights into the emergence and components of Industry 4.0. The research predominantly focuses on Logistics 4.0 from the perspective of supply chain agility. Companies that prioritize agility in logistics and supply chain management are actively implementing the current technologies of Logistics 4.0. Consequently, agility enables these companies to respond more swiftly to customer demands, while also enhancing the efficient utilization of resources.

In this paper, the Logistics 4.0 framework is presented as a comprehensive model. Future research should delve deeper into

both the academic and practical dimensions of Logistics 4.0 and supply chain agility. It is anticipated that forthcoming studies will examine the operational agility within logistics service providers' supply chains, offering valuable insights into the application of these technologies in real-world settings.

REFERENCES

- Agarwal, A., Shankar, R., & Tiwari, M. K. (2007). Modeling agility of supply chain. *Industrial Marketing Management*, 36(4), 443-457.
- Andersson, P., & Mattsson, L. G. (2015). Service innovations enabled by the “internet of things.” *IMP Journal*, 9(1), 85-106.
- Andreas, S., Selim, E., & Sihn, W. (2016). A maturity model for assessing industry 4.0 readiness and maturity of manufacturing enterprises. *Procedia CIRP*, 52, 161-166.
- Barreto, L. (2017). *Diário do hospício & O cemitério dos vivos*. Editora Companhia das Letras.
- Bauernhansl, T., Ten Hompel, M., & Vogel-Heuser, B. (Eds.). (2014). *Industrie 4.0 in Produktion, Automatisierung und Logistik: Anwendung, Technologien und Migration* (pp. 1-648). Wiesbaden: Springer Vieweg.
- Can, A. V., & Kıymaz, M. (2016). Bilişim teknolojilerinin perakende mağazacılık sektörüne yansımaları: Muhasebe departmanlarında endüstri 4.0 etkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Christopher, M. (2000). The agile supply chain: Competing in volatile markets. *Industrial Marketing Management*, 29(1), 37-44.
- Council, S. C. (2006). SCOR version 7.0 overview.
- Da Silveira, G., Borenstein, D., & Fogliatto, F. S. (2001). Mass customization: Literature review and research directions. *International Journal of Production Economics*, 72(1), 1-13.
- Dematic. (n.d.). *Voice and light systems: Pick-to-light & put-to-light*. Retrieved from <http://www.dematic.com/en/supply->

chain-solutions/by-technology/voice-and-light-systems/pick-to-light-put-to-light/

- Fleisch, E., Weinberger, M., & Wortmann, F. (2014). Business models for the internet of things. *Bosch Lab White Paper*. Retrieved from http://www.iot-lab.ch/wpcontent/uploads/2014/09/EN_Bosch-Lab-White-PaperGM-im-IOT-1_1.pdf
- Göçmen, E., & Erol, R. (n.d.). Türk lojistik firmalarından birinde endüstri 4.0'a geçiş. *International Journal of 3D Printing Technologies and Digital Industry*, 2(1), 76-85.
- Gunasekaran, A. (1999). Agile manufacturing: A framework for research and development. *International Journal of Production Economics*, 62(1-2), 87-105.
- Hofmann, E., & Rüsch, M. (2017). Industry 4.0 and the current status as well as future prospects on logistics. *Computers in Industry*, 89, 23-34.
- Jeschke, S. (2016). Quo vadis logistik 4.0. Retrieved from www.ima-zlw-ifu.rwth-aachen.de/fileadmin/user_upload/INSTITUTSCLUSTER/Publikation_Medien/Vortraege/download//Quo_vadis_Logistik4.0_17March2016.pdf
- Jian, Q., L., Ying, & Grosvenor, R. (2016). A categorical framework of manufacturing for industry 4.0 and beyond. *Procedia CIRP*, 52, 173-178.
- Lu, Y. (2017). Industry 4.0: A survey on technologies, applications and open research issues. *Journal of Industrial Information Integration*, 6, 1-10.
- Lucke, D., Constantinescu, C., & Westkämper, E. (2008). Smart factory-a step towards the next generation of manufacturing. In *Manufacturing systems and*

technologies for the new frontier (pp. 115-118). Springer, London.

- Mehralian, G., Rasekh, H. R., Akhavan, P., & Ghatari, A. R. (2013). Prioritization of intellectual capital indicators in knowledge-based industries: Evidence from pharmaceutical industry. *International Journal of Information Management*, 33(1), 209-216.
- Mrugalska, B., & Wyrwicka, M. K. (2017). Towards lean production in industry 4.0. *Procedia Engineering*, 182, 466-473.
- Parsons, D. F., Gress, K., Dempsey, J. M., Ross, J., Parsons, W., & Parsons, S. (1995). U.S. Patent No. 5,379,229. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.
- Porter, M. E., & Heppelmann, J. E. (2014). How smart, connected products are transforming competition. *Harvard Business Review*, 92(11), 64-88.
- Sangari, M. S., Razmi, J., & Zolfaghari, S. (2015). Developing a practical evaluation framework for identifying critical factors to achieve supply chain agility. *Measurement*, 62, 205-214.
- Schumacher, E. F. (2016). *Aklı karışıklar için kılavuz* (M. Özel, Trans.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Sharifi, H., & Zhang, Z. (1999). A methodology for achieving agility in manufacturing organisations: An introduction. *International Journal of Production Economics*, 62(1-2), 7-22.
- Sinan, A. (2016). Üretim için yeni bir izlek: Sanayi 4.0. *Journal of Life Economics*, 8, 19-30.
- Sun, C. (2012). Application of RFID technology for logistics on internet of things. *AASRI Procedia*, 1, 106-111.

- Thames, L., & Schaefer, D. (2016). Software-defined cloud manufacturing for industry 4.0. *Procedia CIRP*, 52, 12-17.
- Wahlster, W. (2014). Semantic technologies for mass customization. In *Towards the Internet of Services: The THESEUS Research Program* (pp. 3-13). Springer, Cham.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ETİK DEĞERLERE YATKINLIKLARI İLE MADDE KULLANIMINA YÖNELİK FARKINDALIK DÜZEYLERİ İLİŞKİSİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Bahar DOĞRAMACI YALÇIN¹

1. GİRİŞ

Değerler, toplumda nasıl davranılması gerektiği anlamında bireylere rehberlik etmektedir. Toplumda kabul gören ve kabul görmeyen davranışlar değerler ekseninde şekillenmektedir. Madde bağımlılığı da bir davranış şeklidir. Sosyo kültürel anlamda madde bağımlılığının birçok faktörden etkilendiği kabul edilmektedir. Bireyin içinde bulunduğu çevre, aile ortamı, arkadaş ortamı bu faktörlerin başında gelmektedir. Çünkü bahsedilen faktörler toplum içinde yer almaktadır ve toplumun olduğu her yerde bir kültürün ve dolayısıyla da değerlerin varlığından söz etmek mümkündür. Bireyin içinde yer aldığı çevrede hâkim olan kültür ve kültür içinde şekillenen değerlerin tutumu ve davranışları belirleme gücü yadsınamaz. Bu kadar önemli ve güçlü bir faktörün toplumun geleceğini, huzurunu, sağlığını etkileyen madde bağımlılığı konusunda farkındalığı arttırmak amacıyla bir araç olarak kullanılması mümkün görünmektedir.

Etik değerler, toplumun bireylere öğrettiği düşüncelerdir. Bu değerler sayesinde bireyler toplumun

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Lüleburgaz MYO, İnsan Kaynakları Yönetimi Programı, bahardogramaciyalcin@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9463-6231.

beklentilerine uygun olacak şekilde davranışlar sergilemektedir (Akyürek ve Yenel, 2023: 296). Literatürde etik konusundaki yaklaşımlar esasen ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan nasıl davranılması gerektiği üzerinde duran yaklaşım normatif etik olarak adlandırılırken insanların halihazırda nasıl davrandıkları ve bunların nedenleri üzerinde duran yaklaşım betimleyici etik olarak adlandırılmaktadır (Tepe Küçükoğlu, 2012: 180). Bu çalışma, etik değerler ile madde kullanımı farkındalığı ilişkisini betimleyici etik yaklaşım temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ele alınacak etik değerler boyutları; Sevgi, Adalet ve İş birliğidir.

Değerler konusu teorik bakımdan olduğu kadar aynı zamanda hızla değişim göstren dünya içinde yerini arayan toplumumuzu yakından ilgilendirmesi açısından da önemlidir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000:60). Çünkü değerler toplumsallaşma süreciyle kazanılmaktadır. Bu toplumsal etkileşim süreci içinde bireylerin duyguları, düşünceleri, tutumları, inançları, normları, ihtiyaçları, güdüleri, kişilikleri ve en nihayet davranışları değerler tarafından etkilenmektedir (Şahin, 2021: 41). Günümüzde değerlerin hızlı ve sürekli bir değişim içinde bulunduğu belirtilmektedir. Bu değişimler, özellikle çocuklar ve gençler üzerinde etkisini göstermektedir (Güler ve Akpınar, 2009: 2). Gençlerin bu değişim karşısında bedenlen, zihnen ve duygusal anlamda sağlıklı bir yetişkinlik için yönlendirilmeleri ve farkındalıklarının artırılmaları gerekmektedir. Söz konusu farkındalığı artırmak için okullara çok önemli rol düşmektedir. Öğrenim çağındaki her bireyin uygun ahlakî kararlar ve davranışlar sergilemesine yardımcı olacak değerler ve becerilerle donatılması kaçınılmaz olarak okulların temel hedefleri arasında yer almaktadır (Ekşi, 2003: 81). Çünkü değerler gençlik süreci esnasında kimlik ve kişiliğin oluşmasında, problem çözüm tarzının ve dünya görüşünün şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Aydın, 2003: 129) Türkiye’de değerler eğitimi

2003 yılından itibaren Milli Eğitim sistemi içinde farklı yoğunluklarda ve bilinçli bir şekilde uygulanmaktadır (Meydan, 2014: 93).

Ülkemizde gençlerdeki madde kullanım oranları her ne kadar gelişmiş ülke düzeyinde bulunmasa da, kullanım sıklığı açısından belirgin bir artışın gerçekleştiği bildirilmektedir (Uzun, 2017: 64; Başkurt, 2003: 74). Gelecek yıllarda bu artışın daha da artacağından endişe edilmektedir (Uzun, 2017: 64). Alan yazında madde kullanımı ve bağımlılığı konusundaki çalışmalarda madde kullanım yaşının dünya çapında düşüş göstererek hızla yaygınlaştığı belirtilmektedir (Yoldaş ve Demircioğlu, 2020: 72).

Birey bazen bilinçli ve bilgiye dayalı olarak bazen de bunlar olmadan herhangi bir nedenden dolayı ruh sağlığını ve buna bağlı olarak duyumsamasını/tutum ve davranışını etkilemek, değiştirmek için madde kullanmaya yönelmiştir. Böylelikle birey farklı bir yaşam deneyimi geliştirmiş ancak adı yıllar sonra konulacak bir sorunu da hazırlamıştır. Bu durum farklı toplumlarda ya da bir toplumun farklı kesimlerinde farklı algılanmıştır (Doğan, 2001).

Madde kullanımının etiyojisine bakıldığında ise üç temel özelliğin öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki; bireyin içinde yer aldığı toplumun, madde kullanımına ilişkin sosyo-kültürel yaklaşımıdır. Buna göre bireyin madde kullanımına yatkınlığını arttıran bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlar; toplum içinde madde kullanımının yaygın olması, kanunların engelleyici işlevinin olmaması, arkadaş baskısının olması, bireyin içinde bulunduğu çevrenin sosyal baskısı altında kalması, çevreden dışlanma korkusu gibi nedenlerdir (Yaprak, 2006: 209). Gençlerin madde kullanımı nedenlerine bakıldığında bu dönemde risk almaya yönelik davranışlar, otorite ile savaş, akran etkisi, hayır diyememe, kimlik oluşturma arayışı, sınırsızlık isteği, beden görüntüsü, ihmal ve istismar, kendini tedavi etme olarak

sıralanabilir (Kanbur, 2017: 4-7). Birey madde kullanımına genellikle arkadaşların etkisi ile başlamaktadır. Ebeveyn ya da büyük kardeşinin kullanımı durumunda ise bireyin kullanıcı olma olasılığı artış göstermektedir. Madde kullanım nedenlerinin ikincisi ise bireyin kişilik özellikleri ve genetik yapısıdır. Son olarak üçüncü ise maddenin bağımlılık yapma özelliği ve niteliğidir (Yaprak, 2006: 209).

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlıkları ile madde kullanımı farkındalığı arasındaki ilişki, sosyo-kültürel bakış açısı ile tutum-davranış ilişkisi çerçevesinde incelenmiştir. Araştırma örnekleminin üniversite öğrencileri olarak seçilmesinin nedeni 12-22 ya da 15-24 yaş grubunun her türlü koruma ve önleme programının en vazgeçilmez risk grubu unsuru olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yaş grubunun en belirgin özelliğinin sosyalleşme noktasında birçok etkiye açık küçük grup oluşturma eğiliminde bulunmaları olduğu söylenebilir. Her grubun belirli norm ve yazısız kurallara sahip olmasından dolayı bireyler grupta kalabilmek amacıyla bu norm ve yazısız kurallara uygun davranmak zorunda kalabilmektedir. İçinde bulunduğu grupta kalmak ise topluma henüz açılmış genç için vazgeçilmez ve hayati öneme sahip değerde bir seçim olabilmektedir. Şayet grup normları arasında madde kullanmak varsa, o grupta kalabilmek adına, gencin davranışları arasında madde kullanımının yer alması kaçınılmazdır. Dolayısıyla koruma ve önleme bu yaş grubunu barındıran risk gruplarının korunması anlamına gelmektedir (Balseven vd., 2002: 92).

Madde kullanımının önleminde “farkındalık” önemli bir yer tutmaktadır. Gerçekleştirilen araştırmalarda yüksek farkındalığın tutum-davranış ilişkisini güçlendirdiği belirtilmektedir (Kağıtçıbaşı ve Cemalciler, 2017: 139). Türk Dil Kurumu farkındalığı “farkında olmak” olarak tanımlarken farkında olmayı da “Görülmesi veya bilinmesi gereken şeylerden haberi bulunmak, kavranması gereken bir şeye dikkat etmek.”

olarak tanımlamaktadır (TDK, 2024). Kağıtçıbaşı ve Cemalciler'in farkındalık ile ilgili dile getirdikleri özellikler şu şekildedir (Kağıtçıbaşı ve Cemalciler, 2017: 139):

Farkındalığın, tutumlara ulaşmayı kolaylaştırıcı özelliği bulunmaktadır. Birey, farkındalığının yüksek olduğu bir konuda kendi tutumunun ne olduğunu daha iyi bilir ve bu tutumları belleğine daha kolay çağırabildiği için davranışları daha kolay etkilemektedir. Bununla birlikte birey eğer bir davranışta bulunmasını gerektiren bir durum içindeyse, o durumla ilgili olan tutuma odaklanmaktadır. Dolayısıyla birey bu tutumun davranışına öncülük etmesine izin vermektedir.

Bu çalışma ile dünyada ve ülkemizde oldukça önemli bir sorun olan madde bağımlılığını önlemede davranışlara etki eden çok önemli bir faktör olan değerlerin, farkındalık yaratmak ve farkındalığı artırmak amacıyla kullanılması önerilmektedir.

2. MADDE KULLANIMI FARKINDALIĞI İLE İLGİLİ LİTERATÜR TARAMASI

Web of Science üzerinden 14.12.2024 tarihinde “substance use awareness” anahtar kelimesi ile yapılan literatür araştırmasında 1999-2024 yılları arasında, madde bağımlılığı, psikoloji, sosyal sorunlar, sosyal hizmet, aile çalışmaları, davranış bilimleri araştırma alanlarında 101 ingilizce araştırma makalesi bulunmaktadır.

Ebscho üzerinden 14.12.2024 tarihinde “substance use awareness” anahtar kelimesi ile yapılan gelişmiş literatür araştırmasında 1993-2024 yılları arasında, tüm doküman türlerinde tam metin olarak bulunan 122 yayın bulunmaktadır.

Literatürde madde kullanımının farkındalığı birçok araştırmada farklı değişkenler ile birlikte çalışılmıştır. Dergipark ve Google scholar üzerinden tüm zamanlarda yapılan konu ile ilgili aramada elde edilen bilgilere göre bu değişkenlerden

bazıları şu şekilde sıralanabilir. Benlik saygısı (Bekircan vd., 2022), iyilik halleri (Aldemir ve Doğan, 2022), farkındalık düzeyleri (Yılmazoğlu, 2019; Karabulut vd., 2023; Akeren ve Akeren, 2024), yaşam doyumu (Öztürk, 2018), psikolojik sıkıntı düzeyleri, olumsuz tutum ve damgalama düzeyleri (Ünal-Demir vd., 2022). Yapılan literatür taramalarında madde kullanımı farkındalığının değerler değişkeni ile gerçekleştirilen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma ile madde kullanımının farkındalığı için değerlerin bir strateji olarak kullanılabileceği öngörülmektedir.

3. DEĞERLERİN İŞLEVİ İLE MADDE KULLANIMI FARKINDALIĞI İLİŞKİSİ

Tutum, her türlü nesne, toplumsal sorun, durum, insan ya da kendimiz için değerlendirme içeren, beğenme ya da beğenmeme ifade eden düşüncelerimizdir. Tutum ve davranışlara ise değerler rehberlik etmektedir. Başka bir anlatımla değerler bireylerin, ne hakkında nasıl düşüneceklerini ve hangi durumda, hangi gerekçeyle nasıl davranacaklarını belirlemektedir (Demirutku, 2017: 25). Değerlerin, tutum ve davranışlara yön verici özelliği bağımlılık yapıcı maddeler ile ilgili olarak aşağıda bir örmekle ifade edilmektedir.

Değer	“Sağlıklı olmak benim için önemlidir.”
Tutum	“Bağımlılık yapıcı maddelerin zararlı olduğuna inanıyorum”
Davranış	“Bu nedenle bu tür maddeleri kullanmıyorum”

Kaynak: Demirutku, 2017: 28’den esinlenilmiştir.

4. YÖNTEM

Bu çalışmada betimsel araştırma modeli uygulanmıştır. Çalışmada belirlenen araştırma soruları şu şekildedir:

- Üniversite öğrencilerinin madde kullanımına yönelik farkındalık düzeyleri ile etik değerlere yakınlık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yakınlık düzeyleri sosyo-demografik faktörlere göre farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin madde kullanımına yönelik farkındalık düzeyleri, sosyo-demografik faktörlere göre farklılaşmakta mıdır?

4.1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Araştırmada etik değerleri ölçmek için Kaya tarafından geliştirilen Etik Değerlere Yakınlık Ölçeği kullanılmaktadır. Ölçek üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; Sevgi, Adalet ve İşbirliği alt boyutlarıdır (Kaya, 2015: 968). Araştırmada kullanılan bir diğer ölçek; Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalıkları Ölçeği'dir. Yıldız ve Sel tarafından geliştirilen ölçek beş boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; Biyopsikososyal Değerlendirme, Normalleştirme, Bireysel Etkiler, Masumlaştırma ve Bağımlılık Bilincidir (Yıldız ve Sel, 2021: 57). Araştırmada kullanılan ölçeklerle ilgili yapılan güvenirlik analizleri Tablo 1 ve Tablo 2'de yer almaktadır. Tablo 1'e göre Etik Değerler Ölçeğinin toplam Cronbach Alpha değeri; ,860 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 1. Etik Değerler Ölçeğinin Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,860	,871	16

Tablo 2’de Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi Ölçeğinin Güvenirlilik Analizi yer almaktadır. Buna göre ölçeğin toplam Croanbach Alpha değeri; ,830 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi Ölçeğinin Güvenirlilik Analizi

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,830	,854	28

4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2023-2024 bahar döneminde Lüleburgaz Meslek Yüksekokulunda ders kaydı gerçekleştiren 806 öğrenci oluşturmaktadır. Lüleburgaz Meslek Yüksekokulunda Bilgisayar Teknolojiler, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik, Elektrik ve Enerji, Yönetim ve Organizasyon, Tasarım, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik, Kimya ve Kimyasal İşleme Teknolojileri, Muhasebe ve Vergi, Motorlu Araçlar ve Ulaştırma Teknolojisi, Pazarlama ve Reklamcılık, Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Bölümleri bulunmaktadır. Bütün sınıflara google formlar üzerinden anket ulaştırılmıştır. Araştırmanın örneklemini, bu öğrenciler arasından gönüllülük esasına göre katılım gösteren 108 öğrenci oluşturmaktadır.

4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada elde edilen bulgular, 2023-2024 bahar döneminde Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu’nda eğitim gören birinci sınıf ve ikinci sınıf öğrencilerin gönüllülük esasına göre katılımıyla elde edilmiştir.

4.4. Araştırmada Yapılan İstatistiksel Analizler

Bu araştırmada veriler normal dağılım göstermediğinden dolayı nonparametrik analizler yapılmıştır. Değerlendirmelerde anlamlılık düzeyi olarak $p < 0.05$ kabul edilmiştir. Araştırmada

Spearman Korelasyon analizi uygulanmıştır. Son olarak frekans analizlerine ve deskriptif analizlere de araştırmada yer verilmiştir.

5. BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında ilk olarak frekans dağılımlarına yer verilmektedir. İkinci olarak Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeği ile Madde Bağımlılığı Farkındalık Düzeyinin Belirlenmesi Ölçeği'nin Spearman korelasyon analizine yer verilmektedir. Son olarak nonparametrik analizlerden olan Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis analizleri paylaşılmıştır.

5.1. Frekans Dağılımları

Araştırma kapasamındaki katılımcılardan 48'i erkek, 60'ı kadındır. Uyuşturucu madde ve bağımlılık ile ilgili haberlere en çok nerede rastlıyorsunuz?" sorusuna katılımcıların 68'i sosyal medya, 33'ü televizyon, 7'si haber siteleri ve forumlar olarak cevap verdikleri tespit edilmiştir. "TV'de izlenen filmlerin madde bağımlılığı kullanımında özendirici olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna katılımcıların 38'inin evet, 53'ünün hayır olarak cevap verdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. "Uyuşturucu kullanan/kullanmakta olan birini tanıyor musunuz?" sorusuna katılımcıların 29'u evet, 79'u hayır olarak cevap verdiği, "Siz uyuşturucu kullanan biri ile aynı yerde (ev, sokak, mahalle vs.) yaşamak ister misiniz?" sorusuna ise katılımcıların 104'ünün hayır, 3'ünün fark etmez ve 1 kişinin de evet olarak cevapladığı tespit edilmiştir. "Sizce bir kişinin uyuşturucu kullanmasının en önemli nedeni nedir?" sorusuna katılımcıların 55'i merak, 23'ü sevgisizlik, 16'sı hedefinin olmaması, 14'ü de bilinçsizlik, ekonomik sıkıntı, ruhsal çöküntü, özentisi, cahillik, arkadaş ortamı ve ailevi sorunlar olarak cevapladığı bulgusu elde edilmiştir. Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Ölçeği'nde yer alan "Ailesinde madde kullanan biri ya da birilerinin olmasının bireyleri üzeceğini düşünüyorum."

ifadesi 4,75 puan ortalaması ile en yüksek puan alan ifadedir. En düşük ortalama puana sahip olan ifade ise; 1,77 ortalama puan ile “Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamına olumlu yönde bir farklılık getirdiğini düşünüyorum.” ifadesidir.

5.2. Korelasyon Analizi

Korelasyon, iki ya da daha çok değişken arasında bulunan ilişkiyi ifade etmektedir. Değişkenler arasında bir ilişkinin var olup olmadığı, ilişki varsa bu ilişkinin kuvvetli veya zayıf olduğu aynı zamanda değişkene ait değerlerden biri artış gösterdiğinde diğerinin artıp artmadığı veya azalıp azalmadığı gözlemlenmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018: 261-262).

Korelasyon analizi sonucuna göre; Biyopsikososyal Değerlendirme boyutunun Sevgi boyutu ile arasında anlamlı ve $r = ,377$ düzeyinde, Adalet boyutu ile arasında anlamlı ve $r = ,380$ orta düzeye, İş Birliği boyutunda da anlamlı ve $r = ,314$ orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte, Bireysel Etkiler boyutunun, Sevgi boyutu ile arasında anlamlı ve $r = ,322$ orta düzeyde, Adalet boyutu ile arasında anlamlı ve $r = ,256$ zayıf düzeyde, İş Birliği boyutu ile arasında da anlamlı ve $r = ,236$ zayıf düzeyde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Son olarak Masumlaştırma boyutunun, Sevgi boyutu ile arasında anlamlı ve $r = -,261$ zayıf düzeyde negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

5.3. Parametrik Olmayan Hipotez Testleri

Veri normal dağılım göstermediğinde uygulanan testler parametrik olmayan testlerdir (Gürbüz ve Şahin, 2018: 242) . Bu çalışmada Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo 3’te “Uyuşturucu Kullanan Birini Tanıyor musunuz?” değişkenine göre Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi Ölçeği boyutlarında gerçekleştirilen Mann-Whitney U testi yer

almaktadır. Buna göre ölçeğin Biyopsikososyal Değerlendirme boyutunda anlamlı bir farklılık (,048) elde edilmiştir.

Tablo 3. “Uyuşturucu Kullanan Birini Tanıyor musunuz?” Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi Ölçeği Boyutlarında Mann Whitney U Testi Değerleri

	Biyopsikososyal Değerlendirme	Bireysel Etkiler	Masumlaştırma	Bağımlılık Bilinci
Mann-Whitney U	865,000	1068,000	1133,500	1007,500
Wilcoxon W	1300,000	1503,000	4293,500	1442,500
Z	-1,979	-,551	-,084	-,969
Asymp. Sig. (2-tailed)	,048	,582	,933	,332

Aynı zamanda Etik Değerler Ölçeği’nin Adalet boyutunda da anlamlı farklılık (,009) elde edilmiştir. Sonuçlar Tablo 4’te paylaşılmıştır.

Tablo 4. “Uyuşturucu Kullanan Birini Tanıyor musunuz?” Değişkenine Göre Etik Değerler Boyutlarında Mann Whitney U Testi Değerleri

	Sevgi	Adalet	İş birliği
Mann-Whitney U	1032,000	774,000	1037,500
Wilcoxon W	1467,000	1209,000	1472,500
Z	-,789	-2,602	-,756
Asymp. Sig. (2-tailed)	,430	,009	,450

Son olarak; “Cinsiyet”, “Uyuşturucu madde ve bağımlılık ile ilgili haberlere en çok nerede rastlıyorsunuz?”, “Televizyonda izlenen filmlerin madde bağımlılığı kullanımında özendirici olduğunu düşünüyor musunuz?”, değişkenlerine göre Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Ölçeğinin alt boyutlarında ve Etik Değerler Ölçeğinin alt boyutlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

6. SONUÇ

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de madde kullanımı ve bağımlılığı sadece son yıllarda karşılaşılan bir sorun değildir. Aksine bu sorunun insanlık tarihi ile eşdeğer bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir (Doğan, 2001; Göktepe, 2020: 628). Bununla birlikte coğrafi konumu ve genç nüfusu itibarıyla yasadışı madde ticaretinin en sık gerçekleştiği “Balkan Rotası” üzerinde yer alan Türkiye’de de ciddi bir boyuta ulaşan bu sorun, başta terörizm ve insan kaçakçılığı olmak üzere, uluslararası toplumun da en önemli meselesi haline gelmiştir (Duman, 2022: 10). Çünkü toplumların karşılaşacağı en kötü senaryolardan biri sağlıklı nesil yoksunluğudur (Başkurt, 2003: 74). Bireyin sağlıklı bir hayatı devam ettirmesi ve kendinden beklenen işleri başarıyla gerçekleştirebilmesi için de bedeninin eğitilmesi, akli yetilerinin güçlendirilmesi ve ruhunun olumlu değerlerle donanması gerekmektedir (Meydan, 2014: 94). Gelecekte toplumun temeli sayılan aileyi kuracak olan bugünün çocuk ve gençleridir. Bundan dolayı madde kullanımı konusunda söz konusu riskli grubun farkındalıklarının artması sağlanmalıdır. Değerler bu amaçla etkin olarak kullanılabilecek bir araç özelliği sağlamaktadır.

Değerlerin, tutumlar ve davranışlar üzerindeki etkisinden hareketle hâlihazırda var olan değerlerin toplumlar için oldukça önemli bir konu olan madde kullanımı farkındalığı ile ilişkisinin analizinin, bu sorunun çözümüne katkı sağlayacağını düşünülmektedir. Örneğin Berkowitz ve Bier tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada 1997 ile 2003 yılları arasında uygulanan çeşitli değerler ve karakter eğitimi programlarının sonuçları incelenmiştir. Araştırmada söz konusu programların öğrenciler arasında şiddet ve madde kullanımının ve riskli davranışların önemli oranda azalmasında faydalı olduğu, karakter eğitiminin ise okulu daha güvenli bir yer haline getirdiği tespit edilmiştir (Berkowitz ve Bier, 2004’ten akt.: Meydan, 2014: 95).

Bu araştırmanın amacı; üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlıkları ile madde kullanımına yönelik farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkiyi analiz etmektir. Analiz sonuçları toplumun, madde kullanımına ilişkin sosyo-kültürel yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Araştırmada korelasyon analizi sonucu elde edilen bulgulara göre Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Ölçeği'nin Bireysel Etkiler boyutunun, Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeği'nin Sevgi boyutu ile arasında $r=,322$ düzeyinde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Sevgi Değeri yüksek olan bireylerin, diğer insanlara da duyarlı olacağı beklendiğinden bu kişilerin sağlıkları ve mutlulukları için madde kullanımına karşı bir tutum sergileyecekleri söylenebilir. Buna göre bireyin Sevgi Değeri arttıkça birey madde kullanımının bireysel etkilerinin daha da artacağını düşünmektedir. Örneğin, ailesinin kendisinin madde kullandığını öğrendiklerinde kendisi için üzüntü duyacaklarını (Bireysel Etkiler Boyutu, madde 13) daha çok belirtmektedir ya da Sevgi Değeri arttıkça madde kullanımının insan fizyolojisini bozacağını (Bireysel Etkiler Boyutu, madde 14) daha çok düşünmektedir. Benzer şekilde Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Ölçeği'nin Bireysel Etkiler boyutunun, Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeği'nin Adalet boyutu ile arasında $r=,256$ düzeyinde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Adalet Değerine yatkınlık düzeyi arttıkça birey madde kullanımının bireysel etkilerinin daha da artacağını düşünmektedir. Aynı şekilde madde kullanımının bireysel etkileri hakkında bireyin farkındalığı ne kadar yüksek düzeyde ise bireyin Adalet Değeri de o kadar yüksek olmakta, farkındalığı ne kadar düşükse Adalet Değeri de o kadar düşük düzeyde olmaktadır. Diğer taraftan Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Ölçeği'nin Bireysel Etkiler boyutunun, Etik Değerlere Yatkınlık

Ölçeği'nin İş birliği boyutu ile arasında $r=,236$ düzeyinde pozitif korelasyon bulunmaktadır. İş birliği Değerine öncelik veren bireyin sadece toplumun belirlediği çeşitli norm ve kurallara değil aynı zamanda içinde bulunduğu örgütün belirlediği çeşitli norm ve kurallara da uygun davranması beklenmektedir. Dolayısıyla, norm ve kurallara uygun bir durum olmayan madde kullanımı, İş birliği Değeri ile çelişki gösterebilir. Çünkü madde kullanımında bulunan bireylerin sağlıklı düşünemedikleri varsayıldığında toplumdaki ya da örgüt içindeki görev ve sorumluluklarını yerine getirmekte sorun yaşayacakları beklenmektedir. Bununla birlikte bu değere sahip olan birinin iş birliğinin olumlu sonuçlarını görebilmek için hem kendisinin hem de başkalarının sağlığını önemseydiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda İş birliği Değerinin bir sağlık sorunu olarak da kabul edilen madde kullanımı ile çeliştiğini söylemek mümkündür. Ek olarak bu değere öncelik veren bireyin madde kullanımının zararları hakkında bilinçli olduğu ve bu zararları azaltmak adına faaliyetlerde bulunmaya da yatkın olacağı söylenebilir. Elde edilen bir diğer bulguya göre; Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımına Yönelik Farkındalık Ölçeği'nin Masumlaştırma boyutunun Sevgi boyutu ile arasında $r= -,261$ düzeyinde negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Toplumu, insanları, çevreyi önemseyen bir etik değer setine sahip olunduğunda bunlara zarar veren her şeye karşı negatif bir tutum beslenmesi mümkündür. Çünkü etik değerler karar verme süreçlerini de etkilemektedir. Belirtmek gerekir ki sevgi yakınlaştırıcı, birleştirici ve bütünleştirici, ruhsal ihtiyaçları giderici, bireyin psikolojik dünyasını iyileştirici bir olgu olarak hayatın her alanında etkin bir güce sahiptir. Aile, okul ve toplum gibi teorik ve pratik davranışların edinildiği yer ve ortamlarda sevginin geliştirilmesi, içselleştirilmesi ile birey ve toplum hayatında oluşabilecek sorun ve sıkıntılar aşılmaktadır (Yolcu, 2022: 59). Mahzuni'ye göre insanlara karşı sevgi olmadığında, bilinç ne denli gelişmiş, bilgi ne denli engin olursa olsun, bunların bir faydası olmayacaktır.

Eğer insan dostluğun, barışın, sevginin üstünlüğüne gerçekten inanıyorsa o zaman güçlü, dengeli ve sağlam olmaktadır (Atik, 2007). Sevgi, bireyin sosyal hayatta varlığını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu manevi değerlerin başında yer almaktadır. Çünkü bireyin fizyolojik ihtiyaçları dışındaki en önemli ihtiyacı sevmeye ve sevilme arzusudur. Birey bunun sayesinde kendini değerli hissedip mutlu olmaktadır (Güler ve Akpınar, 2009: 6).

Sonuç olarak araştırmada katılımcıların sahip olduğu sevgi, işbirliği ve adalet değerleri ile madde bağımlılığı farkındalık düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir. Değerlerin tutum ve davranışı etkileme özelliğinden yola çıkarak madde bağımlılığı ile mücadelede etkin olarak kullanılabileceği anlaşılmaktadır. Madde kullanımındaki farkındalık düzeyinin artırılması için ilk olarak Rehberlik Hizmetleri Merkezi bulunmayan üniversitelerde bu merkezin kurulması önerilmektedir. Bu merkezlerde verilecek eğitimlerin temelinde değerler ile ilgili eğitimlerin yer almasının madde kullanımını farkındalığı açısından da etkili olacağı düşünülmektedir. İkinci olarak program çıktılarında ve öğrenme çıktılarında temelde iş birliğini ön plana çıkaracak etkinliklere yer verilmesi proaktif bir uygulama olarak işlev görüp madde kullanımının farkındalık düzeyini artırıcı bir mekanizma görevi görebileceği düşünülmektedir. Son olarak üniversitelerde seçmeli ders kategorisinde “Genç Yetişkinlere Yönelik Değerler Eğitimi”, “Karakter Eğitimi” başlıklı derslerin değerler eğitiminin uzun süreli olması amacıyla müfredatlarda yer alması önerilmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda üniversitelerde daha geniş örneklem düzeylerinde madde bağımlılığı farkındalığı ile kültürel değerler, evrensel değerler ve bireysel değerler ilişkilerine değinilmesinin literatüre farklı bir perspektif katacağı düşünülmektedir. Değerler ve madde bağımlılığını konu alacak çalışmaların sayıca artmasının madde bağımlılığı ile mücadelede

oluşturulacak strateji ve politikalarda yol gösterici olması bakımından önemli olacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akeren, Z., Akeren İ. (2024). Tehlikeli kristal: üniversite öğrencilerinin metamfetamin farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(1): 12-24. <https://doi.org/10.52881/gsbdergi.1330863>
- Akyürek M. İ., Yenel, K. (2023). Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 295-308. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1248641>
- Aldemir İ., Doğan S. (2022). Hemşirelik öğrencilerinin madde bağımlılığı farkındalığı ve iyilik hallerinin değerlendirilmesi. *IAAOJ Health Sciences*, 8(1), 67-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iaaojh/issue/69648/1070137>
- Atik M. (2007). Aşık Mahzuni düşüncesinde tanrı ve insan sevgisi. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 1-11. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksuifd/issue/10243/245240>
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29198/312593>
- Balseven A., Özdemir Ç., Tuğ A., Hancı H. ve Doğan Y.B. (2002). Madde kullanımı, bağımlılıktan korunma ve medya, *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 11(3), 91-93. <https://www.ttb.org.tr/STED/sted0302/madde.pdf>
- Başkurt İ. (2003). Gençlik, madde bağımlılığı ve korunma yolları. *İ.İ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 73-144. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/10141>
- Bekircan E., Ün İ., İşcan Ayyıldız N. ve Usta G. (2022). Üniversite öğrencilerinde madde bağımlılığı farkındalığı

- benlik saygısı ilişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 1-7.
<https://doi.org/10.51982/bagimli.939626>
- Demirutku, K. (2017). *Değerlerin edinilmesinde ailenin rolü*, T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı,
- Doğan, Y. B. (2001). Madde kullanımı ve bağımlılığı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 79-86.
<https://doi.org/10.21560/spcd.12192>
- Duman Z. (2022, Mart 23-24). Van'da madde bağımlılığı'nın ailesel nedenleri üzerine sosyolojik bir analiz, Bağımlılıkla Mücadele Etkileşim Sempozyumu, Van, Türkiye.
https://www.yyu.edu.tr/images/files/Bagimlilik_Sempozyum_Son_Ozet_Kitabi.pdf
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: karakter eğitimi programları, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 79-96.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29200/312609>
- Göktepe K. (2020). Osmanlı toplumunda uyuşturucu madde kullanımı ve devletin buna karşı bazı mücadele çalışmaları. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 7(19), 627-654. <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2020.174>
- Güler E. ve Akpınar Ş. (2009). Mehmet Güler'in öykülerinde sevgi, *International Journal of Language Academy*, 7(19), 1-18. <https://doi.org/10.18033/ijla.4090>
- Gürbüz S. ve Şahin F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Seçkin.
- Kağıtçıbaşı Ç. ve Cemalcılar Z. (2017). *Dünden bugüne insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş* (20. Basım). Evrim.
- Kanbur, N. (2017). Ergenlerde madde kullanımına genel bakış, *Gençlerde madde kullanımının önlenmesi* (O. Derman, N.

- Kanbur, S. Akgül Ed.), (s.s: 1-12), Akademisyen Kitabevi.
- Karabulut D., Kara Y., Karabulut M. ve Şahin İ. (2023). Öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(140), 239-253, <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.68943>
- Kaya İ. (2015). Etik değerlere yatkınlık ölçeği: geçerlik ve güvenirlik, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 968-974. <https://doi.org/10.17719/jisr.20154115078>
- Kuşdil M. E., Kağıtçıbaşı Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Öztürk, T. (2018). *Üniversite öğrencilerinde madde bağımlılığı farkındalığı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi.
- Şahin, M. (2021). Değerlerin tanımı ve sınıflandırılması. S. T. Kamer (Ed.), *Toplum ve kültür bağlamında karakter ve değerler eğitimi* (ss. 41-62), Nobel.
- Tepe Küçüköğlu M. (2012). Etik değerler ve etiğin kurumsallaşması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 177-185. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85269>
- Türk Dil Kurumu. (2024). <https://sozluk.gov.tr/>

- Uzun, F. (2017). Madde kullanımında okul odaklı önleme. *Gençlerde madde kullanımının önlenmesi*, (O. Derman, N. Kanbur, S. Akgül Ed.), (ss. 63-70) Akademisyen Kitabevi.
- Ünal Demir F., Akpınar Aslan E., Batmaz S., Çelikbaş Z., Hızlı Sayar G. ve Ünübol H. (2022). Sigara, alkol veya madde kullanan üniversite öğrencilerinin bağımlılığa yönelik farkındalık, olumsuz tutum ve damgalama düzeyleri, *Bağımlılık Dergisi*, 23(1): 86-94, <https://doi.org/10.51982/bagimli.978640>
- Yaprak, G. (2006). *İlköğretim ikincikademe çocuklarında psikoaktif madde kullanımına ilişkin semptomlara sahip olma düzeyi ve okul başarısı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi.
- Yıldız Z., Sel, A. (2021). Developing a scale to determine university students' awareness level of substance use. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 44-57. <https://doi.org/10.33206/mjss.713008>
- Yılmazoğlu, M. R. (2019). *Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet bağlamında öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi: Sancaktepe örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi.
- Yolcu, A. (2022). Sevginin birey, aile, toplum ve eğitim üzerindeki etkileri, *Academic Platform Journal of Halal Lifestyle*, 4(2), 59-71. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2751443>
- Yoldaş, C., Demircioğlu, H. (2020). Madde kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik psikoeğitim programlarının incelenmesi, *Bağımlılık Dergisi*, 21(1):72-91. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/970369>

GEORGIA AND THE TURKISH WORLD IN THE 14TH AND 15TH CENTURIES: POLITICAL AND CULTURAL INTERACTIONS¹

Abdurrahman SEÇKİN²

1. INTRODUCTION

The history of Georgian-Turkish relations during the late medieval period offers a fascinating and multifaceted lens through which to examine the interplay of culture, politics, and economics between two neighboring civilizations. The period spanning from the late 14th century to the 15th century was marked by significant upheaval, as Georgia faced repeated invasions, territorial fragmentation, and economic shifts, while also navigating complex diplomatic relationships with the rising powers of the region.

The devastating campaigns of Timur Leng in the late 14th century left a profound impact on Georgia's political and social structures, creating a legacy of disruption that persisted for decades. This was followed by the dominance of the Qara Qoyunlu and Aq Qoyunlu Turkmen dynasties, whose incursions into Georgian territory brought both destruction and opportunities for cultural exchange. Simultaneously, the Ottoman Empire's consolidation of power in the Black Sea region introduced new challenges for Georgia, particularly in terms of its trade routes and economic stability. The Ottoman conquest of Constantinople

¹ This book chapter is an expanded and annotated version of the thesis titled "Turkish-Georgian Relations in the Second Half of the 14th Century to the 15th Century."

² Dr. Öğr. Üyesi. Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, abdurrahman.seckin@kafkas.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2766-630X.

in 1453 marked a turning point, severing Georgia's access to European markets via the Black Sea and further isolating the country economically and politically.

This study delves into the intricate dynamics of Georgian-Turkish relations during this tumultuous era, focusing on three primary areas: military conflicts, economic interactions, and cultural exchanges. Georgia's strategic location along the Silk Road made it both a coveted prize and a vulnerable target for neighboring powers. While invasions and military campaigns often dominated the narrative, these interactions were not solely characterized by conflict. Trade routes facilitated the exchange of goods, ideas, and cultural practices, leaving a lasting imprint on both societies.

By analyzing historical chronicles, linguistic borrowings, and archaeological findings, this study aims to shed light on the interconnectedness of Georgian and Turkish societies during the medieval period. It seeks to provide a nuanced understanding of how these two cultures influenced each other, not only through warfare and political rivalry but also through economic collaboration and shared traditions. Through this exploration, the study contributes to a broader understanding of the medieval Caucasus as a region shaped by both conflict and cooperation, serving as a bridge between East and West.

2. TIMUR LENG AND GEORGIA

Timur Leng, a world-renowned conqueror, played a major role in 14th century world history. He is known with different names in different countries. The Iranians call him Timur Leng, Turks Timur Lame, and Europeans familiar with Tamerlane. He was born on April 9, 1336. His father was called Taragai, and Grandfather Abagai (Arabşah 2012: 31). He and his family members were Turks. During all his work the goal of his life was

irreplaceable. He wanted to restore the Genghis Khan Empire. He started fighting against Iran and the West immediately Central Asian Union. For this purpose, he made three big campaigns: three-year invasion (1386-1389), five-year-invasion (1392-1397) and seven-year-invasion (1399-1405).

The aim of these campaigns was to bring Islam culture into non- Muslim countries. He also had a great desire to dominate them. One of his quotes shows his enormous ambitions: "The world is not worth it to have two rulers" (Samsonidze 2012: 92).

2.1. Georgia before starting a campaign by Timur Leng – the next epoch of Giorgi the Brilliant

The first aim to be realized by Giorgi V was to restore the country's political integrity. He knew that he would have had the desired result to become good with the Mongols. The internal disturbance inside the Mongols was attached. By doing this Giorgi used to get regained the lost territories. He also stopped the tribute to Mongols.

It should be noted that Giorgi V was able to restore Georgia's influence on the Trabzon Empire and in the case of Byzantine also took an active position. In his reign Georgia had intensive trade relations with the Italian city of Venice and Genoa. The rise of international authority of Georgia confirms the fact that the Episcopal Center of the Catholic Church in the East was brought to Tbilisi from Smyrna. Because of these merits he was called "brilliant" (Shengelia 2011: 144). After the death of Giorgi V, the Brilliant, reigns David IX, then Bagrat V.

2.2. Invasions of Timur Leng in Georgia

The territorial integrity of Georgia was restored in the reign of Bagrat V (1360-1395), including the vassal ("Kmadnafitsi") countries of the whole of the Transcaucasus

countries. Ossetia obeyed Georgia (Lortkipanidze 2012: 89). Georgia was attacked by Timur Leng during this time.

According to the point of part scientists, the reason for the first attack was disagreement with the Golden Horde, with Tokhtamysh (Javakhishvili, Berdzenishvili, Janashia 1943: 242). Presumably, the last one was consented with Georgians. (Asatiani 2012: 93). In 1386, for the purpose of locking roads for Tokhtamysh, Timur had a campaign to Georgia and captured the royal family (Asatiani 2012: 93). The second invasion suppressed the act of revolting in 1387, caused by the baptism as a Muslim of Bagrat.

The third time Timur Leng invaded Georgia in 1394. When he was coming back, he despoiled Saray Berke and Haji Tarhani. He had an invasion in India too. At that time Georgians rebelled by leadership of Giorgi VII (Asatiani (a) 2012: 96-97).

In 1399-1400, he cut down the Duchy of Hereti with the purpose of finally conquering it. This damaged cultural herbs too. (Yezdi 2013: 310: 311).

Timur was refused to be encamped in Georgia by Giorgi that is why the country was invaded by its enemies again (Asatiani (A) 2012: 98).

The first attack was at Lake Gogcha. After that, the center of fighting moved to the territory of Kartli, though Georgians were defeated here and asked to forgive Timur (Yezdi 2013:335). The next attempts of rebellion were at the request of forgiveness (Sami 1987:290:291). Timur moved from Kars to another attack with Sheih Ibrahim, a governor of his devoted loyal ally Shirvanshah. The king offered peace. However, Timur Leng refused to do it. Timur took the harvest of Georgians during this campaign.

In 1403, the Islamic army came to the castle, which caused the Georgians to engage in the battle. Despite the brutal fight, Islamism has been established with some doses. First, it was revealed that the churches were transformed into mosques (Yezdi 2013: 417). For the next year, the success of Timur was added to Miranshah under his control (Aka 2000: 31). So, from 1387 to 1403 Timur Leng has been 8 times in Georgia, Causing the soil to break up the country into several parts.

On 18 February 1405, Timur Leng died. It is mentioned in some sources with great glory and honor. His policies were characterized by the capture and preservation of cities. It should be noted that he sold people as slaves (Aka b 2000: 456-457).

After eight times in Georgia, Timur could not achieve its desired goal. Upon his departure, the Georgian kings had to riot. In addition, the fact is that Timur treated the Muslims especially, which indicates his religious tendency. It is true that the invasions of Timur Leng were a sort of propaganda of Islamic religion. However, some of his historians deny this fact. The number of such ones belongs to the Archbishop John II. According to the latter, Timurid's policy was not dictated by religious reasons (Foltz 2006: 183: 184).

Ivane Javakhishvili has expressed his opinion about the relationship between Georgia and Timur Leng. He blames Giorgi King's inability to say that the king did not evaluate the events appropriately. Though, he showed King Bagrat V quite a brave one. (Javakhishvili 1966: 422- 423).

Georgian historians unanimously agree that the invasions of Timur Leng were sacred, because the conqueror was aware of the importance of the law and faith in the life of the Georgian man. With the strong belief of historians, Christianity was the key to playing a bigger role in the country's fate. That's why Timur Leng's goal was to make the country Muslim. Besides, Georgia

was one of the key regions of the Silk Road, which was a favorable condition for any country in economic terms. Because of these factors, the conqueror fought hard to establish his own government. Finally, the invasions of Timur Leng have greatly damaged the country's internal political situation, though, after his death, before the invasions of The Qara Qoyunlu, the country has breathed heavily.

3. THE QARA QOYUNLU AND GEORGIA

The Qara Qoyunlu is the Turkish dynasty that has completed almost two decades of Mongolian invasions in Iran and Iraq. They also attributed to make Azerbaijan into Turks. They are heading their own union of Sadeli tribes situated in the territory of Yerevan. These groups belonged to the Jaber-Urfa district of the Dagger, Alfavutu (Iphaguty) and the Karaulus tribes (Sümer 2001: 434).

In the history of the formation of The Qara Qoyunlu played a large role the son of Bairam Khojah, the leader of Baharlal's largest and most prominent chieftain of The Qara Qoyunlu (Or nephew) Karah Mehmed, who created a chain of Sabeglarbego of The Qara Qoyunlu. An important person is also Qara Yusuf. He was the opposite of Temurids with Sultan Ahmed and had been arrested for a long time. In the end, the supporters of the Temurids - The Aq Qoyunlu were weaker, which strengthened Qara's positions more (Uzunçarşılı 2011: 180-181).

After the invasion of Timur Leng, the Turks Constantine II completely expelled, and the country's situation was relatively stable. Later Alexander attempted to unite the country; however, the disintegration of Georgia was still an inevitable process (Paydaş b 2006: 177).

After the invasions by Timur, the country has now become the field of attacks by The Qara Qoyunlu, who were opposites with the heirs of Timur Leng (Paydaş b 2006: 180).

3.1. Georgia Before the Invasions by The Qara Qoyunlu

Several Georgian kings fought against The Qara Qoyunlu. Giorgi VII spent the last years of his activity in the fight against the latter (Shengelia 2011: 149). Constantine II was killed in the fight against The Qara Qoyunlu. He was engaged in rehabilitation of the country, when Shirvanshah asked for help in the fight against the Qara Qoyunlu. The king was captured and sentenced to death shortly afterwards (Shengelia 2011:149).

As for King Alexander, he was trying to rearrange the destroyed country. In the XV century the invasion of the enemy caused great damage to the country's appearance (Gabashvili 1943: 40-41).

Invasions by Timur Leng broke down the country's internal centralization. The main problem was the resettlement of people living in the North Caucasus mountainous region, from which the kings of Georgia were often brought out by the volunteer tribes during the fight against the common enemy. The Muslim worship has been established, which was further strengthened with the conquest of Constantinople by the Ottomans.

3.2. Qara Yusuf and Jahan Shah Invasions in Georgia

Shirvan Shah, Sheikh Ibrahim, Sheikh Governor, Aralat Seed Ahmad and Constantine were united against Qara Yusuf. This became known for Qara Yusuf, who decided to punish the conspirators. He came to Karabakh on November 17, 1412, and on December 19 of the same year he was already in Georgia. He gained a brilliant victory and captured the conspirators. King

Constantine was among the captives. He executed with the death of a Georgian king, and he went back to Tabriz with great loots. (Sümer 2001: 434).

In a few years later this attack, he went to the Caucasus again and captured Akhaltsikhe in 1416. In addition, Atabeg Ioane declared himself to be a vassal of the Qara Qoyunlu (Paydaş b 2006: 181).

Next invasion by Qara Yusuf is related to defile of religious motives. In Samtskhe, eating the pork meat by the Christian Persians, made the non- Christian population anger and they reported the news to Yusuf. During the attack, the local Muslims were helping Qara Yusuf. Akhaltsikhe became a center for fighting here (Javakhishvili 1982: 426).

In 1431 Alexander took advantage of the tension between Jahan-Shah and Cubad Shah. The last-mentioned were uncle-nephew. Jahan Shah sentenced Cubad to death as a murderer of his father. Under such circumstances, Georgia cut off the tribute to Jahan Shah, which was followed by a campaign of Jahan. He came in Georgia in 1440. He took Samshvilde and started destruction of Tbilisi (Paydaş b 2006: 181). He imposed severe taxes on the population (Metsofetsi 1987: 77-78).

Jahan Shah in 1444, was a second time in Georgia. This time he followed into the fight against the King Vakhtang. According to the legend, the battle ended in vain, and Shah retreated (Yinanç 1963: 175), however, he did not lose influence and returned with great loots (Paydaş b 2006: 182).

"Paris chronicle" reports that Ivane Atabeg died in the fight: 1444 the same chronics Janshah came to Akhaltsikhe. Ivane Atabeg was replaced at the same chronics "(Paris Chronicle 1980: 39).

"Description of Kingdom of Georgia" by Vakhushti Batonishvili gives us more extensive information, where he speaks directly about the situation of fighting (Vakhushti 1973: 282).

Jahan Shah could bear the king's title of several countries. In 1466, Shirvan was captured and despoiled the territories to Darubandi. The last conquest executed against Uzun Hassan, but on November 10, 1476, he could not resistance the struggle against Uzun Hassan and the unknown warrior killed him. His son and Emirs, who had been captured, shared his fate.

During his board of administration, Jahan-Shah rebuilt the city of Tabriz; he struggled with vast front against Huruphizm, which exposed to danger calmness of the country. He was proud of the scholars. It is also worth mentioning that Turkish and Persian literature and art were protected by him. The sources describe Jahan Shah as a just, filled with good instincts, and strong ruler (Erdem, Uyar 2002:).

4. THE AQ QOYUNLU AND GEORGIA

The Turkish tribes, who laid the foundations of the Qara Qoyunlu and the Aq Qoyunlu tribes, along with the Oghuz, appeared in Asia Minor, in the 11th century. Historical sources do not provide accurate information about how this unity was created. There is only one supposition that it was created in Anatolia after the collapse of the Seljuk dynasty in the 14th century (Erdem, Paydaş 2007: 41).

The formation of the Aq Qoyunlu of Turkmens was founded by Qara Osman Bey, who is known as Qara Yuluk. Creation of the Aq Qoyunlu State by Qara Osman Bey coincides with the post period of take the job by Timur.

Qutlu Bey was a surprisingly believing ruler. He was always fighting against atheists. All efforts were aimed at raising the flag of Islam and the destruction of religious enemies. One of his invasions is connected to Georgia. Angry with his army fought against the religious enemy. The army of Islam and the army of blasphemy were face to face. They gained a great victory by virtue of a miracle and took huge lots too. (Kitab ı Diyarbekriyye 2014: 19).

The reality of this invasion is also confirmed in the "Life of the new Kartli". (Egnatashvili 1940: 34). John Woods also shares the same opinion (Woods 1993: 76).

4.1. Georgia Before the Invasions by The Aq Qoyunlu

There were frequent Turk's invasions during the reign of Alexander I. Despite this, however, the Georgians occupied the Lore Castle in 1431 and gained an influence over it. Here the landownership of Georgian feudal residents restored, and the Georgians returned to the strategic importance (Lortkipanidze 2012: 105).

He started to restore the territories raided by Timur Leng, but soon after 1440, the army of the Qara Qoyunlu Turkmens, under the leadership of Jahan Shah, invaded Georgia, this was added to the weakening of the central government and the king was forced to resign. His eldest son, Vakhtang IV, took the throne (1442-1446) (Shengelia 2011: 150).

The reign of King Vakhtang was quite short-lived (Javakhishvili 2012: 200).

George VII is believed the last king of the United Georgia. It was only officially; in fact, only Imereti, Kartli and Kakheti were under his control. Others were producing a policy of isolation, the first of which is Samtskhe (Anchabadze, Guchua 1979: 557).

In the second half of the 15th century, the situation in the world changed sharply. This was due to the intensities of the Turkmen tribes and the Islamization of the world. This was added by the commander of the Ottomans Mehmed II invasion to Constantinople in 1453, which caused unfavorable conditions to Georgia on the world stage. Currently the preparation for an anti-Turkish coalition begins (Anchabadze, Guchua 1979: 559).

4.2. Invasions by Uzun Hasan in Georgia

Signs of the state system in the 15th century were ruined. On the background of this situation, Uzun Hassan has hit Georgia several times by Hinz. This happened five times in 1458, 1462, 1466, 1472 and 1477 years. The invasion has brought huge loot to the Uzun Hassan army. During the second and third sessions he used a good deal of confrontation between İmereti and Samtskhe. He tried to restore reputation after the defeat of the Ottoman Empire. Presumably, the last, most successful invasion was directed against Anatolia (Hinz 1992: 40).

The difference between the date and the number of invasions of the battles of Aq Qoyunlu makes different point of views among historians. Ivane Javakhishvili notes that Uzun Hassan has twice invaded Georgia. Mirian Makhharadze, a modern Turkologist, says that four invasions by Uzun Hassan are recorded. On the first attack, Uzun Hassan gained the great loot (Woods 1993: 165-166).

A part of the Georgians who were captured by the invasion converted to Muslim and was released and the others were sold (Paydaş b 2006: 184). The attack over Constantinople by Ottomans coincided with the second invasion of Uzun Hassan (Paydaş b 2006: 185).

The main Kvarkvare of Samtskhe asked for help Uzun Hassan in the fight against the king. With King Giorgi Atabeg and later the fight against Bagrat Eristavi was defeated. Kvarkvare

and Uzun Hassan were clearly united against George. When Giorgi increased taxes in Samtskhe, Kvarakavre again asked Uzun Hassan for help. That was the reason for another attack in 1463. The Atabegs by the Aq Qoyunlu were removed from the leadership of the Bagratians (Kırzioğlu 1953: 492).

During the third invasion, in 1466, he took control over the Akhaltsikhe main fortress. His fourth invasion dates from 1470. Two years later he again raided Georgia and Bagrati forced to pay taxes to him. After Bagrat's disobedience, he gave his territories to Constantine and Alexander. He has returned home with great success. His rule was established in Tbilisi as well. The last invasion was carried out in 1477. Depending on his health he could no longer be stronger. He died in 1478. We can say that one of the reasons for the disintegration of Georgia was the invasion of Uzun Hassan (Ninidze 1992: 137).

4.3. Invasions by Jaqub Bey in Georgia

Following the death of Uzun Hassan, Jaqub successfully carried out the invasions in Georgia (Kitab ı Diyarbekriyye 2014: 4). In 1483, the army of Padishah Yakubah captured Akhaltsikhe and took away the prisoners (essays of Georgian history 1973: 748-749).

During the second invasion, Tbilisi's fortress (Paydaş b 2006: 191) was captured despite the sacrifices of Georgians. Despite such successes, after the death of Jaqub, the internal plural disturbances, in the Aq Qoyunlu nation began. From 1490, the Turks had no longer the power to have invasions in Georgia (Paydaş b 2006: 192). In such a situation, Konstantin decided to unite the country and the Turkmen's final expulsion from the country. He convened a session but, despite his efforts, in 1490, according to the decision of the court, legally concluded the official dissolution document of Georgia (Lortkipanidze 2012: 134).

In this way, in the XV century, the Aq Qoyunlu and the Qara Qoyunlu try to invade Georgia for different reasons: Sometimes they have demonstrated their own strength, sometimes even Georgian betrayers invite them to fight. It is a fact that, after the invasions they were back with great wealth, nevertheless, they were not able to obey Georgians fully. At the same time, it is worth mentioning that the traces of many Turkish items remain in Georgia because of the invasions (Paydaş b 2006: 193).

5. OTTOMANS AND GEORGIA

On the royal throne in Konya, when the Ottomans appeared, the XII ruler Alaedin Kaikubadi (1219-1236) was sitting on the royal throne of the Anatolian Seljuk. Established in 1299, the Ottoman Principality became the strongest state in the world. In the XV century, its size reached 20214000 km². From the day of the formation of the Ottoman State, its interest was in the West. Turkish invasions that have reached the way through the Danube have never touched the Caucasus (Bi 2011: 604).

In the middle of the XV century, the Ottoman Empire came close to Georgia. After the establishment of Ottomans in Constantinople, relations between these two countries were not interrupted. In these relations Ottoman is more often attacking and conquering, and Georgia is a victim (Alasania 2007: 270).

In 1453, the Ottomans conquered the Constantinople to conclude Georgia's access to Europe via the Black Sea. The new situation has a negative impact on the Georgian economy. Stopped trading, city centers were short-lived and became poor, interrupting the Union with European Culture (Bi 2011: 604). Georgia has already faced Islamic danger. He is fighting for cultural and political independence simultaneously. In the country there is no internal unity (Gül 2009: 89).

Everyone understood the danger of the Ottomans for the Christian world. To defeat them, the Pope appealed the Christian countries to form an anti-Ottoman coalition (Svanidze 1990: 116).

5.1. Fatih Sultan Mehmed's Policy in the Black Sea Region

Ottoman invasions in the Caucasus are divided into three periods. The first period includes the conquests of the Black Sea Policy by Fatih Sultan Mehmed in 1454-1479 and the conquests by Sultan Bayazid

II. The second period includes 125-year-old period, from invasion on Iran by Sultan Yavuzi (the Terrible), on March 20, 1514, to the agreement of Kars Zohab, May 17, 1639. This has created a tiring Ottoman-Persian confrontation for both sides. The third period includes

129-year-old periods; the agreement of Edirne signed in 1829 with Russia, willing to enter the Caucasus from the agreement of Istanbul, signed on 3 July 1700. Who finished Ottoman Hegemony in the Caucasus (Bilge 2015: 27-29).

After capturing of a large part of Anatolia by Ottomans, the Black Sea coastline was in the hands of foreigners. This part was divided into two parts of the Trabzon Rum Empire of Ysphenidioglu Sabeglarbego and Genoa. On this coast of the Black Sea there were many major cities and settlements. Some of them covered the vast area. After the capture of Istanbul, it was necessary to overtake Trabzon. Soon Mehmed Fatih planned to occupy this area (Tansel 2014: 253).

During the reign of Sultan Mehmed Fatih, in 1454, for the first time, within the Black Sea policy, Abkhazia was captured by Captain Deria Hamza Pasha (Chronique Georgienne, Marie F. Brosset, 1830).

In the colony of Genoa, including Sokhumi, the Turkish researcher Haleel Ynaljik gives information about the Ottoman invasions. However, Yinaljik talks about the Conquest of Western Georgia by Ottomans. In the information of Genoa, obtained and studied by T. Beradze, it is described that “In 1454 the Ottoman fleet attacked Sebastopolis (Sokhumi), one of the ships in the port was burned, and the other took him away. Some Genoan merchants were captured, some of them managed to escape. In this context, the attack on Sokhumi by Ottoman in 1454 can be considered as the only interim goal (Makharadze 2006: 367).

At the far end of the Wallachia (Eflak) province stood the Citadel of Phadi Shah. The inhabitants of the area were relocated to Amasra. The Great Church was converted into a mosque, where prayers were offered for Islam in the name of Sultan Mehmed Ghazi. Furthermore, a Qadi was appointed to oversee legal and administrative matters. In 1460-61 Sultan Mehmed Ghaz captured Amasra. In 1461, he also captured Sinop and Trabzon. The conquest of Trabzon by the Ottomans created a danger between Georgia and European trade relations. Marine trade and political relations became more dangerous (Aşık Paşazade 2003: 233-234).

After the collapse of the Pontus-Roman state of Trabzon, Georgia was first identified in the relationship between Ottoman and Iran. This issue remained on the agenda until Georgia was connected to Russia (Svanidze 1990: 152-153).

5.2. Political Situation in Georgia

Due to the fall of the Trabzon Empire, the king of Imereti Bagrat II, the chief of Guria Kakhaber Vardanidze, Eristavi of Svaneti and Eristavi of Aphkhazia Raba Sharvashidze joined according to the Ottoman Empire, against the enemy of the Trabzon and the enemy of the Ottoman Emperor, Giorgi VIII of

Georgia. The west of Georgia became independent after defeating of Giorgi VIII in the battle of Chikhor in 1462. After that, George VIII attacked Samtskhe. The king was captured. In 1456 Bagrati moved to Kartli and declared himself as the king of Georgia on behalf of Bagrat VI (Bilge 2015: 34). The Ottoman State wanted to acquire full hegemony and abolish the colonies of Genoa on the Black Sea coast.

5.3. Ottomans' First Attacks in the Historic Territory of Georgia

As a result of fighting between Sultan Mehmed Fatih and Usun Hassan, 1473, the region of the Georgians settled, was passed to the Ottomans (Svanidze 1990:153).

The Conquest of the Black Sea Coast aimed at creating a danger to the Principality of Bogdan and his supporting Poland. In fact, since the year 1475, according to the obedience of Khanate of Crimea, Ottoman pressured on the Poles and hindered the arrival of the Russians to the Black Sea.

6. TURKISH-GEORGIAN ECONOMIC RELATIONS IN THE XV CENTURY

6.1. Economic Situation of Georgia

The trade history of the Caucasus has been deeply influenced by its geographical position. Bordered by the Black Sea in the west and adjacent to ancient Asian civilizations in the north, the region has served as a crossroads for trade routes since antiquity. For centuries, the vast steppes of the Caucasus connected it to the global trade network. Civilizations like Ancient Egypt, Babylon, Assyria, Phoenicia, Classical Greece, and Iran, along with other Mediterranean and Asian regions, sent their goods through the Caucasus, leaving traces of commerce in nearby territories (Canbek, 1978: 7). The strategic importance of

these trade routes ensured economic stability, fostering the growth of prosperous urban centers (Bedirhan, 2000: 45). During Georgia's "Golden Age," Genoese and Venetian merchants opened new trade opportunities, although access to the Black Sea required permission from Byzantium. However, the Mongol invasions severely disrupted trade in the Caucasus and Italy. The armies of Genghis Khan, led by commanders like Jebe and Subutai, devastated the wealthiest regions of Azerbaijan (Arran, Shirvan), Armenia, and Georgia. These once-prosperous lands, known for their craftsmanship and industries (notably carpet weaving and silk production), were left in ruins. After the Ottoman conquest of Constantinople and the control of the straits in 1453, the Italians found themselves blocked from accessing the Black Sea, which the Turks now regarded as their domain. This conflict of interests between the Turks and Italians resulted in the Black Sea trade becoming entirely dominated by the Ottomans during the reign of Sultan Mehmed II (Canbek, 1978: 49).

6.2. The Silk Road and Caucasus

The term "silk road" was first used in 1877 by the famous German geographer Ferdinand Freher von Richhofen (Stavisky 2002: 222). The Silk Road, which was first opened in the end of the second century BC and has a 2000-year-old past, this is a network of merchandise which was used by the east and west of the silk and other valuables manufactured in the East (Tezcan 2014: 97).

In the Middle Ages silk was a symbol of wealth. The festive apparel of the Chinese and Central Asian rulers, Byzantine Caesar, Sassan Shah, Asian noblemen and wealthy men were made from silk. In Europe and Byzantine, silk was used for the dressing-gowns of the wealthy men, for the storage of letters, for the shells of sacred parts, to cover the altars. The Silk Road made the different cultures closer.

In this way, they also transfer art models created by different confessors. Religious books have reached distant places and have been translated into different languages (Tezcan 2012: 20-21).

During the long history, besides the changes of the trade roads, Silk was always an important product. Because of this, the "Great Silk Road" for 1500 years, as blood vessels, fed up with world trade, and this name is most clearly reflection of the situation (Stavisky 2002: 224).

Nowadays, scientists divide three main routes of the Silk Road:

1. Land or main road – The Great Silk Road, the road to the Middle and Central Asia deserts and passes (the most difficult is the Pamir Mountains).
2. The sea route or the southern road, starting from the Mediterranean Sea, then the Red Sea, to the Indian Oceans. Here the road is divided into two directions. The first road passes south to the Indian peninsula, from the north-west to the ports built by the Romans. From here goes on land, it passes through the passes to the north and joins the main silk road. The second branch crosses south-east Asia and goes to the east. Without travel tools. With the help of monsoon, marine journeys were also endangering the pirates and making the travel difficult.
3. The North Road (sometimes called The Road of Steppes) - It starts from the Mediterranean Sea to the Black Sea, passing by Azov, Crimea and the Black Sea antique (later Byzantine) colonies, (Hereafter began to use the ports of the Caucasus Sea in the eastern coast of the Black Sea) and continues to land. The road will pass through the Russian south, the foothills of the North Caucasus, the Urals, the South Siberia, the Alta Steps,

the Hollow of Dzungaria of Himalayas, and goes to China (Ierusalimskaya 2002: 243-244).

6.3. The Silk Road and Turks

Timur was not concealing that the aim of his campaign was to gain control over the "Silk Road". He wanted only to cross the south road. Due to this, under the purpose to close the northern road crossing the Black Sea and the Caspian coastal towns, invaded Urganch, Sarai Berke, Astrakhan, Azov and others. To revive the economy of Turkey, he has rebuilt the Samarkand (Sariahmetoğlu 2015: 326-327).

In the XIV-XV centuries, influence of Turkish merchants increased in the region, because of the actions of the Aq Qoyunlu and the Qara Qoyunlu Turks of the Ottoman State. The invasions have destroyed the Georgian economy. Timur's attacks brought the same catastrophe as the Mongol invasions. The population of Georgia has decreased significantly, people have abandoned their living places, the level of farming has fallen, and the long wars have been significantly curtailed production.

At one time the richest Tbilisi was demolished in XV century and half diminished from the population. The Black Sea cities of Batumi, Poti, Sokhumi and several fortresses have lost their significance. At the same time, bartering and hackwork in Samshvilde, Tmogvi, Dmanisi and Zhinvali have lost their sense. Economic power was lost. The economic relations of the country and the connections between each other almost collapsed.

By the end of Istanbul and Byzantine, Turkish-Ottoman political influence has been activated throughout the Black Sea and Transcaucasus. After the XV century, merchants began searching for new trade routes. The trade routes gradually moved from the Mediterranean basin to the Atlantic and Indian oceans, partly to the north (the Baltic Sea, the White Sea). Under such circumstances the impact of Georgia was inevitable. In Iran and

partly in the Caucasus, was the influence of Turkish different tribes, in the neighboring Georgia. The Aq Qoyunlu and the Qara Qoyunlu Turks have failed to establish peaceful trade relations with Georgians.

7. TURKISH-GEORGIAN SOCIAL AND CULTURAL RELATIONS IN THE XV CENTURY

There were not only wars with Turkey. Economic and cultural relations existed too. It is our duty to present it. Georgia's two strong and aggressive states were established: The Ottoman Empire in the south-west and in the south-east of The Aq Qoyunlu and The Qara Qoyunlu strong union of Turkish nomadic people (Asatiani 2003: 243). Earlier, attacks by Timur Leng toward Georgia brought devastating consequences.

During the XV century, various Turkmen tribes dominated the region; there was nothing good for Georgia to be their neighbor. Turkmens could not become Georgia as peaceful trade partners; On the contrary, they were trying only the looting of Georgia and the final conquest. These domestic and foreign economic conditions created the basis for the emergence and development of several negative social and political developments within the country (Samsonidze 2012: 116).

Each of them has its own tax law from hundreds of Sadrosho in the Ottoman Empire. The tax law was prepared for Georgia within the framework of these conditions.

Let's look at the tax law prepared for Georgia, which is currently protected in the archives of the government, which estimates as Georgia's Agricultural Destroyer. Tax Law of Georgia (comp. Omer Luti Barkan: The Law of the Agricultural Economy of the Ottoman Empire, Funding basics, Istanbul 1943,

p. 197, etc.) begins with the following words: "Territory units of Georgia are stony, people are small-landed, due to this the agricultural tax will not be raised from the population of Georgia", which means that the Ottoman Empire took into consideration, that Georgia was stony and small-landed, to encourage people to grow in agriculture, even abandon agricultural tax. We have even this kind of cease, during Turkish governance in Georgia (Altundağ 1956: 320-321).

7.1. Turkish - Georgian Cultural Relations

According to the researchers, Turkish words strengthened into the Georgian language in different periods. The oldest borrowed belongs to the XI-XII centuries, the newest – to I half of the XIX century, and the most recent to the modern period. So, the Turkish borrowed words were settled down into the Georgian almost a decade old. And to give the correct etiology of Turkish settlements in Georgian, we should consider the phonetic changes that were made in the Turkish language from XII to XIX-XXI centuries, which is impossible to do without taking into consideration both Georgian and Turkish dialects (Kachkachishvili- Beridze 2017: 227).

The word of Turkish origin mostly is settled down by the oral way. Many are found in the South Georgian dialects (Putkaradze 2006: 219).

The second direction, which appears in the studies of issue, is the word of Turkish origin in Georgian dialects. Serious work has been done, in this field, as well. The dialects of Guria, Adjara, Samtskhe and Javakheti are reviewed. The word of Turkish origin borrowed in dialects of Georgian, are required to bring and study the comparable geographical, historical or other Kartvelian languages materials or Georgian dialects (Kachkachishvili-Beridze 2017: 228).

In Georgian plural linguistics, to study linguistic contacts continues. It is expressed that "the old and new generation of Turkology can be actively involved; as a result, it will be published, the geographical atlas of the words borrowed from Turkish undertaken into consideration of all dialects of Georgian language. This kind of Atlas is published in many countries and gives very interesting results for the development of linguistics (Kachkachishvili-Beridze 2017: 229).

Turkish - Georgian relations are not showed only in the language. It is impossible to ignore the similarities in customs and traditions. Family, hospitality and neighborhood are the most important topics in Turkish culture. Individual person begins to study (assimilate) Turkish culture in a natural environment - in the family, before formalized (organized) learning. Turkey is growing in accordance with the rules and traditions, and through them the culture will be transferred from generation to generation. In the Georgian culture too, the family is very important, in the family, great attention is paid to the unity and mutual respect.

The interaction is also seen in the traditions of cuisine. In both cuisines we meet Hashlama (Khashlama) and Dolma (Tolma). If we move to folklore and dance - we have dancing "Horon" in Turkey's Black Sea Coast and in Georgia similar dance "Khorumi" (Ünlü 2013: 412).

8. FINAL REGULATIONS

In the first quarter of the XV century, Timur conducted Jihad in Georgia and the Georgians brought under his strength. However, after the departure from Georgia, the subordinated Georgians immediately rebelled. Do not retain the word given to Timur. Timur has again envisioned Georgia. But Georgians continued to disobey. During the attack, Timur was not concerned

about the Georgian Muslims. From which the religious character of his personality is obvious.

Timur Leng has invaded Georgia eight times. As a result of these campaigns, Timur fully controlled the country. He did not want to have a strong country in the back in the invasions against Anatolia. That was the main goal of attacks of Georgia. Timur's dominance in Georgia was also one of the major parts of world domination, because Georgia was one of the key regions of the Silk Road. These attacks have violated Georgia's political unity, and the economic situation became extremely worse. After Timur's death, there have not implemented attacks by Timurid Empire in Georgia and the country has been relieved before the appearance of The Qara Qoyunlu. In the XV century, the rulers of The Aq Qoyunlu and the Qara Qoyunlu (Qara Yusuf, Jahan Shah, Uzun Hassan, Yaqub-Bay) due to different circumstances, have relations with Georgia surrounded by Muslims, for centuries. Georgians used every convenient moment to attack Muslim neighbors. During the weakening of the Caucasian and Anatolian Turkish states, they began to destroy and devastate with large scale. In this situation, they periodically conducted the invasions against Georgia, for the purpose of preventing the attacks of Georgians, raising the combat skills of their army, to punishment of Georgians to demonstrate other governors, also, to fill the army. As a result of these invasions, they were handed over to the huge loots and captives. However, they could not fully subordinate Georgians. Herewith, because of the ongoing attacks of Georgia has left several Turkish traces.

In the XV century, the conquest of Istanbul by Sultan Mehmed Fatih also changed Turkish-Georgian relations. Turning the Istanbul into a religious and trading center deeply affected on Georgia and Europe. Anti-Ottoman movement started in Europe. These actions were completed in 1460. In 1461 the new era began with the invasion of Trabzon. Fatih started attacks for the

implementation of the Black Sea policy, which purposed to expulsion of the people of Genoa and seizure the whole Black Sea. He captured Amasra, Sinop, Trabzon, Crimea- Feodosia, and Abkhazia-Sukhumi. Fatih's invasion of Abkhazia and Sukhumi was intermediate.

The overthrow of Byzantine has affected Georgia more and more. In most cases, Georgian Christian kings, in case of need, receive spiritual and pecuniary help from Byzantine. This time Georgia was no longer the forward of Byzantine and remained in danger face to face.

From the XIV century to the XV century, Turkish invasions were damaging and demolishing for Georgia. But after these wars, there were economic and social connections between the two communities. It is evident that the location of the Caucasus, especially Tbilisi, on the Silk Road, has been the cause of many attacks and conquests.

Georgian-Turkish relations were undoubtedly accompanied by cultural-economic influence. An important section of the East-West trade routes (the North Silk Road, the Peltry Road) in the first period of history was here, and the importance of the region was growing.

The history of trade in the Caucasus was closely related to geographical location. Crossing the Black Sea by the south, neighboring south Asian civilization in the west, north of the ancient times, crossing the trade routes and the longest steppes to the east, has been involved in the World Trade Network for centuries.

In the XV century, the Georgian economy was destroyed due to the invasion of Timur. Attacks by Timur brought the same catastrophe as the Mongol invasions. The population of Georgia has decreased significantly, people left their residences, the level

of agriculture has fallen, and the long-term wars have greatly decreased manufactures.

In the Ottoman period, after the capturing of Istanbul and finishing the influence of Byzantine, the Turkish-Ottoman political influence has been activated throughout the Black Sea and Transcaucasia. After the XV century, merchants began searching for new trade routes. The trade routes gradually moved from the Mediterranean basin to the Atlantic and Indian oceans, partly to the north (the Baltic Sea, the White Sea).

Under such circumstances, it was inevitable to influence Georgia. The domination of Turkish different tribes in Iran and partly in the Caucasus also affected neighboring Georgia. The Aq Qoyunlu and the Qara Qoyunlu Turks have failed to establish peaceful trade relations with Georgians.

Two-way relations were also impressed in the language too. There are many words from Turkish into Georgian. Of course, some of these words have retained their meaning, some have acquired new meaning. This topic is interesting for linguists; however, the existence of Turkish words in Georgian language is a clear proof of social relations.

In the history of Georgia, in the nearly 350-year period, the history of the Ottoman Empire and the Safavid Empire is interlaced. In other words, Georgia has become a battleground between the struggle of Ottoman Empire and Iran for hegemony in the Caucasus. As a result, all the countries that are fighting have been physically and morally fatigued. Such development of events also led to the separation of the country.

Till the 12th century the Georgian nobles were awarded the title "Aznauri". In the 13th - 14th centuries some surnames were separated from this class, and they started to wear the title of "Great". The nobles created the upper stratum of the nobility. These were "Great-Prince" ("Didebuli-Tavadi"). Their positions

will be transferred to their son by her inheritance. "Tavadoba" became the Title. People started to recognize this title.

Increasing the quality of the class resulted in a decrease in their personal interests. It was necessary to take measures to increase them. The solution was found to increase taxes on the back of the residents of the village. But they decided to get it disguised. To do this, they changed the units of the size and weight. For example, the older units of measure "measuring" and "liter" decreased after this upgrade. A pitcher was six times more than a liter. "Measurement" has increased. So, six hundred times more cargo was placed on the peasants and the employees. This situation proves how hard their labor was.

Village residents did not want to be able to easily obedient to the new laws, to give others their work and to humiliate themselves. Finally, there was a brutal confrontation between workers and noblemen. This fight ended with the victory of the noblemen.

In the XV century, changes in the public and industrial traditions pioneered the disintegration the unity of feudal Georgia. The basis for this change was created by a newly established serfdom.

Georgia was covered by the nobilities ("Satavadoebi"). The prince was no longer obliged to have a ready-made military force in the war. Now he was able to think about the Satavado and not get out of the king's call, if it was against his narrow interests. The common interests of the state were no longer important for him.

The basis of the danger was disorder of economy. Without production and unity, it would be impossible to strengthen the country. The nobles themselves felt like kings. The situation was favorable to the invaders. They defended noblemen and tried not to go on the king's call. The avidity of noblemen, irresponsibility,

and violence repressed the desire of the people to protect the country and to pay attention for it properly.

As a result of the invasions Georgia was divided into Kartli, Imereti and Kakheti, and Samtskhe-atabegate Kingdoms. By this time, these parts became militaries of the Ottoman Empire and Iran and were fatigued from invasions and dismemberment.

Future threats from Ottoman and Iran could not be ignored by Georgia, which could create tight relations. Four political units have been established in Georgia, which, on the other hand, consisted of quite independent Satavados. Georgia's internal situation in the XV century has changed one century later. The current trade relations in the region have slowly started to improve.

Our study period is also characterized by cultural and social interaction. In the history of the Caucasus, the Turkish origin tribes have the most influence on Georgians (Huns, Oghuz, Kipchaks, Malkars, Azerbaijanians, and Ottomans). That is why many verbal similarities are reflected in opposite cultures.

Turkish - Georgian relations are not showed only in the language. It is impossible to ignore the similarities in customs and traditions. Family, hospitality and neighborhood are the most important topics in Turkish culture. Individual person begins to study (assimilate) Turkish culture in a natural environment - in the family, before formalized (organized) learning. Turkey is growing in accordance with the rules and traditions, and through them the culture will be transferred from generation to generation. In the Georgian culture too, the family is very important, in the family, great attention is paid to the unity and mutual respect. The interaction is also shown in the cuisine traditions.

Turkish - Georgian cultural relations are based on solid foundations. It is obvious the deepest trace on Georgian culture influenced by Turkish culture. Like the Arabic and Persian words

in Turkish and Georgian languages, strengthen the idea of such words in the Georgian language comes from Turkish.

In these relationships, you cannot neglect the importance of the Silk Road and trade. It clearly shows the Silk Road as a bridge between civilizations, which have been developed through the Silk Road and have maintained dynamic thanks to the roads. Creation of paper in China and its worldwide distribution is a clear example of interaction.

REFERENCES

- Aşık Paşazade 2003 Aşık Paşazade, Osmanogulları'nın Tarihi, Hazırlayanlar Kemal Yavuz- M. A, Yekta Saraç, K. Kitaplığı, İstanbul.
- Aka, İ. (2000). Timur ve Devleti. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aka, İ. (2012). Timur. In Diyanet İslam Ansiklopedisi (Vol. 41, pp. 31–34). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Alasania, G. (2007). Georgia's Attitude Towards the Ottoman Empire: On Paper and in Reality. Historical Collection, Tbilisi.
- Altundağ, Ş. (1956). “Osmanlı İdaresi ve Gürcüler” V. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 12-17 Nisan Cilt 1, 1956.
- Anchabadze, Z., & Guchua, V. (1979). Essays on the History of Georgia, Volume III: Georgia in the XI-XV Centuries. Soviet Georgia Publishing House, Tbilisi.
- Arabşah, İ. (2012). Acaibu'l-Makdûr (The Plague from the Steppes). Translated by A. Batur. Istanbul: Selenge Yayınları.
- Asatiani, N. (2003). History of Georgia. Matsne Publishing House, Tbilisi.
- Asatiani, N. (2012a). Georgia in the second half of the 14th century: Timur Leng's invasions. In M. Samsonidze (Ed.), Essays on the History of Georgia (Vol. 3, pp. 92–98). Tbilisi: Georgian Historical Institute.
- Asatiani, N. (2012b). The invasions of the Qara Qoyunlu Turkmens. In M. Samsonidze (Ed.), Essays on the History of Georgia (Vol. 3, pp. 177–193). Tbilisi: Georgian Historical Institute.

- Bedirhan, Y. (2000). Selçuklular ve Kafkasya, Çizgi Kitabevi, Konya, 2000.
- Bi, M. (2011). Kafkas Tarihi, Cilt 2, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.
- Bilge, S.M. (2015). Osmanlı Çağında KAFKASYA 1454-1829 (Tarih- Toplum Ekonomi), Kitabevi Yay, II. Baskı, İstanbul, 2015.
- Canbek, A. (1978). Kafkasya'nın Ticaret Tarihi, Eski Çağlardan XVII. Yüzyıla kadar, Kuzey Kafkasyalılar Kültür ve Yardım Derneği Yayını, İstanbul, 1978.
- Egnatashvili, B. (1940). The New History of Kartli. Tbilisi.
- Erdem, İ. (2002). "Karakoyunlular: Tarih Sahnesine Çıkışları ve Kökenleri," TÜRKLER, c 6, Ankara.
- Erdem, İ, Paydaş, K. (2007). Ak-Koyunlu Devleti Tarihi, (Siyaset, Teşkilat ve Kültür), Birleşik yayınevi, Ankara, 2007.
- Foltz, R. C. (2006). Religions of the Silk Road: Premodern Patterns of Globalization. New York: Palgrave Macmillan.
- Gabashvili, V. (1943). Tatar Invasions in Georgia: Bagrat V and Giorgi VI. Georgian Academy of Sciences, Tbilisi.
- Gabashvili, V. (1954). From the History of Georgian Diplomacy (Georgia and Anti-Ottoman Coalitions in the XVI-XVII Centuries). Tbilisi.
- Gabashvili, V. (1957). Essays on the History of the Near East (Feudal Period). Tbilisi.
- Gül, M. (2009). Türk- Gürcü İlişkileri ve Türkiye İlişkileri, SAÜ Fen Edebiyat Dergisi (2009-I).

- Hinz, W. (1992). Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, XV. Yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişı, Çeviren, Tevfik Bıyıklıoğlu, 2. Baskı, TTK, Ankara, 1992.
- Ierusalimskaya, A. (2002). “İpek Yolunda Kafkaslar”, TÜRKLER, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2002.
- Javakhishvili, I. (1982). Collected Works in Twelve Volumes, Volume III. Georgian SSR Academy of Sciences and Tbilisi State University, Tbilisi.
- Javakhishvili, I. (2012). The History of the Georgian Nation, Volume IV. Palitra Publishing House, Tbilisi.
- Javakhishvili, I., Berdzenishvili, N., & Janashia, S. (1943). History of Georgia from Ancient Times to the 19th Century. Edited by S. Janashia. Tbilisi: State Publishing.
- Kachkachishvili-Beridze, M. (2017). On the Study of Georgian-Turkish Linguistic Contacts: Turkish-Georgian Relations (History and Modernity). Samtskhe-Javakheti University, 2017.
- Kırzioğlu M.F. (1953). Kars Tarihi, 1953.
- Kitab-ı Diyarbekriyye (2014). Ebu Bekr-i Tihrani, Kitab-ı Diyarbekriyye, Çeviren: Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2014.
- Lortkipanidze, M. (2012). History of Georgia, From the XII Century to the XIX Century, Volume III. Palitra Publishing House, Tbilisi.
- Makharadze, M. (2008). Uzun Hasan's Second Campaign in Georgia. The Near East and Georgia, Tbilisi.
- Metsofetzi, T. (1987). The History of Timur and His Descendants, Science Publishing, Tbilisi, 1987.

- Sariahmetoğlu, N. (2015). Tarihi süreç içinde Azerbaycan ve İpek Yolu, İpek Yolu / yayına hazırlayan Fatma Yücel Ayık; editör Prof. Dr. Ahmet Taşağıl. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2015. s. 321-336
- Ninidze, N. (1992). On the Question of Uzun Hasan's Campaigns in Georgia. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Works, 309.
- Paydaş, K. (2006a). Timur's Campaigns in Georgia. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 419–437.
- Paydaş, K. (2006b). Campaigns of the Qara Qoyunlu and Aq Qoyunlu in Georgia. Tarih İncelemeleri Dergisi, 21(2), 177–193.
- Putkaradze, T. (2006). The History of the Georgian Language. Kutaisi State University, Kutaisi.
- Samsonidze, M. (2012). History of Georgia, From the XIII Century to the XIX Century, Volume III. Tbilisi.
- Shengelia, D. (2011). Giorgi the Brilliant and Georgian Political Strategy. Tbilisi: Gelati Monastery Press.
- Stavisky, B. (2002). “İpek Yolu ve İnsanlık Tarihindeki Önemi” TÜRKLER, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2002.
- Sümer, F. (2001). The Black Sheep Turks: A Historical Analysis. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Svanidze, M. (1990). Essays on the History of Georgia-Ottoman Relations (XIV-XVIII Centuries). Science Publishing House, Tbilisi.
- Tansel, S. (2014). Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri, Türk Tarih Kurumu Ankara.

- Tezcan, M. (2014). “İpek Yolu’nun İran Güzergahı ve İpek Yolu Ticaretine İran Engellemeesi” Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/1 2014 s. 96-123, TÜRKİYE.
- The Paris Chronicle (1980). The Life of Georgia (Paris Chronicle). G. Alasania, Science Publishing House, Tbilisi.
- Ünlü, H. (2013). “Türk-Gürcü Etkileşiminin Dil-Kültür Alanlarına Yansımaları ve Bunun Türkçenin yabancı Dil olarak Öğretimindeki Önemi”, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, Bildiri Kitabı I, 17-19 Mayıs.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). Anatolian Principalities and the Akkoyunlu and Karakoyunlu States. Ankara: TTK Press.
- Vakhushti, B. (1973). The History of Kartli IV: Description of the Kingdom of Georgia, Vakhushti Batonishvili, State Publishing House of Soviet Georgia, Tbilisi, 1973.
- Woods, J. E. (1993). Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk, Çeviren, Sibel Özbudun, Milliyet Yayınları, 1993.
- Yezdi, Ş. A. (2013). Emir Timur (Zafername). Translated by A. Batur. Istanbul: Selenge Publishing.
- Yinanç, M. H. (1963). “Cihan Şah”, İslam Ansiklopedisi, C. III. Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1963.

DAVRANIŞSAL KAMU POLİTİKASI ARACI OLARAK YEŞİL DÜRTME

Esmâ YÜRÜK¹

Seyfullah YÜRÜK²

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında çevre sorunlarının karmaşıklığı ve büyüklüğü giderek artmakta, bu durum politika yapıcılarının geleneksel yöntemlerin dışında yenilikçi politika araçlarına yönlendirmektedir. Bu bağlamda, davranışsal kamu politikası araçları içerisinde özel bir yere sahip olan "yeşil dürtme" (green nudge) yaklaşımı giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Yeşil dürtme kavramı, bireylerin çevre dostu davranışlar benimsemesini sağlamak için tasarlanmış, ekonomik teşvikler veya katı yasal düzenlemeler olmaksızın karar alma süreçlerine hafif ve düşük maliyetli müdahalelerde bulunmayı hedeflemektedir. Bu müdahaleler, bireylerin bilinçli veya bilinçdışı seçimlerini çevresel açıdan sürdürülebilir olan seçeneklere doğru yönlendirmektedir.

Yeşil dürtme yaklaşımının teorik zemini, davranışsal iktisadın temel kavram ve ilkelerine dayanmaktadır. Davranışsal iktisat, bireylerin ekonomik ve sosyal kararlarını verirken tam olarak rasyonel olmadığını ve bu kararların bilişsel kısayollar (heuristics) ve yanılğılar (biases) tarafından etkilendiğini ortaya

¹ Arş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, etopal@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9375-0921.

² Arş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, syuruk@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9256-0643.

koymaktadır. Yeşil dürtme uygulamaları, özellikle bireylerin çevresel kararlarını şekillendirmede kullanılan sezgisel yargılar ve bilişsel eğilimlerden yararlanarak, etkili bir politika aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, enerji kullanımında varsayılan seçeneklerin çevre dostu olacak şekilde ayarlanması, bireylerin bilinçli olarak karar vermelerine gerek kalmadan enerji tüketimini azaltmalarını sağlayabilir. Benzer şekilde, sosyal normların doğru kullanımı, bireylerin çevre dostu davranışları benimseme olasılıklarını artırmaktadır. Geri bildirim mekanizmalarının stratejik olarak tasarlanmasıyla bireylerin çevre üzerinde yarattıkları etkileri daha net biçimde görmeleri ve davranışlarını çevre lehine değiştirmeleri sağlanabilmektedir.

Uluslararası literatürde yeşil dürtme uygulamaları üzerine yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, enerji tüketimini azaltmak, daha sürdürülebilir ulaşım tercihlerini teşvik etmek ve atık yönetiminde geri dönüşüm oranlarını artırmak gibi hedeflerin gerçekleşmesinde yeşil dürtmelerin etkin olduğunu göstermektedir. Örneğin, İskandinav ülkelerindeki enerji tüketimini azaltmaya yönelik varsayılan ayarların değiştirilmesi gibi uygulamalar, tüketicilerin enerji tasarrufuna yönelik davranışlarını olumlu yönde değiştirmiştir. Aynı şekilde, Avrupa şehirlerinde gerçekleştirilen bisiklet kullanımını artırmaya yönelik yönlendirme ve altyapı düzenlemeleri, ulaşım tercihlerinin çevreci alternatiflere kaymasına neden olmuştur.

Yeşil dürtmenin etkili olup olmadığının ölçülmesi, akademik literatürde önemli bir araştırma alanını oluşturmaktadır. Bu değerlendirmeler genellikle rastgele kontrollü deneyler (RCT) gibi deneysel yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Deneysel yöntemler sayesinde, yeşil dürtmenin etkileri açıkça ortaya konulmakta ve müdahalelerin sürdürülebilirliği ile ilgili önemli bulgular elde edilmektedir.

Politika yapıcılar açısından yeşil dürtme yaklaşımı, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada etkili ve ekonomik bir seçenek sunmaktadır. Bu doğrultuda, yeşil dürtmenin kamu politikası süreçlerine entegrasyonu ve uygulanmasının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ayrıca, yeşil dürtmenin etik boyutları ve potansiyel sınırlamaları konusunda da dikkatli bir değerlendirme yapılmalı, bireylerin özerkliklerine saygı gösteren şeffaf ve katılımcı uygulamaların geliştirilmesine özen gösterilmelidir.

2. YEŞİL DÜRTMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Davranışsal iktisat, bireylerin karar alma süreçlerinde tam rasyonel olmadıklarını ve bu kararların çeşitli bilişsel önyargılar ve sezgisel kısayollar tarafından şekillendirildiğini ileri sürmektedir (Kahneman ve Tversky, 1979; Thaler ve Sunstein, 2008). Bu çerçevede ortaya çıkan dürtme teorisi, sınırlı rasyonaliteden ötürü her zaman doğru davranışlar sergileyemeyen bireylerin seçim özgürlüklerini kısıtlamadan davranışlarını küçük müdahalelerle yönlendirmeyi hedeflemektedir (Thaler ve Sunstein, 2008). Yeşil dürtme yaklaşımı ise, bu teorik zeminde, bireylerin çevresel açıdan sürdürülebilir tercihler yapmasını sağlayan spesifik uygulamaları ifade etmektedir (Schubert, 2017; Carlsson ve diğerleri, 2020).

Yeşil dürtme uygulamaları, çeşitli araç ve yöntemlerle sınıflandırılabilir. Bunlar arasında sosyal normlar ve sosyal karşılaştırma, varsayılan seçeneklerin (defaults) kullanımı, geri bildirim ve bilgilendirme mekanizmaları ile fiziksel ve görsel yönlendirme uygulamaları öne çıkmaktadır.

Yeşil dürtmelerin önemli bir sınıfı, sosyal normlar ve sosyal karşılaştırmalar yoluyla çevre dostu davranışları teşvik etmektedir. İnsanlar, davranışlarını genellikle sosyal çevrelerinin

beklentilerine ve normlarına göre şekillendirirler. Bu bağlamda, enerji tüketimi gibi çevresel davranışların sosyal normlar ve komşularla yapılan kıyaslamalar yoluyla değiştirildiği deneysel çalışmalarla ortaya konulmuştur (Allcott, 2011; Schultz vd., 2007). Özellikle enerji tüketimi konusunda komşularına kıyasla daha yüksek tüketimi olan bireylerin, geri bildirim aldıklarında tüketimlerini düşürdükleri görülmektedir (Allcott, 2011). Benzer şekilde öğrenci yurtlarında su kullanımını azaltmak için geri bildirim yöntemlerinin uygulanabileceği önerilmiştir (Behavioural Insights Team, 2020).

Varsayılan seçeneklerin kullanımı, yeşil dürtme uygulamalarının güçlü bir bileşenidir. Davranışsal literatürde "statüko yanlılığı" (status quo bias) olarak tanımlanan eğilim, bireylerin varsayılan olarak belirlenen seçenekleri değiştirme konusunda isteksiz davranmasına neden olmaktadır (Samuelson ve Zeckhauser, 1988). Bu bağlamda, enerji tüketimi veya ulaşım tercihlerinde varsayılan seçeneklerin çevreci alternatiflere yönlendirilmesi, bireylerin çevre dostu olmayan davranışlarını azaltmada etkili olmaktadır (Pichert ve Katsikopoulos, 2008). Aynı şekilde yemekhanelerde küçük tabakların kullanılması veya kampüste bisiklet park alanlarının artırılıp araç park yerlerinin azaltılması varsayılan seçenekleri çevre dostu olacak şekilde değiştirebilmektedir (Behavioural Insights Team, 2020).

Yeşil dürtme uygulamalarının diğer bir etkili kategorisi, geri bildirim ve bilgilendirme mekanizmalarını içermektedir. Bireylerin çevresel davranışlarının sonuçları hakkında anlık bilgi sahibi olmaları, davranışlarını daha sürdürülebilir hale getirmelerine yardımcı olabilir (Darby, 2006). Gerçek zamanlı enerji tüketimi geri bildirimleri gibi müdahalelerin, bireylerin enerji kullanımında belirgin ve sürekli azalmalar sağladığı birçok çalışma tarafından doğrulanmıştır (Fischer, 2008).

Son olarak, fiziksel ve görsel yönlendirme uygulamaları, çevre dostu davranışları teşvik eden somut müdahaleler olarak sınıflandırılır. Fiziksel çevrenin düzenlenmesi ve görsel işaretlerin kullanılması, bireylerin çevreci tercihleri daha kolay benimsemesini sağlar (Sunstein, 2014). Örneğin, geri dönüşüm kutularının kolay ulaşılır yerlere yerleştirilmesi ya da bisiklet yollarının belirgin biçimde işaretlenmesi, bireylerin bu alternatifleri daha sık tercih etmesini teşvik etmektedir (Lehner, Mont ve Heiskanen, 2016). Ayrıca, restoran menülerinde sağlıklı ve sürdürülebilir yiyeceklerin ön plana çıkarılması, tüketicilerin bu seçenekleri tercih etme olasılığını artırmaktadır (Behavioural Insights Team, 2020).

3. UYGULAMA ÖRNEKLERİ VE ULUSLARARASI DENEYİMLER

3.1. Enerji ve Su Tasarrufuna Yönelik Yeşil Dürtme Uygulamaları

Yeşil dürtme uygulamaları, enerji ve su tüketimini azaltmaya yönelik müdahalelerde sıklıkla başvurulan etkili araçlardır. Literatürde enerji tüketimini azaltmak amacıyla özellikle sosyal karşılaştırmalar ve gerçek zamanlı geri bildirim sistemlerinin önemli başarılar sağladığı belgelenmiştir (Allcott, 2011; Schultz vd., 2007). Amerika Birleşik Devletleri'nde Opower gibi enerji sağlayıcıları tarafından kullanılan sosyal karşılaştırma yöntemleri, tüketicilerin enerji tüketim alışkanlıklarını komşularıyla kıyaslayarak enerji kullanımını azaltma yönünde anlamlı sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır (Allcott, 2011). Benzer biçimde, Avustralya ve Avrupa'daki çeşitli uygulamalarda akıllı sayaçlar aracılığıyla bireylere sunulan anlık geri bildirim mekanizmaları, enerji ve su tüketiminin azalmasına yönelik önemli davranışsal değişikliklere yol açmıştır (Fielding vd., 2013).

3.2. Geri Dönüşüm ve Atık Azaltımına Yönelik Yeşil Dürtme Stratejileri

Yeşil dürtme uygulamaları, geri dönüşüm davranışlarının artırılması ve atık miktarının azaltılması konusunda uluslararası düzeyde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Japonya ve İskandinav ülkelerinde, geri dönüşüm kutularının stratejik konumlandırılması ve bu kutuların net, görsel talimatlarla desteklenmesi, geri dönüşüm oranlarında belirgin artışlar yaratmıştır (Lehner vd., 2016). Birleşik Krallık'ta ise, atık ayrıştırma konteynerlerinin kolay ulaşılabilir hale getirilmesi ve kullanıcı dostu grafiklerle donatılması, atıkların doğru biçimde ayrıştırılması oranlarını anlamlı düzeyde yükseltmiştir (WRAP, 2016).

3.3. Karbon Ayak İzini Düşürmeye Yönelik Yeşil Dürtme Örnekleri

Karbon ayak izini azaltmaya yönelik yeşil dürtme uygulamaları, özellikle ulaşım ve tüketim tercihlerini sürdürülebilir alternatiflere yönlendirmek için kullanılmaktadır. Örneğin Almanya ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde bisiklet kullanımını teşvik amacıyla fiziksel altyapının iyileştirilmesi ve teşvik edici sosyal kampanyalar uygulanmış ve bu yöntemlerin bisiklet kullanımını büyük ölçüde artırdığı gözlemlenmiştir (Pucher ve Buehler, 2008). İsveç'te uygulanan ve uçak yolculukları yerine tren kullanımını teşvik eden bilgi kampanyaları da karbon salınımının azaltılması konusunda ölçülebilir sonuçlar doğurmuştur (Gössling vd., 2019).

3.4. Kamu ve Özel Sektörden Başarıyla Uygulanan Yeşil Dürtme Vakaları

Yeşil dürtmelerin kamu politikası ve özel sektörde başarılı uygulamaları, sürdürülebilir davranışları teşvik etmek açısından önemli vaka analizleri sunmaktadır. Örneğin, Kopenhag Belediyesi tarafından şehir genelinde bisiklet kullanımını

artırmak üzere gerçekleştirilen kapsamlı altyapı yatırımları ve görsel işaretleme kampanyaları, şehrin ulaşım profilinde bisiklet kullanımının önemli oranda artmasını sağlamıştır (City of Copenhagen, 2015). Özel sektör açısından bakıldığında ise, Unilever firması tarafından geliştirilen sürdürülebilir ambalajlama ve tüketicilere yönelik bilgilendirici etiketleme uygulamaları, tüketicilerin geri dönüşüm davranışlarında ve sürdürülebilir ürün tercihinde önemli gelişmeler kaydedilmesine yol açmıştır (Unilever, 2015).

4. YEŞİL DÜRTMENİN ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ

4.1. Deneyssel Yöntemler: Rastgele Kontrollü Deneyler (RCT)

Yeşil dürtme uygulamalarının etkinliğinin bilimsel olarak değerlendirilmesinde en güvenilir yöntemlerden biri rastgele kontrollü deneylerdir. Bu yöntem, katılımcıların rastgele biçimde deney ve kontrol gruplarına ayrıldığı, müdahalelerin etkisinin doğrudan ölçülebildiği titiz ve kontrollü bir araştırma tasarımıdır (Duflo vd., 2007). RCT'lerin temel üstünlüğü, yeşil dürtmelerin hedeflenen davranışlar üzerindeki etkilerini dışsal faktörlerden bağımsız olarak net biçimde ortaya koyabilmesidir (Allcott, 2011; List ve Price, 2016). Bu deneyssel yaklaşım, yeşil dürtmelerin hem kısa dönemli sonuçlarını hem de uzun vadede davranış değişikliklerini kapsamlı bir şekilde analiz etmeye olanak tanır. Ayrıca, müdahale edilen ve edilmeyen gruplar arasındaki nedensel ilişkinin güçlü bir biçimde tanımlanmasını sağlar.

Ancak RCT'lerin pratik uygulama aşamasında etik ve lojistik zorluklar ortaya çıkabilir. Örneğin, katılımcıların rastgele gruplara ayrılması etik tartışmaları beraberinde getirebilirken, kurumların uygulamaya direnç göstermesi veya yeterli iş birliği

sağlamaması gibi sorunlar yaşanabilir. Bu nedenle, yeşil dürtme alanındaki RCT çalışmaları, genellikle akademisyenler ve politika yapıcılar arasında sıkı bir iş birliğini gerektirmektedir.

4.2. Etki Analizi ve Politika Değerlendirme Yaklaşımları

Yeşil dürtme müdahalelerinin etkinliğinin değerlendirilmesinde kullanılan diğer temel yöntemler etki analizi ve politika değerlendirme yaklaşımlarıdır. Etki analizi, müdahalelerin çevresel, ekonomik ve sosyal sonuçlarını bütüncül olarak değerlendirerek uygulamanın genel etkinliğini ortaya koymaktadır (Gertler vd., 2016). Etki analizi aracılığıyla müdahalelerin hangi alanlarda daha etkili olduğu ve iyileştirilmesi gereken yönleri belirlenebilir.

Politika değerlendirme yaklaşımları ise yeşil dürtmelerin hedeflenen sonuçlara ulaşma derecesini, uygulama süreçlerinin etkinliğini ve başarıyı etkileyen kritik faktörleri ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır (Vedung, 2017). Bu değerlendirmeler, politika yapıcıların gelecekteki uygulamaları planlamasında rehber olmakta ve başarılı uygulamaların daha geniş çapta uygulanabilmesi için gereken koşulları netleştirmektedir. Böylece yeşil dürtme politikalarının geniş ölçekte sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

4.3. Davranışsal Etkinin Uzun Vadeli Sürdürülebilirliğinin İncelenmesi

Yeşil dürtme uygulamalarının önemli bir değerlendirme unsuru, davranışsal etkinin zaman içindeki sürdürülebilirliğidir. Kısa vadede elde edilen davranış değişikliklerinin uzun dönemde devam edip etmediği veya zamanla zayıflayıp zayıflamadığı araştırma konusu olmaktadır (Schubert, 2017). Uzun vadeli etkiyi ölçmek için takip çalışmaları ve tekrarlanan ölçümler kullanılmakta; bu yöntemlerle müdahalenin zaman içindeki etkisinin kalıcılığı incelenmektedir (Allcott ve Rogers, 2014).

Uzun vadeli değerlendirme çalışmaları, yeşil dürtmelerin sürdürülebilir davranış değişikliği yaratma kapasitesini analiz ederken, hangi koşullar altında bu etkilerin uzun süreli hale geldiğini veya zamanla etkisinin azaldığını anlamaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca, bu değerlendirmeler, müdahalelerin sürdürülebilirliğini artırmak için gerekli ek stratejilerin geliştirilmesine de zemin hazırlamaktadır. Davranışsal etkinin sürekliliğini sağlayan teorik ve pratik mekanizmaların anlaşılması, yeşil dürtme uygulamalarının gelecekteki başarısını artıracaktır.

5. SONUÇ

Yeşil dürtme uygulamaları, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada, bireylerin davranışlarını etkin ve maliyet açısından avantajlı biçimde yönlendirebilen güçlü bir politika aracıdır. Davranışsal iktisat temelli bu müdahalelerin, enerji ve su tasarrufu, atık yönetimi, ulaşım alışkanlıkları ve karbon ayak izinin azaltılması gibi alanlarda uluslararası düzeyde başarılı sonuçlar verdiği açıkça ortaya konmuştur. Ancak yeşil dürtme uygulamalarının etkinliği, dikkatli tasarım, titiz değerlendirme ve uzun vadeli izleme süreçlerine bağlıdır. Bu RCT'ler, etki analizi ve politika değerlendirme yöntemleri kritik öneme sahiptir.

Türkiye açısından yeşil dürtme uygulamalarının yaygınlaştırılması ve etkinliğinin artırılması için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Kamu kurumları ve yerel yönetimlerin yeşil dürtme uygulamalarını geniş ölçekte benimsemesi için kurumsal kapasitenin artırılması ve kurumlar arası koordinasyonun geliştirilmesi gerekmektedir.

- Üniversiteler ve araştırma merkezleri ile kamu ve özel sektör arasında daha güçlü işbirlikleri tesis edilerek bilimsel temelli uygulama projelerinin yaygınlaştırılması önem taşımaktadır.
- Yeşil dürtme müdahalelerinin etkinliğinin düzenli olarak ölçülmesi ve değerlendirilmesi, uygulamaların sürdürülebilirliği ve ölçeklendirilmesi için kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda akademik araştırmaların desteklenmesi gerekmektedir.
- Türkiye'de başarılı yeşil dürtme örneklerinin ulusal ve yerel düzeyde tanıtılması ve başarılı uygulamaların model olarak kullanılması sağlanmalıdır. Model alınan uygulamalar uygulanacağı bölgenin özelliklerine uyarlanmalı, yerel kodlar göz önüne alınmalıdır.
- Maliyet etkin bir uygulama olan yeşil dürtmeler; kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında etkili işbirliği mekanizmaları kurularak, ortak proje ve kampanyaların geliştirilmesi için teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak, yeşil dürtme yaklaşımı Türkiye'nin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasında güçlü bir potansiyele sahiptir. Yukarıda belirtilen önerilerin hayata geçirilmesi ile Türkiye, yeşil dönüşüm sürecinde daha etkin ve kalıcı sonuçlar elde edebilecektir.

KAYNAKÇA

- Allcott, H. (2011). Social norms and energy conservation. *Journal of Public Economics*, 95(9-10), 1082-1095.
- Allcott, H., & Rogers, T. (2014). The short-run and long-run effects of behavioral interventions: Experimental evidence from energy conservation. *American Economic Review*, 104(10), 3003-3037.
- Behavioural Insights Team (2020). The Little Book of Green Nudges. <https://www.bi.team/wp-content/uploads/2020/09/LBGN-2.pdf>.
- Carlsson, F., Gravert, C., Johansson-Stenman, O., & Kurz, V. (2020). Nudging as an environmental policy instrument. *Review of Environmental Economics and Policy*, 14(2), 216-237.
- City of Copenhagen. (2015). Copenhagen City of Cyclists: Bicycle Account 2014.
- Darby, S. (2006). *The effectiveness of feedback on energy consumption*. Environmental Change Institute, University of Oxford.
- Duflo, E., Glennerster, R., & Kremer, M. (2007). Using randomization in development economics research: A toolkit. *Handbook of Development Economics*, 4, 3895-3962.
- Fielding, K. S., Spinks, A., Russell, S., McCrea, R., Stewart, R., & Gardner, J. (2013). An experimental test of voluntary strategies to promote urban water demand management. *Journal of Environmental Management*, 114, 343-351.
- Fischer, C. (2008). Feedback on household electricity consumption: a tool for saving energy? *Energy Efficiency*, 1(1), 79-104.

- Gertler, P. J., Martinez, S., Premand, P., Rawlings, L. B., & Vermeersch, C. M. (2016). *Impact evaluation in practice*. World Bank Publications.
- Gössling, S., Hanna, P., Higham, J., Cohen, S., & Hopkins, D. (2019). Can we fly less? Evaluating the ‘necessity’ of air travel. *Journal of Air Transport Management*, 81, 101722.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263-291.
- Lehner, M., Mont, O., & Heiskanen, E. (2016). Nudging—A promising tool for sustainable consumption behaviour? *Journal of Cleaner Production*, 134, 166-177.
- List, J. A., & Price, M. K. (2016). Using field experiments in environmental and resource economics. *Review of Environmental Economics and Policy*, 10(2), 206-225.
- Pichert, D., & Katsikopoulos, K. V. (2008). Green defaults: Information presentation and pro-environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 28(1), 63-73.
- Pucher, J., & Buehler, R. (2008). Making cycling irresistible: Lessons from the Netherlands, Denmark and Germany. *Transport Reviews*, 28(4), 495-528.
- Samuelson, W., & Zeckhauser, R. (1988). Status quo bias in decision making. *Journal of Risk and Uncertainty*, 1(1), 7-59.
- Schubert, C. (2017). Green nudges: Do they work? Are they ethical? *Ecological Economics*, 132, 329-342.
- Schultz, P. W., Nolan, J. M., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J., & Griskevicius, V. (2007). The constructive, destructive,

and reconstructive power of social norms. *Psychological Science*, 18(5), 429-434.

Sunstein, C. R. (2014). Nudging: A very short guide. *Journal of Consumer Policy*, 37(4), 583-588.

Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2008). *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness*. Yale University Press.

Unilever. (2015). Unilever Sustainable Living Plan Progress Report 2015.

Vedung, E. (2017). *Public policy and program evaluation*. Routledge.

WRAP. (2016). Recycling Tracker Survey 2016.

TÜRKİYE’DE KENTLEŞMENİN TARİHSEL DİNAMİKLERİ: 1950 SONRASI MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM, SOSYO-EKONOMİK EŞİTSİZLİKLER VE PLANLAMA POLİTİKALARI

Asmin KAVAS¹

1. GİRİŞ

Kentleşme olgusu, toplumsal, ekonomik ve mekânsal dönüşümlerin en yoğun görüldüğü süreçlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye özelinde, 1950’li yıllardan itibaren ivme kazanan kentleşme dinamikleri, kırsal-kentsel hareketlilik, endüstriyel gelişim ve makroekonomik politikaların etkileşimi neticesinde şekillenmiştir. Bu dönüşüm süreci, kentsel mekânın organizasyonunda yapısal sorunları beraberinde getirmiş; plansız kentleşme, yetersiz altyapı sistemleri ve sosyo-mekânsal ayrışma gibi çok boyutlu sorunlar ortaya çıkmıştır.

Bu araştırma, Türkiye’de kentleşme sürecinin tarihsel gelişimini ele alarak, kentleşme politikalarının dönemsel gelişimini ve bu süreçte ortaya çıkan yapısal sorunları incelemeyi hedeflemektedir. 1950’lerden itibaren hızlanan kentleşme süreci, nüfus artışı, plansız büyüme ve kentsel eşitsizliklerin belirginleşmesi gibi sonuçlar doğurmuştur. 1980 sonrası dönemde ise neoliberal politikalar, kentlerin biçimsel yapısını köklü biçimde değiştirmiş, büyük ölçekli altyapı projeleri ve

¹ Doç. Dr. Asmin Kavas, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, asminkavas@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8319-7950.

mekânsal yeniden yapılanmalar kentsel alanları yeniden biçimlendirmiştir.

Yöntemsel açıdan nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde içerik çözümlemesi tekniği kullanılarak geliştirilen bu çalışma, iki temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, “Türkiye’de Kentleşme Sürecinin Tarihsel Arka Planı: 1950 Sonrası Mekânsal ve Toplumsal Dönüşüm” başlığı altında, kentleşme süreçleri tarihsel bakış açısından irdelenmekte ve kent politikalarındaki paradigma değişimleri çözümlenmektedir. Kentsel büyüme dinamikleri, nüfus hareketleri ve toplumsal-mekânsal ayrışma süreçleri incelenmekte, özellikle sanayileşme, liberal politikalar ve altyapısal yatırımların kentleşme üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Çalışmanın sonuç ve değerlendirme bölümünde, Türkiye’nin kentleşme süreçlerinde ortaya çıkan yapısal sorunlar ele alınmakta ve bu süreçlerin kentlerin geleceğine yönelik öngörüler çözümlenmektedir. Bu bağlamda, kentleşme politikalarının toplumsal, ekonomik ve mekânsal boyutları değerlendirilerek, sürdürülebilir kentleşme anlayışının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma, Türkiye’nin kentleşme sürecini tarihsel, mekânsal ve toplumbilimsel bir bakış açısıyla inceleyerek, mevcut kentsel sorunların kökenini anlamayı ve kentleşme politikalarının gelecekteki yönelimlerini tartışmayı amaçlamaktadır. Kentleşme politikalarının yalnızca fiziksel mekân üretimi ile sınırlı kalmaması, toplumsal yapıların güçlendirilmesi, mekânsal planlamanın uzun vadeli bir bakış açısıyla ele alınması ve toplumsal adaletin kentleşme süreçlerine dahil edilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Bu çalışma, kentleşme alanyazınına katkı sağlamayı ve sürdürülebilir kentsel gelişim stratejilerinin oluşturulmasına yönelik kuramsal bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir. Araştırmanın bulguları, kentleşme politikalarının bütüncül bir

yaklaşım ile ele alınması gerekliliğini ortaya koymakta ve gelecek araştırmalar için yeni bakış açıları sunmaktadır.

2. TÜRKİYE’DE KENTLEŞME SÜRECİNİN TARİHSEL ARKA PLANI: 1950 SONRASI MEKÂNSAL VE SOSYAL DÖNÜŞÜM

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’nin 1950’den günümüze uzanan kentleşme sürecinin tarihsel seyri irdelenmekte, bilhassa kırsal-kentsel hareketlilik, kentsel büyüme dinamikleri ve kentsel yönetim politikalarındaki köklü dönüşümler sistematik bir biçimde analiz edilmektedir. Söz konusu tarihsel süreçte, demografik yoğunlaşma ve plansız kentsel gelişim, kentsel mekânda toplumsal-mekânsal ayrışmayı belirginleştirmiş, toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesine sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte, 1980 sonrası dönemde hâkim olan neoliberal politikaların kentleşme dinamikleri üzerindeki yansımaları incelenmekte; bu dönemde hayata geçirilen büyük ölçekli altyapı projeleri ve kentsel mekândaki yapısal dönüşümlerin kent dokusundaki uzun vadeli etkileri kapsamlı bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir.

2.1. Türkiye’de Kentleşmenin Dönüm Noktası: 1950 Sonrası Hızlı Kentleşme ve Sonuçları

20. yüzyılın ortaları, Türkiye’nin kentleşme sürecinde önemli bir kırılma noktası olmuş ve 1950’lerden itibaren hızlanan kentleşme dinamikleri, ülkenin sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısında köklü değişimlere yol açmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde yaşanan sanayileşme, ekonomik büyüme ve refah devleti anlayışı, Türkiye’yi de doğrudan etkilemiş, bu çerçevede kentleşme süreçleri hızlanmıştır (Keyder, 1987). Özellikle 1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte devletçi ekonomik modelin yerine daha liberal politikaların benimsenmesi, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki

ilişkileri derinlemesine dönüştürmüştür (Ahmad, 1993). Bu dönemde, tarım sektöründeki makineleşme süreci kırsal işgücüne olan talebi azaltarak göç hareketlerini tetiklemiş ve kırsaldan kentlere yönelen nüfus hareketleri hız kazanmıştır (Tekeli, 2011). Traktör kullanımının artması ve tarımsal üretimde makineleşmenin sağladığı verimlilik artışı, küçük ölçekli tarımsal işletmelerin sürdürülebilirliğini zorlaştırmış, kırsal bölgelerde işsizlik oranlarını artırmıştır (Keleş, 2023). Tarımdaki bu dönüşüm, kırsal nüfusun büyük bir kısmının kentlere yönelmesine neden olmuş ve özellikle sanayileşmenin yoğunlaştığı İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirler, kırsal göçün en önemli hedef noktaları haline gelmiştir (Keyder, 1987).

Kırsal nüfusun kentsel alanlara yoğun göçü, kentsel altyapı olanaklarının yetersizliği nedeniyle düzensiz yerleşim alanlarının hızla yaygınlaşmasına neden olmuştur. 1950’li yılların sonlarına doğru, hızlı nüfus artışını karşılamakta güçlük çeken kentlerde düzensiz yerleşim bölgeleri belirgin biçimde artış göstermiş ve kentleşme süreci, mekânsal bütünlüğün sağlanamadığı parçalı bir yapıya dönüşmüştür. Bu durum, kentsel mekânda toplumsal ve fiziksel ayrışmanın derinleşmesine ve kent dokusunun bütünlüğünün bozulmasına yol açmıştır (Tekeli, 2011; Keleş, 2023). Kamu politikalarının bu yeni demografik yapıya uyum sağlayacak şekilde planlanmamış olması, kentlerde altyapı eksikliklerini derinleştirmiş, ulaşım, konut ve kamu hizmetlerinde ciddi aksaklıklar yaşanmasına neden olmuştur (Erder, 1997). Özellikle gecekondu bölgelerinde temel hizmetlere erişimde yaşanan sıkıntılar, mekânsal ayrışmayı ve kent içindeki eşitsizlikleri daha belirgin hale getirmiştir (Tekeli, 1998).

1960’lı yıllara gelindiğinde, gecekondu bölgeleri yasallaşma eğilimine girmiş ve kaçak yapılaşma giderek kent dokusunun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Artan kent nüfusunun barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla devlet tarafından konut üretimi yetersiz kalmış, bu durum kaçak

yapılaşmanın devam etmesine zemin hazırlamıştır (Keleş, 2023). 1970’li yıllarda, gecekondü mahalleleri yalnızca barınma alanları olmaktan çıkmış, göçmen nüfusun ekonomik ve sosyal dayanışma ağlarını oluşturduğu mekânlar haline gelmiştir (Şengül, 2001). Ancak, bu dönemde çıkarılan imar afları, yasadışı yapılaşmayı teşvik etmiş, kentlerin mekânsal düzenini olumsuz etkileyerek plansız yapılaşmayı kalıcı hale getirmiştir (Torlak, 2003). Başka bir ifadeyle bu dönemde kentleşme sürecindeki hızlı büyüme, mekânsal ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirmiş ve kent içinde ekonomik fırsatlara erişimde farklılıklar yaratmıştır. Düşük gelir grupları genellikle kent çeperlerinde konumlanan plansız yerleşim alanlarında yaşarken, merkezi bölgelerde daha planlı ve yüksek yaşam standartlarına sahip konut alanları gelişmiştir. Bu durum, kentsel mekânın sosyo-ekonomik farklılıklar doğurtusunda bölünmesine neden olmuş ve kentsel bütünleşmeyi zorlaştırmıştır (Ersoy, 2010).

Kentleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte işgücü piyasasındaki dengesizlikler de belirginleşmiş; kırsaldan gelen nüfusun tamamı formel sektörde istihdam edilemediği için kayıt dışı ekonomi yaygınlaşmıştır. Büyük şehirlerde sanayi sektöründeki istihdam kapasitesinin göç hızına yetişememesi, işsizliği artırırken, düşük ücretli ve güvencesiz işlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu durum, kent yoksulluğunu daha da derinleştirmiş ve kentlerin sosyal yapısında kalıcı eşitsizlikler yaratmıştır (Keyder, 1987).

1950’li yıllarda Türkiye’de kent nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı yüzde 25,1 iken, bu oran 1970’lerde yüzde 38,5’e yükselmiş; kırsal nüfusun oranı ise aynı dönemde yüzde 75’ten yüzde 61,5’e gerilemiştir (Güler, 1996). Bu istatistikler, kentleşme sürecinin hız kazandığını ve kentlerin bu büyümeye hazırlıksız yakalandığını göstermektedir. Kentleşmenin büyük ölçüde plansız ilerlemesi, kentlerin tarihi ve kültürel kimliğinin

korunmasını zorlaştırmış, mekânsal ayrışmayı ve kentsel eşitsizlikleri kalıcı hale getirmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin 1950 sonrası kentleşme süreci, plansız büyüme, mekânsal eşitsizlikler ve sosyal dönüşümlerle şekillenmiş, kentlerin ekonomik ve sosyal dokusunda önemli kırılmalara yol açmıştır. Kentleşme süreçlerinde yaşanan bu düzensizlikler, günümüzde karşılaşılan birçok kentsel sorunun temelini oluşturmuş; özellikle altyapı, barınma, ulaşım ve hizmetlere erişim konularında uzun vadeli etkiler yaratmıştır.

2.2. 1980'lerden Günümüze: Ekonomik Politikaların Kentleşme Üzerindeki Etkileri

1980'li yıllar, Türkiye'nin kentleşme sürecinde köklü değişimlerin yaşandığı, ekonomik ve mekânsal yeniden yapılanmanın ivme kazandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. 1950'lerden itibaren hızlanan kentleşme süreci ve kırsal alandan kentlere yönelen yoğun göç hareketi, 1980'lerde uygulanan yeni ekonomik politikalarla farklı bir boyut kazanmış ve kentsel mekân, piyasa güçleri doğrultusunda yeniden biçimlenmeye başlamıştır (Şengül, 2009). Bu dönemde, küreselleşme ile birlikte Türkiye'nin dünya ekonomisiyle bütünleşme süreci hızlanmış, serbest piyasa ekonomisi doğrultusunda ekonomik serbestleşme politikaları benimsenmiştir. Yeni ekonomik politikaların kentleşme üzerindeki etkisi, kentlerin mekânsal düzeninde belirgin değişimler yaratmıştır. Sermaye birikiminin hızlanması ve mülkiyet ilişkilerinin yeniden düzenlenmesiyle birlikte, kentsel alanlar yatırım ve kazanç odaklı bir yapıya bürünmüş, kentin toplumsal ve kültürel dokusu giderek piyasa ekonomisinin kurallarına göre şekillenmeye başlamıştır (Harvey, 2012).

Kent mekânının dönüşümünde öne çıkan bir diğer olgu, çevre yerleşimlere yönelim sürecidir. 1980'lerden itibaren orta sınıfın genişlemesi ve artan yaşam düzeyi, büyük kentlerde kapalı yerleşim alanları ve uydu kentlerin yaygınlaşmasına yol açmıştır

(Tekeli, 2011). Bu yeni mekânsal örgütlenme, kent içinde toplumsal ayrışmayı daha belirgin duruma getirmiş ve kent merkezleri ile dış bölgeler arasındaki gelir farklılıklarını artırmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 1980 yılında kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki oranı yüzde 43,9 iken, bu oran 1985'te yüzde 53'e, 1990'da ise yüzde 59'a yükselmiştir (Kurtuluş, 2006). Kentsel nüfusun artışı, kentlerde konut gereksinimini artırmış, ancak düzensiz yapılaşma ve mülkiyet ilişkilerindeki değişimler nedeniyle düşük gelir gruplarının barınma hakkı giderek daha fazla piyasa düzeneklerine bağımlı duruma gelmiştir. Bu süreçte konut üretimi, büyük ölçüde özel sektör tarafından üstlenilmiş ve toplu konut projeleri kentlerin dış bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Böylece kent merkezleri daha çok üst ve orta gelir gruplarının yaşadığı alanlar durumuna gelirken; düşük gelir grupları kent çeperlerinde yoğunlaşarak mekânsal ayrışma derinleşmiştir.

Sonuç olarak, 1980 sonrası kentleşme süreci, yeni ekonomik politikaların etkisiyle biçimlenen, sermaye odaklı bir kentleşme anlayışının egemen olduğu bir dönem olmuştur. Kentlerin mekânsal düzeni büyük ölçüde piyasa dinamiklerine bağlı olarak yeniden düzenlenmiş, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler daha görünür duruma gelmiştir. Bu süreçte, kentleşme politikalarının uzun vadeli etkileri, kentsel altyapı yatırımları, mülkiyet ilişkileri ve toplumsal adalet bakış açısından ele alınarak değerlendirilmelidir.

2.3. 1990'lardan Günümüze: Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri

1990'lı yıllar, Türkiye'nin kentleşme sürecinde küreselleşmenin etkilerinin belirginleştiği ve ekonomik serbestleşme politikalarının kentsel mekân üzerinde kalıcı değişimler yarattığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu

dönemde, kentlerin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi hızlanmış ve özellikle İstanbul gibi büyük kentler, uluslararası finans ve ticaret merkezleriyle yarışabilecek mekânsal dönüşüm süreçlerine girmiştir (Keyder, 2009). Küreselleşme süreciyle birlikte kentleşme, yalnızca nüfus artışı ve fiziksel büyümeyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla çok daha karmaşık bir yapıya dönüşmüştür.

Kentlerin küresel ekonomiye eklemlenme süreci, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de mekânsal ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren sonuçlar doğurmuştur. John Friedmann’ın (1986) “dünya kenti kuramı” çerçevesinde ele aldığı küresel kent kavramı, 1990’lı yıllarda İstanbul başta olmak üzere Türkiye’nin büyük kentlerinde somut karşılık bulmuştur. Uluslararası sermayenin yöneldiği bu kentler, finans merkezleri, üst düzey konut projeleri ve büyük ölçekli ticari yatırımlarla biçimlenirken; kent içindeki mekânsal ayrışmayı da hızlandırmıştır (Öktem, 2011).

Alışveriş merkezleri, yüksek katlı konut kompleksleri ve uluslararası markaların yatırım yaptığı ticari alanlar, kent merkezlerinde yoğunlaşarak geleneksel kent dokusunun değişmesine neden olmuştur (Candan ve Kolluoğlu, 2008). Bu dönüşüm süreci, kentlerin mekânsal düzenini tümüyle piyasa dinamiklerine göre biçimlendirerek, kamusal alanların giderek daralmasına ve kentlerin tüketim odaklı yapılara dönüşmesine yol açmıştır (Harvey, 2008).

Kent merkezlerinde yükselen büyük iş merkezleri ve oteller, geleneksel mahalle yapısını ve yerel toplulukları baskı altına almış, mekânsal ve toplumsal bütünleşmeyi zorlaştırmıştır. Kentlerin artan piyasa odaklı yapısı, konut ve yaşam alanlarının yatırım araçlarına dönüşmesine neden olmuş, böylece düşük ve orta gelirli toplumsal kesimlerin kent merkezlerinden uzaklaşma süreci hızlanmıştır (Keyder, 2009).

Kentlerin küreselleşme sürecinde yaşadığı bir diğer önemli değişim, çevre yerleşimlere yönelim eğilimlerinin artmasıdır. 1990’lardan itibaren orta ve üst gelir grupları, kent merkezlerinden uzaklaşarak kapalı siteler ve uydu kentlerde yaşamaya başlamış, bu durum kentsel ayrışmayı daha belirgin duruma getirmiştir (Tekeli, 2011).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 1980’de kentsel nüfus oranı yüzde 43,9 iken, bu oran 1990’da yüzde 59’a yükselmiş ve kentlerin nüfus yoğunluğu önemli ölçüde artmıştır (TÜİK, 2023). Bu süreçte, kentlerde yaşanan hızlı nüfus artışı, konut arzı, altyapı ve toplumsal hizmetlerde ciddi baskılar oluşturmuş, özellikle düşük gelirli kesimlerin kent merkezlerinde yaşama olanaklarını kısıtlamıştır.

Sonuç olarak, 1990’lı yıllar Türkiye’nin kentleşme tarihinde ekonomik, toplumsal ve mekânsal dönüşümlerin yoğun biçimde yaşandığı bir dönem olmuştur. Küreselleşme ile birlikte kentlerin piyasa düzeneklerine bağımlılığı artmış, barınma ve yaşam alanları birer ekonomik yatırım nesnesine dönüşmüştür. Ticarileşen kent mekânları, daralan kamusal alanlar ve hızlanan çevre yerleşimlere yönelim süreci, kentlerin toplumsal dokusunu yeniden biçimlendirmiştir. Bu dönüşüm, kentlerdeki eşitsizlikleri derinleştirirken; aynı zamanda kentleşme politikalarının ve mekânsal planlama süreçlerinin önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

2.4. 2000’lerden Günümüze: Kentleşme Politikalarının Değişen Yüzü

2000’li yıllar, Türkiye’de kentleşme politikalarının yeniden şekillendiği, yerel yönetim reformları ve büyük ölçekli mekânsal projelerin kent dokusuna yön verdiği bir dönem olmuştur. Bu süreçte, kentlerin ekonomik büyüme, modernleşme ve küresel rekabet gücünü artırma hedefleri doğrultusunda yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır; ancak uygulamalar, çoğu

zaman sosyal adalet, çevresel sürdürülebilirlik ve kentsel kimliğin korunması gibi kritik unsurların göz ardı edilmesine neden olmuştur (Keleş, 2023). Söz konusu dönemde yürürlüğe konulan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu gibi yasal düzenlemeler, yerel yönetim birimlerine daha kapsamlı yetki alanları ve mali kaynaklar tahsis etmiştir. Bu yasal düzenlemelerin kuramsal çerçevesi, yerel yönetimlerin kentsel planlama süreçlerinde daha etkin bir konuma gelmesini öngörmektedir. Bununla birlikte, merkezi yönetimin denetim düzenekleri ve yerel yönetimlerin kısa dönemli iktisadi kazanımları öncelikli konuma getirmesi nedeniyle, kentleşme sürecinde uzun erimli ve sürdürülebilir planlama yaklaşımları ikincil düzeyde kalmıştır (Güzey, 2014). Bu durum, kentsel gelişimin bütüncül ve sürdürülebilir bir çerçevede yönlendirilmesini güçleştirmiştir.

1999 Marmara Depremi, Türkiye’de kentleşme politikalarının yeniden değerlendirilmesine ve afet risklerini azaltmaya yönelik yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesine zemin hazırlamıştır. Ancak, afet riskine karşı planlı ve dayanıklı kentler oluşturmak yerine, ekonomik rant odaklı projeler öncelik kazanmış, bu durum kentleşme süreçlerinin plansız ve kontrolsüz bir şekilde ilerlemesine neden olmuştur (Bartu Candan ve Kolluoğlu, 2008). Özellikle büyük şehirlerde uygulanan projeler, tarihi ve kültürel dokunun tahrip edilmesiyle sonuçlanmış, geleneksel mahalle yapılarının yerini alışveriş merkezleri ve lüks konut projeleri almıştır. Bu süreç, kentlerin kimliksizleşmesine ve sosyal bağların zayıflamasına yol açarak, kent içindeki mekânsal ayrışmayı derinleştirmiştir.

Kentsel projeler, genellikle büyük inşaat yatırımları ve altyapı projeleri etrafında şekillenmiş, ancak bu süreçte kentlerin uzun vadeli gelişim hedefleri göz ardı edilmiştir. Kentleşme sürecinde, ekonomik büyüme ve modernleşme söylemleri öne

çıkarılırken, mekânsal planlama ve sosyal adalet ilkeleri geri planda kalmıştır. Özellikle düşük gelirli kent sakinlerinin kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yerinden edilmesi, sosyal eşitsizliklerin daha da belirgin hale gelmesine neden olmuştur (Güzey, 2014). Ayrıca, yoğun yapılaşma ve plansız büyüme, doğal afetlere karşı kentlerin direnç kapasitesini zayıflatmış, ekolojik sürdürülebilirlik hedeflerinden uzaklaşılmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak, 2000’li yıllar Türkiye’nin kentleşme sürecinde, ekonomik kalkınma ve küresel şehirleşme hedefleri doğrultusunda şekillenen ancak sosyal ve çevresel etkileri yeterince gözetilmeyen bir dönüşüm dönemi olmuştur. Bu süreçte, kentlerin büyüme dinamikleri büyük ölçekli projelerle hız kazanmış, ancak sürdürülebilir kentleşme, toplumsal katılım ve ekolojik dengelerin korunması gibi temel prensipler göz ardı edilmiştir. Kentlerin gelecekte daha yaşanabilir, dayanıklı ve kapsayıcı hale gelebilmesi için, kentleşme politikalarının yalnızca ekonomik büyüme eksenli değil, sosyal adalet ve sürdürülebilirlik odaklı bir bakış açısıyla yeniden ele alınması gerekmektedir.

2.5. 2010’lu Yıllar: İmar Yetkilerinin ve Kırsal Alanların Dönüşümü

2010’lu yıllar, Türkiye’de kentleşme politikalarının büyük ölçekli altyapı projeleri, yapı düzenlemeleri ve kırsal alanların kentsel süreçlere katılımı ekseninde biçimlendiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu süreçte, kentlerin ekonomik büyüme, dünya ölçeğinde yarışma gücü ve mekânsal dönüşüm hedefleri doğrultusunda yeniden yapılandırılması amaçlanmış, ancak bu uygulamalar çoğunlukla toplumsal adalet, çevresel sürdürülebilirlik ve kırsal alanların korunması gibi önemli etkenlerin göz ardı edilmesine yol açmıştır (Keleş, 2023).

2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı yasa, toplumda “Kentsel Dönüşüm Yasası” olarak bilinmektedir. Yasanın temel

amacı, deprem riskini azaltmak ve kentleri daha güvenli duruma getirmek olarak belirtilmiştir. Ancak uygulamada, dönüşüm süreçleri genellikle ekonomik kazanç odaklı bir çerçevede ele alınmış, kent merkezlerindeki düşük gelir grupları yüksek gelirli konut projeleri ve ticari alanlar için yerlerinden uzaklaştırılmıştır (Candan ve Kolluoğlu, 2008).

2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Bütünşehir Yasası ile büyükşehir belediyelerinin yetki alanları il sınırlarına kadar genişletilmiş ve köy ile belde belediyelerinin tüzel kişiliği sonlandırılmıştır (Güzey, 2014). Böylece, kırsal alanlar doğrudan büyükşehir belediyelerinin yönetimine katılarak, kentleşme süreçlerine dahil edilmiştir. Tarım ve hayvancılıkla geçinen kırsal yerleşimler, artan yapılaşma yetkileri ve ticari projelerle dönüşüme uğramış, bu durum kırsal ekonomiyi ve toplumsal yapıyı olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu dönemde gerçekleştirilen büyük ölçekli altyapı projeleri de kentleşme süreçlerinde belirleyici olmuştur. İstanbul'da inşa edilen üçüncü köprü ve üçüncü havalimanı gibi projeler, kentin kuzeyindeki orman alanlarını ve su havzalarını tehdit etmiş, doğal dengenin bozulmasına yol açmıştır (Uzun, 2015).

2010'lu yıllarda kentleşmenin temel dinamiklerinden biri de sık sık çıkarılan yapı bağışlama yasaları olmuştur. 1948 yılından bu yana Türkiye'de toplam 20 kez yapı bağışlama veya benzer nitelikte yasal düzenleme yapılmıştır (Ajans Bizim, 2023). 2018 yılında yürürlüğe giren yapı bağışlama kapsamında, Türkiye genelinde 7 milyon 393 bin 413 bağımsız bölüm için Yapı Kayıt Belgesi düzenlenmiştir (Anadolu Ajansı, 2020). Bu uygulamalar, yapı güvenliği açısından herhangi bir ölçüt getirilmemesi ve denetimsizlik nedeniyle kentlerin mekânsal gelişiminde ciddi sorunlara yol açmıştır. Bu süreç, düzensiz yapılaşmanın yasallaştırılmasını özendirerek, kentlerin plansız

büyümesini hızlandırmış ve kentsel alanların düzenli gelişimine zarar vermiştir. Yapı bağışlama uygulamaları, kentsel dönüşüm süreçleriyle birlikte değerlendirildiğinde, kentleşmenin uzun vadeli planlamaya dayalı olmaktan çok, kısa vadeli ekonomik kazanımlara odaklandığı görülmektedir.

Sonuç olarak, 2010'lu yıllar Türkiye'nin kentleşme deneyiminde önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Bu dönemde uygulanan politikalar ve yasal düzenlemeler, kentsel mekânın yeniden yapılandırılmasında köklü değişimlere yol açmıştır. Özellikle kentsel dönüşüm uygulamaları, büyükşehir yasası ve yapı bağışlama düzenlemeleri, kentleşme sürecinin temel dinamiklerini belirleyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Bu dönemle birlikte Türkiye'de 1950 yılından günümüze kadar kentleşme politikalarını değerlendirdiğimizde, üç temel sorun alanı dikkat çekmektedir:

- Toplumsal boyutta: Kentsel dönüşüm uygulamalarının ekonomik kazanç odaklı yaklaşımı, toplumsal ayrılmayı derinleştirmiş ve kent kimliğinin zayıflamasına neden olmuştur.
- Çevresel boyutta: Büyük ölçekli altyapı projeleri ve artan yapılaşma baskısı, doğal alanların tahribatına ve çevresel sürdürülebilirliğin göz ardı edilmesine yol açmıştır.
- Yönetimsel boyutta: Merkezi yönetimin artan yetkileri ve yapı bağışlama uygulamaları, planlı kentleşme ilkelerinin zayıflamasına ve denetim mekanizmalarının etkisizleşmesine neden olmuştur.

3. SONUÇ

Türkiye'nin 1950 sonrası kentleşme süreci, hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kırsal göç olguları ile kentlerin mekânsal yapısını ve toplumsal dinamiklerini derinden etkilemiştir. Plansız

büyüme, altyapı yetersizlikleri ve mekânsal ayrışma, kentlerin sürdürülebilir bir gelişim çizgisi izleyememesine yol açmış, ekonomik kalkınmanın kentleşme üzerindeki etkileri belirleyici bir etken olarak öne çıkmıştır. 1980 sonrası yeni ekonomik politikaların etkisiyle kentler, piyasa düzeneklerine daha bağımlı duruma gelmiş, kamu politikaları mekânsal gelişim süreçlerinde özel sektör odaklı bir dönüşümü desteklemiştir.

Kentleşme süreçlerinde ortaya çıkan temel sorunlar, özellikle hızlı büyüme ve düzensiz yapılaşma sonucu beliren altyapı eksiklikleri, toplumsal katmanlaşmanın artması, kentsel hizmetlere erişimdeki eşitsizlikler ve kırsal alanların denetimsiz biçimde kentleşmeye açılmasıyla belirginleşmiştir. Kamu yönetimi, kentsel planlama süreçlerinde bütüncül bir bakış açısından uzaklaşmış, uzun vadeli mekânsal politikalar yerine kısa vadeli ekonomik kazanımlar öncelenmiştir.

Dünya ölçeğinde bütünleşme ile birlikte kentlerin ekonomik büyüme ekseninde yeniden yapılandırılması, mekânsal eşitsizliklerin ve toplumsal bölünmelerin artmasına neden olmuştur. 2000’li yıllardan itibaren ivme kazanan büyük ölçekli projeler ve kentsel dönüşüm uygulamaları, kentlerin özgün dokusunun yitirilmesine ve kamusal alanların azalmasına yol açmıştır.

Günümüzde kentleşme süreçlerine yönelik daha sürdürülebilir, toplumsal adalet odaklı ve uzun vadeli mekânsal planlama politikalarının gerekliliği önem kazanmaktadır. Kentleşme politikalarının yalnızca ekonomik büyümeye odaklanmak yerine, toplumsal bütünleşmeyi destekleyen, çevresel sürdürülebilirliği gözeten ve mekânsal adaleti sağlayan bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

Kentleşme sürecinde karşılaşılan temel sorunların çözümü için, yerel yönetimlerin karar alma süreçlerinde daha etkin rol üstlenmesi ve katılımcı planlama düzeneklerinin

güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, yerel halkın kent planlama süreçlerine katılımı, mekânsal planlamanın kapsayıcı bir çerçevede ele alınmasını sağlayarak, farklı toplumsal kesimlerin gereksinimlerinin gözetildiği bir kentleşme modeli geliştirilmesine katkı sunacaktır.

Kentleşme politikalarının doğa ile uyumlu duruma getirilmesi ve ekolojik sürdürülebilirlik ilkelerinin kent planlamasına dahil edilmesi, gelecekte daha yaşanabilir kentlerin oluşturulması için yaşamsal önem taşımaktadır. Doğal kaynakların korunması, yeşil alanların çoğaltılması, iklim değişikliğiyle mücadeleye duyarlı mekânsal planlamaların yaşama geçirilmesi, hem kentlerin ekolojik dengesini koruyacak hem de kentsel dayanıklılığı artıracaktır.

Sonuç olarak, Türkiye’de kentleşme sürecinin geleceği, planlı büyüme, toplumsal katılımın güçlendirilmesi, yerel yönetimlerin daha etkin kılınması ve doğaya duyarlı kent politikalarının uygulanması ile olanaklıdır. Kentlerin tarihsel ve kültürel dokusunun korunması, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin benimsenmesi ve kamu politikalarının toplumsal refahı gözeten bir bakış açısıyla biçimlendirilmesi, daha yaşanabilir kentlerin oluşturulması açısından belirleyici niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1993). *The Making of Modern Turkey*. Routledge.
- Ajans Bizim. (2023). *70 yılda 20 imar affi*. 17 Ocak 2025 tarihinde <https://ajansbizim.com.tr/70-yilda-20-imar-affi-2602231015.html> adresinden erişildi.
- Anadolu Ajansı. (2020). *İmar Barışı'nda 30 bini aşkın yapı kayıt belgesi iptal edildi*. 17 Ocak 2025 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/imar-barisinda-30-bini-askin-yapi-kayit-belgesi-iptal-edildi/1735457> adresinden erişildi.
- Bartu Candan, A., ve Kolluoğlu, B. (2008). Emerging spaces of neoliberalism: A gated town and a public housing project in Istanbul. *New Perspectives on Turkey*, 39, 5–46. <https://doi.org/10.1017/S0896634600005020>
- Erder, S. (1997). *Kentsel Gerilim*. İletişim Yayınları.
- Ersoy, M. (2010). *Planlama ve kentsel dönüşüm*. ODTÜ Yayınları.
- Friedmann, J. (1986). The world city hypothesis. *Development and Change*, 17(1), 69–83. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.1986.tb00231.x>
- Güler, B. (1996). *Kentsel Politikalar ve Türkiye: Kentleşme Sürecinin Ekonomik ve Sosyal Dinamikleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Güzey, Ö. (2014). Neoliberal urbanism reshaped: The Turkish case. *International Planning Studies*, 19(3–4), 221–242. <https://doi.org/10.1080/13563475.2014.880049>
- Harvey, D. (2008). *The right to the city*. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(4), 939–941. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2003.00492.x>

- Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. Verso Books.
- Işık, O., ve Pınarcıoğlu, M. (2001). Nöbetleşe yoksulluk: Gecekondulaşma ve kent yoksulları. İletişim Yayınları.
- Karaman, O. (2013). Urban neoliberalism with Islamic characteristics. *Urban Studies*, 50(16), 3412–3427. <https://doi.org/10.1177/0042098013482507>.
- Keleş, R. (2023). *Kentleşme politikası* (20. bs.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Keyder, Ç. (1987). *State and Class in Turkey: A Study in Capitalist Development*. Verso.
- Keyder, Ç. (2000). İstanbul: Küresel ile yerel arasında. Metis Yayınları.
- Keyder, Ç. (2009). *Istanbul: Between the global and the local*. Rowman ve Littlefield.
- Kurtuluş, H. (2006). Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak. *Planlama Dergisi*, 36(1), 7-11.
- Öktem, B. (2011). The role of global city discourses in the development and transformation of the Büyükdere-Maslak axis into the international business district of Istanbul. *International Planning Studies*, 16(1), 27–42. <https://doi.org/10.1080/13563475.2011.552472>
- Şengül, H. T. (2001). *Kentsel Çelişkiler ve Siyaset*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Şengül, H. T. (2009). Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçlerinin eleştirisi. İmge Kitabevi.
- Tekeli, İ. (1998). *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Tekeli, İ. (2011). Kent, kentleşme ve Türkiye deneyimi. In Ö. Taner (Ed.), *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm* (ss. 27-48). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Torlak, S. E. (2003). *Gecekondulaşmanın gelişimi, imar afları ve ıslah imar planları*. Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 45-62. <https://gcris.pau.edu.tr/handle/11499/40769>.
- TÜİK. (2023). Türkiye’de nüfus ve şehirleşme istatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu.
- Uzun, B. (2015). Urban transformation policies in Turkey: Impacts and challenges. *Cities*, 22(1), 31–41. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2014.08.005>.

INTERNATIONAL TRADE GOVERNANCE: CHANGES IN THE LAST FIVE YEARS AND FUTURE PERSPECTIVES

Hasan Fatih BİNGÖL¹

1. INTRODUCTION

International trade has long been recognized as one of the most fundamental elements of global economic growth and the interdependence of nations (Baldwin, 2016; Rodrik, 2018). With the advent of globalization, there has been a notable increase in trade volume, a deepening of economic integration between countries, and an expansion of global value chains. However, in recent years, there have been significant changes in the dynamics of international trade. The contemporary global economy is undergoing a period of profound transformation, influenced by a multitude of factors, including technological advancement, digitalization, policies related to climate change, geopolitical tensions, and protectionist tendencies (Baldwin, 2016; Rodrik, 2018).

In recent years, a confluence of factors has exerted a profound influence on the trajectory of global trade. This encompasses trade disputes between the United States and China, the post-pandemic economic recovery, the escalating prevalence of digital trade, the augmentation of green economy policies, and the restructuring of multilateral trade systems (Evenett & Baldwin, 2020). China's growing economic might and its

¹ PhD, Ankara Yildirim Beyazıt University, Faculty of Business, Department of International Trade and Business, hasanfatih77@gmail.com, ORCID: 0009-0005-4673-2922.

consequent influence over global trade have precipitated profound shifts in trade balances, not only within the Asia-Pacific region but also on a global scale (Yan & Chunding, 2021). In response to these developments, established economic powers such as the US and the European Union have adopted protectionist policies, while developing countries have initiated novel trade strategies to maintain competitiveness in the face of these transformations (Poletti & Zambernardi, 2022).

In addition, the digitalization process of trade, and the effects of blockchain technology and big data analytics on trade, are radically changing the functioning of trade and governance mechanisms (Vásquez Callo-Müller, 2024). Traditional trade is being replaced by electronic commerce, data flows and platform economies. The rise of Amazon, Alibaba and other global digital platforms is creating a new trade order by eliminating the geographical boundaries of trade. However, the institutionalization of international governance of digital trade remains incomplete, and regulatory differences between countries continue to pose challenges (Farooq-Syed, Abdul & Irfan, 2023).

Moreover, the alignment of global trade with sustainable development and climate change policies is a significant subject under discussion. The European Union's introduction of carbon border taxes within the framework of the Green Deal demonstrates that trade policies must be integrated with environmental objectives (Genovese, 2021). This raises important questions about how trade policies aimed at reducing carbon emissions will shape global competition.

As demonstrated, the analysis of changes in international trade is imperative. This article draws upon a comprehensive analysis of 14 scholarly articles published in the Web of Science database between 2020 and 2025, addressing various dimensions of international trade. The study evaluates emergent trends in

trade policies, changes in governance structures, and potential future scenarios. In this context, topics under discussion include corporate governance of trade, hegemony change, the rise of digital commerce, illicit financial flows, and sustainable trade policies.

2. METHODOLOGY

This study employs a qualitative literature review method to understand current trends and changes in international trade. A total of 15 articles were identified with the title "International Trade and Governance". The articles published in the Web of Science database between 2020 and 2025 were examined in detail, with topics including the governance structure of international trade, changes in trade policies, digitalization and sustainability being discussed through these articles. Document analysis was used as the research method, and content analysis of the selected studies was conducted. Subsequently, a systematic review was conducted on 15 and 14 articles met the specified criteria, focusing on themes such as the institutional structure of trade, hegemony changes, illicit financial flows and environmental sustainability.

In the context of future perspectives, a rigorous academic analysis was conducted on the subject of future trade trends, with the objective of formulating substantiated conclusions.

3. LITERATURE REVIEW

3.1. The Evolution of Global Trade Governance in the Era of Structural Transformation

The contemporary landscape of global trade governance has undergone significant transformations in recent years, precipitated by shifts in the global balance of power, escalating

geopolitical tensions, and profound shifts in the trade policies of major economies. The ascent of China and the evolution of the United States' position within the global trade system have collectively marked a fundamental shift in the governance of global trade.

In their study, Yan & Chunding (2021) examined how China has assumed a more active role in global trade governance, emphasizing that China has moved from being a participating actor in the traditional trade order to a power that shapes and determines the rules. China's integration in global value chains, along with regulations in the digital economy and e-commerce field, has positioned it as an important actor in international trade governance. In this process, China has emerged not only as a country that adapts to trade policies, but also as an actor that tries to determine new trade rules. In contrast, Poletti & Zambernardi (2022) analyzed the process of the US's withdrawal from international trade governance and addressed how hegemony theories and domestic policy dynamics shaped trade policies. The article demonstrates that the Trump administration's withdrawal from the multilateral trade order cannot be explained solely by hegemonic decline, and that domestic political pressures and economic competition led to a protectionist transformation in US trade policies. In particular, the US's reduced commitment to negotiations at the WTO and its diminished interest in global trade governance have created considerable uncertainties in the trade governance system. In this context, Chaisse & Chakraborty (2021) study reveals that advanced economies such as the US and the EU are becoming increasingly protectionist in terms of tariff reforms, anti-dumping policies, and industrial policies. The stagnation in WTO negotiations stems from disagreements between developing countries and developed countries.

3.2. Digitalization, Data Management and International Trade Governance

Digitalization has caused trade to transition from a process conducted solely on physical goods to a system governed by data flows. The present day intertwining of data management and trade policies has created a new area of governance. Vásquez Callo-Müller (2024) emphasizes the critical role of cross-border data flows on trade. The study asserts that despite the rapid development of the digital economy, data management remains largely unregulated in terms of trade law. Privacy, security and data sovereignty have become a primary focus in international trade policies. Ge (2022, Retracted) also examined the connection between trade governance and data-driven trade forecasting models. In the study conducted on the Shenzhen region of China, the use of GMDH (Group Method Data Processing) modelling to forecast trade flows demonstrates how data-driven governance models can play a critical role in international trade.

3.3. Sustainability and Environmental Governance Mechanisms

In recent years, the question of how to align international trade with environmental sustainability has become a central issue in global trade governance discussions (Genovese, 2021). The present study examines the economic impacts of international climate agreements on the private sector, demonstrating how carbon trading policies are intertwined with trade policies. Furthermore, it discusses the impact of the European Emissions Trading System (EU ETS) on financial markets and the adaptation of international companies to climate policies.

In a similar vein, Langran (2021) has examined the regulatory deficiencies in international health trade, revealing the

linkage between organ transplant trade and human trafficking, as well as health inequalities.

3.4. Financial Governance, Illicit Trade and Institutional Effects

One of the most significant challenges in the realm of international trade governance pertains to the intricate issues of illicit financial flows and corruption. The study conducted by Farooq-Syed et al. (2023) elucidates the nexus between illicit financial flows and international trade within the Sub-Saharan African region. The study posits that inadequate governance mechanisms underpin illicit financial flows, largely attributable to trade policies in Africa. It further demonstrates that manipulations in trade invoicing engender economic instability in the region. Rueckert's (2021) study examined the role of global unions in international trade governance. It analyzed how negotiations between international financial institutions (World Bank and IMF) and global unions are shaped, and the representation of workers' rights in trade policies.

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

In the preceding half-decade, international trade governance has undergone a substantial metamorphosis due to a number of factors, including shifts in global power balances, digitalization, sustainability concerns, and financial audit deficiencies. China's ascent and its growing influence on the multilateral trading system, the mercurial policies of the United States, and Europe's sustainability-focused trade policies have been among the primary catalysts of this transformation (Yan & Chunding, 2021; Poletti & Zambernardi, 2022).

Digitalization has become a significant factor in this regard, with related issues such as cross-border data management,

artificial intelligence-based trading systems, and digital trade law contributing to the transformation of international trade rules (Vásquez Callo-Müller, 2024). It has been observed that traditional trade policies have evolved from regulating only the flows of goods and services to encompassing data and information flows. However, the repercussions of data restrictions on trade, the digital divide between nations, and disparities in digital economy policies have given rise to novel governance challenges. Moreover, environmental sustainability has emerged as a pivotal aspect of trade governance, prompting new discourse on aligning trade policies with carbon emissions. Emissions trading systems, green trade agreements, and sustainability-focused trade policies have exerted a direct influence on the trade decisions of companies and states (Genovese, 2021). Nevertheless, there remains considerable uncertainty regarding the impact of these regulations on global trade balances.

In contrast, the nexus between international financial governance and trade has been examined in the context of illicit financial flows and inadequacies in financial regulation. It has been observed that illicit trade flows and money laundering through trade are pervasive in developing regions, such as Sub-Saharan Africa (Farooq-Syed et al., 2023). This underscores the necessity for trade governance mechanisms to be integrated with financial transparency and auditing processes.

Finally, the political dimension of international trade governance has emerged as a significant issue. The effects of Brexit and Trump-era policies on global trade governance demonstrate how populist discourses and domestic political pressures shape trade policies (Chrysogelos, 2023). It has been observed that populist discourses can pose threats to the international trading system and the sustainability of international trade regimes.

5. LIMITATIONS AND FUTURE RESEARCH DIRECTIONS

The limitations of the study include focusing only on articles published between certain years and not using quantitative analysis methods. However, in-depth document analysis allows the subject to be addressed from a broad perspective. Recent literature has demonstrated that international trade governance interacts with numerous novel dynamics. Nevertheless, extant studies are subject to certain limitations, and there are several as yet unaddressed areas for future research.

It is vital that other research should examine key areas in order to gain a more in-depth understanding of the evolving landscape of international trade governance. China's expanding role in global trade governance warrants closer examination, particularly regarding its influence on multilateral institutions, digital trade policies, and new trade agreements (Yan & Chunding, 2021). Additionally, digital trade governance and cross-border data flows have received comparatively less attention, giving rise to questions regarding the necessity for a global regulatory framework and the legal intricacies of digital trade agreements (Vásquez Callo-Müller, 2024). Another critical area is that of environmental sustainability and trade policies, with future research recommended to assess the impact of carbon regulations on trade flows and the alignment of trade policies with Sustainable Development Goals (SDGs) (Genovese, 2021). Furthermore, the presence of illicit financial flows in trade transactions, particularly within developing economies, underscores the necessity for studies to be conducted on effective regulatory measures to combat money laundering and financial misconduct (Farooq-Syed et al., 2023). Finally, the impact of populist policies on trade governance remains uncertain. Researchers are advised to examine the long-term effects of protectionist policies from the Brexit era and the Trump era, and

to consider the role of new political leadership in shaping the future of multilateral trade (Chryssogelos, 2023). The development of resilient, inclusive, and sustainable trade governance frameworks will be significantly informed by a deep understanding of these issues.

REFERENCES

- Baldwin, R. (2016). *The great convergence: Information technology and the new globalization*. Harvard University Press.
- Chaisse, J., & Chakraborty, D. (2021). The future of international trade governance in a protectionist world: theorizing WTO negotiating perspectives. *Wash. Int'l LJ*, 31, 1.)
- Chrysogelos, A. (2023). Contesting international economic governance: the 'people' and trade in the Trump and Brexit rhetoric. In *Contestation and Polarization in Global Governance* (pp. 108-123).
- Egger, H., Egger, P. H., & Nelson, D. (2025). International trade and income distribution: The effect of corporate governance regimes. *Review of International Economics*, 33(1), 51-77.)
- Evenett, S. J., & Baldwin, R. E. (2020). Revitalising multilateral trade cooperation: Why? Why now? And how?.
- Farooq-Syed, G. M. M. U., Abdul, M., & Irfan, R. S. M. (2023). Illicit financial flows and international trade nexus under inadequate governance structures: The case of Sub-Saharan Africa. *Global & Local Economic Review*, 26(1), 101.)
- Ge, D. (2022). [Retracted] Challenges of International Trade and Government Governance from the Perspective of Economic Globalization. *Advances in Multimedia*, 2022(1), 5157048.)
- Genovese, F. (2021). Market responses to global governance: International climate cooperation and Europe's carbon trading. *Business and Politics*, 23(1), 91-123.)

- Kuorelahti, E., & Jensen-Eriksen, N. (2024). International Commodity Governance: Softwood Timber Trade 1870–1970.
- Langran, I. (2021). Challenges to Global Health Governance from the International Trade in Organ Transplants: Time for a New Model?. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 27(1), 95-117.)
- Muzir, E., Kizil, C., & Ceylan, B. (2021). Role of International Trade Competitive Advantage and Corporate Governance Quality in Predicting Equity Returns: Static and Conditional Model Proposals for an Emerging Market. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(3), 125.)
- Ogbuabor, J. E., Emeka, E. T., Orji, A., & Onuigbo, F. N. (2024). Effects of trade openness and international financial inflows on Africa's productive capacity: A study of the moderating role of governance institutions. *Politická ekonomie*, 72(3), 501-564.)
- Poletti, A., & Zambernardi, L. (2022). Declining hegemony and the sources of Trump's disengagement from multilateral trade governance: the interaction between domestic politics and the international political economy. *International Politics*, 59(6), 1101-1118.)
- Rodrik, D. (2018). *New technologies, global value chains, and developing economies* (No. w25164). National Bureau of Economic Research
- Rueckert, Y. (2021). The Global Unions and global governance: Analysing the dialogue between the international trade union organizations and the international financial institutions. *Economic and Industrial Democracy*, 42(3), 766-784.)

- Vásquez Callo-Müller, M. (2024). Book Review: International Trade Law and Global Data Governance: Aligning Perspectives and Practices. *World Trade Review*, 23(4), 543-545.)
- Yan, D., & Chunding, L. (2021). China and the reform of international trade governance system. *Social Sciences in China*, 42(3), 140-164

SOSYAL BİLİMLER KONULARI

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com